

RASPRAVA

LIDIJA NIKOČEVIĆ

Etnografski muzej Istre, Pazin

Kultura ili baština?

Problem nematerijalnosti

Autorica se zalaže za uporabu sintagme "nematerijalna kultura" umjesto "nematerijalna kulturna baština". Riječ "baština" podrazumijeva određenu fiksnost i nepromjenljivost te pretpostavlja da su određeni autoriteti prepoznali i imenovali baštinu. Fokus na nematerijalnu kulturu pružio bi i šansu za otklon od UNESCO-ovog modela očuvanja nematerijalnih kulturnih fenomena, čija primjena donosi i određene probleme. Kako se oni iskazuju u praksi autorica je ilustrirala primjerom zvončara koji su uvršteni na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

[*nematerijalna kultura, baština, UNESCO, zvončari, intelektualno vlasništvo*]

UDK 39:008

394.25(497.5)

izvorni znanstveni članak

primljeno 2.7.2012.

prihvaćeno 18.8.2012.

Kada je prije petnaestak godina sintagma "nematerijalna kulturna baština" počela istiskivati riječ "folklor", mnogi etnolozi su to doživjeli kao pozitivan razvoj. Osobito oni koji rade u muzejima vjerojatno su je značenjski povezali s toliko bitnom kontekstualizacijom kada je riječ o muzejskoj etnografiji. Predmeti svakodnevne uporabe, kako iz prošlosti, tako i sadašnjosti, često ne govore puno ukoliko su izloženi bez uvida u njihova nematerijalna značenja. Kako su izrađeni, tko ih je izradio, koju su ulogu u društvu imali, što se i kako pomoću njih radilo – samo su neka u nizu nematerijalnih značenja svakog predmeta.

Ipak, riječ "baština" u navedenoj sintagmi nije bez problematičnih konotacija: ponekad se među antropolozima može čuti uzrečica s gotovo anegdotalnim prizvukom koja glasi: "Baština počinje kada kultura prestaje". Doista, bez obzira što izgleda staro, baština je zapravo nešto sasvim novo. To je novi način kulturnog stvaralaštva u sadašnjosti koji ima svoje korijene u prošlosti (Kirschenblatt-Gimblett 1998:7). Radi se o meta-proizvodu koji se bazira na povijesnim fra-

gmentima. Drugim riječima, baština kao takva ne postoji – ona se stvara, oblikujući tako i svojevrsan simbolički kapital. Tako kulturno nasljeđe postaje vrijednost, koja se odnosi kako na prošlost, tako i na budućnost. (Bendix 2007:8-9). Američka folkloristkinja Dorothy Noyes opaža da kulturne prakse postaju fiksne te da se reducira raznolikost mogućih poruka. Svaki lokalitet se predstavlja kao izuzetan (više na dekorativnoj nego na strukturalnoj razini) promovirajući rivalitet u većoj mjeri nego solidarnost među često marginalnim zajednicama. Lokalne kulture naizgled pripadaju prošlosti, a kulturne prakse koje su prepoznate kao baština postaju amblematične, ponašajući se kao znakovi identiteta. Primarna publika kojoj se baština predstavlja nerijetko su pripadnici *out*-grupe, odnosno “aut-sajderi” (Noyes 2007:50). Uza sve to treba naglasiti da baštinu u pravilu prepoznaju i definiraju osobe koje su na određenim pozicijama moći, bilo da se radi o djelatnicima ministarstava, muzealcima, znanstvenicima, pa je u izvjesnoj mjeri često kritiziran “*top-down*” odnos upravo inherentan pojmu baštine.

Sl. 1. Nositelji kulturnog dobra, istraživač(ica) i autoritet države – trokut temeljnih pozicija i uloga u UNESCO-ovom pristupu nematerijalnoj kulturnoj baštini. Snimila Rajna Miloš 27.1.2010. prilikom posjeta Predsjednika Stipe Mesića Ronjgima (Viškovu) kada su mu predstavljeni zvončari kao kulturno dobro s UNESCO-ove Reprezentativne liste nematerijalne baštine čovječanstva. / The carriers of the cultural good, the researcher and state authority – a triangle of the key positions and roles in UNESCO's approach to intangible cultural heritage Photo taken by Rajna Miloš on January 27, 2010, during the visit of the President Stipe Mesić to Ronjgi (Viškovo) when the Bellmen were presented to him as the cultural good from the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

Mnoge od navedenih opasnosti i zamki mogu biti umanjene započnemo li govoriti jednostavno o “nematerijalnoj kulturi”. Time bi se također podrazumijevale u većoj mjeri transformacije i umanjile mogućnosti petrificiranja fenomena na koje se odnosi. Za razliku od baštinskog okvira, koji je prvenstveno fokusiran na reprodukciju, više pozornosti bi se posvetilo procesima, također i onima koju nastaju upravo sada. Stoga novoosnovani Centar za nematerijalnu kulturu Istre u Pićnu (osnovan pri Etnografskom muzeju Istre u Pazinu) ne sadrži riječ *baština*, između ostalog i stoga što su se njegovi tvorci, poučeni iskustvom bavljenja nematerijalnom kulturom u okviru UNESCO-ove paradigme, susreli s nekim problemima koji su rezultati takvog pristupa. Tekst koji slijedi ilustracija je tih problema na primjeru zvončara te, u znatno manjoj mjeri, dvoglasja tijesnih intervala, shvaćenih kao kulturna dobra.

Sl. 2. Uprizorenje za Predsjednika države: predstavnici zvončarskih skupina predstavljaju se Stipi Mesiću; Ronjgi (Viškovo), 27. 1. 2010. Snimila: Lidija Nikočević. / Performance for the President of the Republic of Croatia: the representatives of Bellmen groups with Stipe Mesić
Photo by: Lidija Nikočević, Ronjgi (Viškovo), January 27, 2010.

UNESCO je u Parizu 2003. godine usvojio Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, čime su kompletirane već postojeće konvencije. Generalni direktor UNESCO-a je već dvije godine ranije obznanio Proklamaciju o iznimnim ostvarenjima usmene i nematerijalne baštine čovječanstva (*The Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of*

Humanity), koja je svake dvije godine uključivala nova kulturna dobra na svoju listu. Potom je umjesto nje formirana Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2008. godine, koja je obuhvatila sva kulturna dobra već obuhvaćena Proklamacijom, a zatim se redovito dopunjavala svake godine. Pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske nekoliko se ljudi time počelo profesionalno baviti: osnovan je 2004. godine i Odsjek za nematerijalna kulturna dobra te Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu, čija sam članica od samoga početka. Osobno sam isticala da bi naziv "nematerijalna kultura" bio bolji od "nematerijalna kulturna baština". Međutim, kako se dosljedno slijedila zamisao i pristup UNESCO-a, i nazivlje je usklađeno s UNESCO-ovim. Ipak je zbunjujuće bilo to što se, usprkos uporabi riječi "baština", stalno naglašavalo da je riječ o "živim tradicijama", a ne o onim zamirućim, koje nisu predmet bavljenja unutar takvog pristupa. Riječ je o jednom od paradoksa te paradigme, jer ukoliko je određeni fenomen vitalan, onda i ne treba očuvanje; ukoliko je, pak, gotovo mrtav, onda mu očuvanje neće pomoći, a nije niti od interesa za navedeni pristup (Nikočević 2003:62). Još mi je više smetala riječ "zaštita" koja se stalno provlačila u našim raspravama u Povjerenstvu, premda se u UNESCO-ovoj retorici rabi riječ o "*safeguarding*", odnosno očuvanje.¹ U okvirima Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu pokušalo se isprva dogovoriti način vrednovanja i kriterije. Prijepori su ostali i nakon što je već više fenomena bilo upisano u nacionalni Registar kulturnih dobara. No, ministar kulture bio je prilično nestrpljiv i želio je da naš rad što prije rezultira konkretnim prijedlozima za Reprezentativnu listu UNESCO-a. Zvončari, kao jedan od prijedloga, bili su dijelom njegovog prvog nacрта od šesnaest kulturnih dobara, za koje smo, svaki za svoju temu (ili više njih), pripremali vizualni i tekstualni materijal.

Osobno sam se u toj situaciji osjećala prilično podvojeno. Moja pozicija etnologinje u kontekstu dugogodišnjeg rada sa zvončarima postala je znatno kompleksnija zbog toga što nisam bila samo istraživačica, nego najednom i ona koja procjenjuje i evaluira tradiciju po izvana nametnutim kriterijima. S jedne strane, teško je bilo odbiti pripremanje materijala o zvončarima za nominaciju, ne samo zato što bih ministru kulture odbila učiniti ono što je od mene očekivao, s obzirom na to da sam bila dijelom Povjerenstva, već i stoga što sam se pitala što bi (mi) zvončari rekli da sam to pokušala izbjeći, nakon što su vođe zvončarskih skupina potpisali da pristaju na nominaciju. Kako bih im mogla opravdati činjenicu da imam prilične rezerve glede oportuniteti njihovog uključivanja na tu listu (s obzirom da sam tada već dobro poznavala okolnosti unutar kojih se odvijaju

¹ Upravo će riječ "zaštita" kasnije među zvončarima (nakon uvrštenja njihovog običaja na Reprezentativnu listu) proizvesti mnoge nesporazume.

pokladne prakse u krajevima odakle su zvončari, i s obzirom na to da sam postala podosta kritična spram UNESCO-ove koncepcije nematerijalne kulture)? Uostalom, znala sam da će materijal, ukoliko to ne učinim ja, pripremiti netko drugi, tko cijeli fenomen poznaje manje od mene. Istovremeno, nimalo mi se nije sviđao zamjetan "top-down" pristup i jedva prisutno sudjelovanje lokalnih zajednica u cijelom procesu.

Može se, dakako, postaviti pitanje što sam uopće željela postići svojim radom u Povjerenstvu. Kao istraživačicu nematerijalnih kulturnih fenomena, zanimalo me vodi li ta inicijativa fosilizaciji i alijenaciji od živućih društvenih i kulturnih izvorišta, ili će pak takav pristup pojedinim dobrima potaknuti ujedno i izum tradicije. Također me zanimalo što se događa s fenomenima nematerijalne kulture kada se politiziraju zahvaljujući internacionalnim i nacionalnim vladinim programima "zaštite". Bilo je izazovno testirati i pretpostavku nizozemskog antropologa Petera J. M. Nasa ne bi li, napokon, tradicija trebala biti subjektom promjene i to, kako u smjeru invencije i razvoja, tako i u smjeru propadanja i zamiranja (Nas 2002:140). Spoznala sam da doista nije lako osobi s edukacijom etnologa suditi o vrijednostima izoliranog kulturnog dobra, s obzirom na to da su etnolozi i antropolozi upućeni ka kontekstualnim kulturnim analizama. Nadalje, dok etnolozi najčešće nastoje nemati vrijednosne sudove o kulturi, mehanizam koji kreira svjetsku baštinu upravo osmišljava univerzalne standarde za određivanje onih dobara koja ulaze na reprezentativnu listu (Kirschenblatt-Gimblett 2006:185).

Nakon svega mi se čini da se, ne samo u Hrvatskoj, nego i drugdje, uvelike radi o ponosu nacionalnih vlada,² koje, imajući veći broj kulturnih fenomena na UNESCO-ovoj reprezentativnoj listi, mogu svjedočiti o bogatstvu svoje kulturne baštine, dok se u manjoj mjeri vodi računa o nositeljima tih kulturnih tradicija. Šire političke implikacije također ne moraju voditi samo u smjeru tolerantnosti i univerzalizma kada su različiti (nematerijalni) kulturni oblici u pitanju, već mogu rezultirati i u separatističkim, samozadovoljnim prosudbama koje svoj partikularizam mogu temeljiti i u posebnosti svoje kulturne baštine (Eriksen 2001:136). S vremenom je također postalo jasno da se globaliziranjem fenomena nematerijalne kulture pokušava suprotstaviti toj istoj globalizaciji. Odnosno, dok se naglašava borba protiv homogenizirajućih efekata ekonomske globalizacije, sam pojam svjetske baštine postaje moguć upravo zahvaljujući globaliza-

² Na temu odnosa državnih institucija spram pokladnih tradicija nazvao me 2010. godine jedan od najistaknutijih rukavačkih zvončara i požalio se da, uza sav moj trud, država i dalje nema odnos poštovanja prema Pustu. Naime, njegova kći, koja se cijelu godinu veselila da će taj dan provesti u Rukavcu, upravo je na Pust imala u opatijskoj osnovnoj školi općinsko školsko natjecanje iz geografije. "Ona sad mora birati između pameti i užance", rekao je njezin otac.

ciji, u političkom i ekonomskom smislu, od kojih je osobito važan kulturni turizam (Kirschenblatt-Gimblett 2006:165).

Sl. 3. Nematerijalna kulturna baština kao ponos nacije: predstavnici zvončarskih grupa sa Stipom Mesićem. Ronjgi (Viškovo) 27.1.2010. Snimila: Lidija Nikočević. / Intangible cultural heritage as national pride: the representatives of Bellmen with the President of Croatia, Stipe Mesić Photo by:Lidija Nikočević

Krajem rujna u Abu Dhabiju na UNESCO-ovoj konferenciji uvršteni su zvončari iz Kastavštine na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, zajedno s još šest nematerijalnih kulturnih dobara iz Hrvatske. Uz običaj Buša iz Mađarske, kao pokladnih likova sa zvonima, koji je uvršten iste godine, i karneval u Bincheu (Belgija), uvršten godinu dana ranije, to je bio treći pokladni običaj na toj listi. Kao i u kod upisa u nacionalni Registar kulturnih dobara 2007. godine, to se odnosilo na sve tradicionalne grupe zvončara (Brežanske, Brgujske, Frlanske, Halubajske, Mučićeve, Munske, Rukavačke, Zvonejske, Žejanske te one iz Vlahovog Brega i Korenskog). Saznala sam tu vijest dan prije dužeg puta u inozemstvo i podijelila je s pojedincima iz općine Matulji i nekim voditeljima (*vođama*) zvončarskih skupina. Iz inozemstva sam putem interneta ipak pratila domaći lokalni tisak jer me zanimala reakcija na tu vijest. S nevjericom sam čitala na mrežnim stranicama *Novog lista* članke koji govore o tome da su samo Halubajski zvončari uvršteni na tu listu te da je to rezultat njihovog projekta:

Halubajski zvončari još su jednom nagrađeni za svoj rad i trud na očuvanju kulturne baštine i to na način da je njihov projekt "Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastva" uvršten na UNESCO-ovu reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine svijeta ustanovljenu Konvencijom o zaštiti nematerijalne kulturne baštine u 2003. godini. (Danilović Prijić 2009b)

Čudilo me i da se to kulturno dobro locira u svom naslovu u "područje Kastva", premda sam pamtila da sam stalno rabila naziv *Kastavština*. Naknadno sam se sjetila da je nominacija u Pariz upućena na engleskom jeziku, gdje je riječ *Kastavština* bila prevedena u "the Kastav area" i da je vjerojatno netko, prevodeći ponovo na hrvatski jezik, pretvorio to u "područje Kastva", ne poznavajući riječ *Kastavština*. Je li se to dogodilo u Ministarstvu u trenutku informiranja medija ili negdje drugdje, ostalo mi je nepoznato. I dok sam smišljala kako reagirati i kome uputiti svoju reakciju, sljedeći sam dan čitala na mrežnim stranicama istih novina tekst pod naslovom: "Koji li su to zvončari s područja Kastva?"

Halubajci tvrde da su oni sigurno "hrvatsko nematerijalno kulturno dobro" iako još ništa službeno iz Ministarstva kulture nisu dobili, ali na papiru kojeg od prije posjeduju spominju se "nešto malo" i Rukavački, te zvončari iz Mučići. Franko Tancabel, predstavnik Rukavačkih zvončara pak tvrdi da je iz jučerašnjeg razgovora s etnologinjom Lidijom Nikočević, s kojom je i komunicirao u svezi ovog prijedloga doznao kako su "zaštićeno hrvatsko nematerijalno kulturno dobro" sve zvončarske skupine s područja Općine Matulji i Halubja (...) Dragan Jelša iz Munećanskih zvončara ne zna ni tko, ni što, ali misli da bi "pod zaštitu" trebale sve zvončarske skupine, a Silvano Luksetić, predstavnik zvončara iz Bregi kaže: – Ma, čekajte, nisu samo Halubajski zvončari pod UNESCO-ovom paskom, svi smo zaštićeni. Da tomu nije tako bila bi sramota. I Brgujac Edvard Radan tvrdi kako je on shvatio da sve zvončarske skupine s područja Općine Matulji kao i halubajski zvončari pripadaju u kategoriju zaštićenih, jer da tomu nije tako što bi oni bili pozvani na presicu Ministarstva kulture, na kojoj je jučer obznanjena odluka UNESCO-a. Slavko Slavić, dugogodišnji Mučićev zvončar tvrdi kako bi na ovu temu mogao "povedat do Bele nedeje", ali da će samo reći dvije stvari. Prva je "kako se ki riva, tako mu je", a druga "svi mi zvončari, zvončarsku bol dobijemo kad smo mići, a kad smo stari va grob ju zabijemo". Dakako da bi svi trebali imati isti tretman, zaključio je Slavić. (Mrkić Modrić 2009a)

S jedne sam strane požalila što sam otputovala, vidjevši da se nesporazumi gomilaju i da sve vodi k vrhuncu nezadovoljstva i međusobnih sukoba. Istovremeno, moj mobitel nije bilježio pozive novinara, zvončara ili djelatnika općine. Ja nisam znala bih li u svom, očito nužnom, obraćanju medijima prvo naglasila da doista jesu sve tada postojeće grupe s konti-

nuitetom postojanja dužim od nekoliko godina s područja koje poznaje zvončare uključene na listu ili bih pokušavala objasniti uporabu riječi *Kastavština* koja je “izgubljena u prijevodu” zadobila pogrešan oblik “područje Kastva”. Istovremeno sam osjećala potrebu argumentirati uporabu naziva *Kastavšina* za kulturno područje umjesto onog administrativnog, odnosno, imena općina (koje su, zapravo, i bile spomenute u podnaslovu nominacije). Treće, željela sam naglasiti da se ne radi o zaštiti, već o uvrštenju na listu koje podrazumijeva njegovanje, skrb i određeno priznanje. No, istog je dana, u istim novinama izašao i tekst pod nazivom: “Mi smo isključivi nositelji projekta” što je tvrdio predsjednik udruge “Halubajski zvončari”:

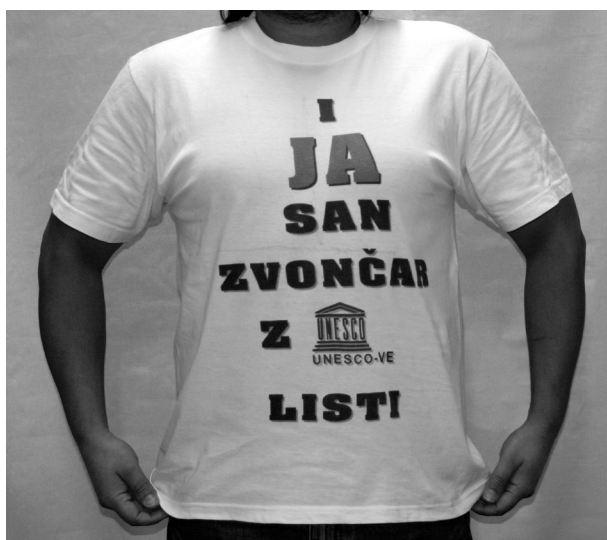
(...) projekt nosi takav naziv, premda smo isključivi nositelji tog projekta mi, odnosno Halubajski zvončari, a spominju se Rukavački i Mučićeve zvončari, kazao je Marčelja. Dodao je i kako je činjenica da su Halubajci gravitirali Kastavštini, dok je isto tako činjenica da se kroz povijest uglavnom spominjao Kastav, a ne Viškovo, općina koja nema takvu tradiciju i značenje. (...) Činjenicom da smo na UNESCO-ovoj listi, kao i činjenicom da smo još krajem 2007. godine od strane Ministarstva kulture proglašeni kulturnim nematerijalnim dobrom od značenja za Hrvatsku te smo upisani i u Registar kulturnih dobara Hrvatske, smatram da smo ostvarili sve preduvjete da krenemo u zaštitu intelektualnog vlasništva što će nam omogućiti kontrolu korištenja kompletne maske Halubajskog zvončara u komercijalne ili neke druge svrhe, kazao je Marčelja. (Mrkić Modrić 2009b)

Teško je bilo vjerovati da doista nitko iz Ministarstva kulture nije bio u stanju objasniti medijima o čemu se zapravo radi (kako je, naime, stajalo u jednom od desetak članaka o ovom “slučaju”) i jednostavno pročitati Rješenje, tako da ostaje nejasno je li (više) bila riječ o iznimno lošoj komunikaciji, o tendenciji medija da se kreira intrigantna situacija i/ili inzistiranju Halubajskih zvončara da su samo oni uvršteni na spomenutu listu. Istovremeno, mnoge su se moje prijašnje rezerve i kritike spram ove vrste odnosa prema živim tradicijama, odnosno, “nematerijalnoj kulturnoj baštini”, intenzivirale i prikazale u prilično jasnom svjetlu. S druge strane, bila sam iznenađena do koje se mjere antagonizmi između zvončarskih grupa – u ovom primjeru grupirani u dva bloka, iz zapadne i istočne Kastavštine – izražavaju povodom tog vanjskog vrednovanja njihovih pokladnih praksi. No, vrhunac tih napetosti tek je slijedio. Nešto ranije nego što sam poslala redakciji riječkog *Novog lista* objašnjenje koje je, kako navodi novinarka, “razriješilo sve nedoumice u svezi pitanja koji se zvončari nalaze na UNESCO-ovoj listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara svijeta” (Mrkić Modrić 2009c), pri čemu se i dalje, na moju žalost, pojavljivala riječ *zaštita*, u Kastvu se počela održavati *Bela nedeja*, trodnevni tradicijski sajam. Turistička agencija “Kastavea” je tom prilikom dala napraviti majice

na kojima je velikim slovima pisalo "I ja san zvončar z UNESCO-ove listi" sa znakom UNESCO-a u sredini. Smatrali su da ona ima dvojaku funkciju: Halubajskim zvončarima je pružala dodatnu potvrdu da su na navedenoj listi, a ostali su to mogli postati noseći ovu majicu. Premda su oni koji su je osmislili i prodavali izjavili da je to nasmejalo mnoge, zvončari iz područja općine Matulji, koji također uvelike posjećuju *Bela nedeju*, to su shvatili ultimativnom provokacijom, koju su pripisali Halubajskim zvončarima. "Ja bin je bil rastrgnul!" – i danas se ljuti jedan Mučićev zvončar, koji pamti da je malo nedostajalo da se grupa sastavljena od više zvončara iz različitih skupina iz zapadne Kastavštine fizički ne obračuna s Halubajskim zvončarima koji su, kao i svake godine, držali "štant" s pićem na *Beloj nedeji*. Bili su time iznimno razlučeni i uvrijeđeni. Drugi zvončar, par mjeseci nakon opisanih događanja, ljutito mi se obratio:

Kega si pitala!? Ja san protiv tega da smo pod UNESCO-om. Ki je uopće to za nas potpisal? Sad se samo očekuju neki soldi³... To samo deli jude, to nas je posvadilo. Kako ćeš ti nekemu ki je polupismen objasniti ča je UNESCO? Oni sad ne znaju ča očekivat, misle da će semo prit čuda judi i strah ih je tega... Nan to niš ne rabi, to uništava stare zvončare, ki već nestaju. Bit će rata i protiv teh Halubjani... Neka nas si puste na miru, nan to niš ne rabi. Mi bi se rada iz tega ispisali. To sad više ni našo... Sad kad je zaštićeno, to je sačije. Globalizirano.

Sl. 4. Majica koju je turistička agencija "Kastavea" izradila 2009. za godišnji sajam *Bela nedeja* u Kastvu Snimio: D. D. 2012. / A shirt made by the tourist agency 'Kastavea' in 2009 for the annual fair of *Bela Nedeja* in Kastav Photo by D. D. 2012.

³ Novac.

Nije bilo puno argumenata kojima sam mogla negirati ove sumnje i tvrdnje, jer sam i sama do neke mjere dijelila to mišljenje. Uostalom, ovaj citat djelomično odražava i zapažanja antropologa i etnologa koji su se bavili negativnim efektima i stranama UNESCO-ove kulturne politike vezane uz nematerijalnu kulturnu baštinu (Kirchenblatt-Gimblett 2006; Ericssen 2001; Hafstein 2007; Bendix 2007 i 2009), a srodan je i mišljenju Jean-Aimé Rakotoarisoara, direktora sveučilišnog muzeja Antananarivo s Madagascara koji također kaže:

Pitanje je imamo li pravo izložiti neko privatno znanje prosljeđivano iz generacije u generaciju i odrediti kriterije za organiziranje tih informacija. Daju li nam naše titule, kvalifikacije i funkcije to pravo? (...) Nematerijalna kulturna baština jedan je od posljednjih bedema koji štiti naše zajednice od svih oblika agresije kojima su ih izvrgnuli njihovi vođe, katkad uz pasivno prešućivanje od internacionalnih posrednika, od kojih se očekuje da im pomognu u njihovom svakodnevnom životu. Imamo li pravo lišiti ih te posljednje zaštitne barijere? (Rakotoarisoa 2004:11)⁴

Nakon što je moje objašnjenje tiskano u novinama, strasti su se među zvončarima u općini Matulji donekle smirile, no, nakon nekoliko mjeseci, na sastanku kojeg su inicirali Halubajski zvončari u Marčeljima, ponovo se načela ta tema. Bila sam pozvana da okupljenim predstavnicima većine zvončarskih grupa uključenih na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine objasnim o čemu se zapravo radi. Na više puta ponovljenu rečenicu "Ča će nas ki štitit? Ča oni z Pariza?", odgovorila sam da se ne radi o zaštiti, nego o očuvanju i njegovanju (eng. *safeguarding*) i da ih nitko neće štititi protiv njihove volje te da se vjerojatno ništa dramatičnog neće dogoditi. Naglasila sam da im taj status omogućuje da se određenim nacionalnim i internacionalnim tijelima mogu obratiti za financiranje kakve izložbe, tiskovina i knjiga, filmova ili nekih programa koje oni sami smatraju potrebnim, a koji ne moraju zadirati u uobičajeno odvijanje njihovih pusnih praksi.

Dio zvončara je od početka afirmativno gledao na tu činjenicu (poput Halubajskih, Frlanskih zvončara i pojedinaca unutar drugih grupa), a s vremenom se, čini se, taj dio povećava:

To je jena čast. To treba znat koristit. I judi gledaju zajeno drugačje – vide da ipak neč vrediš. Da to ni ono: ti si sad neš zmislel i reš naokolo pohajat i bedastoće delat. Nemaš ti neke koristi od tega, ali mi je to jako drago. Ni ni red da iz tega zivlačiš neke koristi. (halubajski zvončar)

⁴ Prijevod autoričin.

I doista, do danas (2011.) nisu nahrupile skupine znatizeljnih turista niti je bilo specifičnih zahtjeva od centara moći koji bi podrazumijevali neke nove postupke ili prezentacije zvončara.

Malobrojne takve prilike angažirale su Halubajske zvončare. S jedne strane, oni su većini bili prva asocijacija na zvončare u cjelini, no, s druge strane, to se uklapalo u njihove uobičajene prakse vezane uz gostovanja i pojavljivanja izvan tradicijskog konteksta. Zapravo, u dva navrata u Spomen domu "Ivan Matetić Ronjgov" u Ronjgima blizu Viškovog, upriličena su primanja za predsjednika države, Stjepana Mesića, koji je tamo bio na kraju svog mandata 27. siječnja 2010. godine, a potom, nekoliko mjeseci kasnije i za ministra Božu Biškupića, koji je zvončarima donio uokvirene fotokopije povelje na kojima stoji da su uvršteni na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu. Spomen dom u Ronjgima bio je odabran vjerojatno i zato što se radi o spomen-kući Ivana Matetića Ronjgova pa se na jednom mjestu moglo obilježiti uključenje zvončara na UNESCO-ovu listu zajedno s uvrštenjem dvoglasja tijesnih intervala Istre i Hrvatskog Primorja na istu listu. U prvom slučaju, Stjepan Mesić došao je u pratnji župana Primorsko-goranske županije i niza ostalih visokih gostiju. Kako se radilo o području s kojega se muškarci pridružuju Halubajskim zvončarima, oni su bili i svojevrсни domaćini. Stoga su oni bili ti koji su se okupili kao grupa i demonstrirali hod i kolo zvončara. Ostale je skupine mogao predstavljati samo po jedan zvončar, u svojoj zvončarskoj odjeći i opremi. Niti tada nisu izostala međusobna podbadanja, premda je uglavnom svima bilo drago da su tamo bili i upoznali većini omiljenog predsjednika. Svatko mu je donio neki dar, veliku uokvirenu sliku zvončara, rezbariju na temu zvona, keramičke tanjure i bukalete s ilustracijom pojedinih zvončarskih grupa, vino – uglavnom, darove kakve si u pojedinim prilikama međusobno poklanjaju zvončari. Ministru kulture Boži Biškupiću nekoliko mjeseci kasnije također su uručeni mnogi pokloni. Svi su ostali iza njegovog odlaska u Ronjgima, čemu su se neki zvončari čudili, nadajući se da će to netko iz Ministarstva kulture kasnije pokupiti.

Nakon što je ministar sa svojom pratnjom otišao, tamo su se zadržali župan i neki županijski djelatnici na domjenku, kao i zvončari. I dok sam birala hranu za bogatim stolom, dekoriranom i dijelovima zvončarske opreme, kraj mene je s predsjednikom udruge Halubajski zvončari razgovarala važna djelatnica županijskog Upravnog odjela za školstvo i društvene djelatnosti. Kada se spominjala mogućnost da Halubajski zvončari odu na gostovanje u New York, spomenuta gospođa je rekla da, kada bi doista htjeli biti super atrakcijom, obukli bi djevojke u "minice" i stavili im zvonca. To bi, kako je rekla, sami Amerikanci na njihovom mjestu već odavno napravili.

S druge strane, u lokalnoj zajednici pokladne prakse skupina koje su uvrštene na UNESCO-ovu listu dobivaju novi, ozbiljni značaj i s time se više ne može šaliti. Tako je rekla članica karnevalske ženske skupine "Kumpanije s Halubja":

Nismo se maskirale u zvončare; palo nan je na pamet, ali nisu svi bili za to, pa nismo. Ne možemo se šaliti s tim; nit želimo nit smijemo, pogotovo sad kad su va UNESCO-u, sad su to neki drugačiji kriteriji, oni su sad zaštićeni.

Sasvim sigurno, to umanjuje mogućnosti različitih kreativnih interpretacija; s baštinom se ne šali. Slično se dogodilo i u Bincheu u Belgiji, čija je pokladna praksa također uključena na UNESCO-ovu reprezentativnu listu: dok je u samom gradu Bincheu "zamrznut" oblik te prakse, u okolnim mjestima sa sličnim tradicijama uočljiva je veća kreativnost u interpretaciji uvriježenih obrazaca (Tauschek 2009:73).

Oblik i sadržaj pokladnih praksi zvončara pokazuje već više godina tendencije normiranja, standardiziranja i retradicionizacije. Očito, na to nije utjecala samo ova nova situacija, već i ostali procesi – prvenstveno usvajanje prepoznatljivih ujednačenih karakteristika za pojedine grupe koje služe da bi se one jasnije međusobno razlikovale. Rukavački se zvončar osvrnuo na tu činjenicu:

Prvo su imeli četiri žukvi,⁵ a sada moraju bit samo tri. Kada bi neki sad stavil četiri, to bi bil veli cirkus pokle ča je donesena odluka da mora bit samo tri. Nekemu puhne: – Ne sme bit ovakova rožica – a poglejte kakove su bile rožice pred trejset let! Znali smo imet i traperice na Pust.

Uz takvu vrstu pravila, rigidnijima postaju i ona koja reguliraju tko nosi zvona za koju grupu pa je sve manje slučajeva da pojedini zvončari nose zvona za više grupa na bazi prijateljskih i širih rodbinskih odnosa. Daka-ko, tome su pridonijeli i statuti udruga i pravila koja su posljedica oblikovanja organizacija.

Niti problematika intelektualnog vlasništva nije otpočela uvrštenjem zvončara na Reprezentativnu listu UNESCO-a, ali je time dobila novi zamah. Već prije više godina Žejanski su zvončari glasno postavljali pitanje do koje mjere ih Munski zvončari mogu i smiju "kopirati", a takvi se razgovori uvelike vode i među drugim zvončarskim skupinama. Općenito gledajući, činjenica uključivanja zvončara na UNESCO-ovu listu najviše je utjecala na stav i držanje Halubajskih zvončara. Neke je etnologe i profesionalne djelatnike koji se bave filmom nemalo iznenadila činjenica da su im pojedini zvončari iz halubajske skupine uskratili odgovore na neka pi-

⁵ Brnistra; u ovom kontekstu šiba u zvončarskom oglavlju.

tanja o samoj pokladnoj praksi, odvrativši da je samo predsjednik udruge zadužen za davanje informacija otkako su na listi UNESCO-a. Čini se da osvještavaju svoju pojavu u smislu brenda i razmišljaju kako ga zaštititi i navesti da oni koji ga koriste i time prihoduju izdvajaju određeni postotak i za udruhu zvončara. Etnolozi i folkloristi zbunjeni su i zatečeni takvim držanjem koje je još dojučerašnje kazivače pretvorilo u kontrolore komunikacije “zaštićenom” baštinom.

Slično se događa(lo) i u Vodnjanu i Galižani, gdje lokalne talijanske zajednice doslovce ljubomorno čuvaju vlastite tradicije. Godinama nisu bili uključeni u smotre istarskog folklor, koje ih nisu prepoznavale kao reprezentativne, vjerojatno i zato što se formalno radi o folkloru nacionalne manjine (bez obzira na činjenicu da se u Vodnjanu, Galižani i drugdje govorilo raznim oblicima talijanskog i njemu prethodećih i srodnih jezika od “pamtivijeka” i na činjenicu da su Talijani u Istri postali manjina nakon Drugog svjetskog rata i Velikog egzodusa). Tako su njihov tradicijski ples i pjevanje postali simboli nečeg privatnog i osobnog, gotovo pounutrenog identiteta, koji se lakše otvarao prema talijanskoj publici (u Italiji) nego u uskom i konkurentnom lokalnom krugu. Tomu je svakako pridonijela činjenica da je talijanskog stanovništva u Vodnjanu, pa i Galižani, sve manje, dok ta mjesta u novije vrijeme naseljavaju došljaci. Već odavno tradicijom reguliran konkurentni odnosa Vodnjana i obližnje Galižane rezultirao je međusobnim optužbama o “krađi” nekih folklornih elemenata ili dijelova tradicijske odjeće i nakita. Uz to, kada je mladić iz središnje Istre, koji se bavi folklorom i nije pripadnik (lokalne) talijanske zajednice, htio naučiti korake plesa u Galižani, stariji ga je tamošnji plesač glatko odbio poučiti tome. Time se uvelike dovodi u pitanje UNESCO-ova pretpostavka da se nematerijalna kulturna baština razmjenjuje i da se njome komunicira te time pridonosi međusobnom boljem razumijevanju zajednica u kontaktu.

Iz navedenih je primjera jasno da ovakvo shvaćanje intelektualnog vlasništva ne priznaje činjenicu (toliko jasnu etnologima) da je kopiranje stanje kulture te da zajednice u kontaktu spontano preuzimaju neke kulturne elemente iz susjedstva. Uostalom, postati dijelom neke kulture (uključivši i onu vlastitu) znači i reproducirati je. No, u režimu privatnog vlasništva kultura je definirana kao dobro, na sličan način na koji je određena zemlja tretirana kao nekretnina, te ulazi u sustav vlasničkih odnosa podrazumijevajući razmjenu vrijednosti. Tako shvaćena kultura može postati predmetom krađe, a “imitacije” trebaju biti regulirane i limitirane. “Autorstvo” se i u ovom kontekstu pojavljuje kao rezultat posesivnog individualizma u zapadnom društvu, komplementarno pojedincu koji se ostvaruje kroz vlasništvo i kreacije (Hafstein 2007:84).

Dvojbe etnologa i folklorista izazivaju i prezentacije – u jednom konkretnom slučaju “12 hrvatskih nematerijalnih dobara” – na pozornici, gdje se ponašaju kao izdvojene, nekontekstualizirane pojave. U najavi programa s dvanaest kulturnih dobara hrvatske nematerijalne baštine s UNESCO-ove liste na Zagrebačkom velesajmu 2012. godine unutar projekta “Materina priča: SVI zaJEDNO – HRVATSKO NAJ” na jednoj je mrežnoj stranici pisalo:

OŽIVJELA TRADICIJU: Ima li kraja dugim nogama Antee Kodžoman?

Miss Hrvatske, miss universe, miss turizma, miss sporta, kraljica Hrvatske i best model Hrvatske – sveukupno 15 misica predstavilo je svih 12 hrvatskih nematerijalnih dobara s UNESCO-ovog popisa. (<http://www.tportal.hr/lifestyle/moda/193025/Ima-li-kraja-dugim-nogama-Antee-Kodzoman.html>)

Komodifikacija i globaliziranje nematerijalne kulturne baštine ovdje su evidentni i u okviru turizma, s obzirom na to da su organizatori ove manifestaciji utvrdili da

u Hrvatskoj ima preko 1000 kulturno-turističkih manifestacija, no većina građana i turista nema mogućnost sve ih posjetiti i doživjeti, pa je ovaj projekt zamišljen tako da objedinjava hrvatske kulturne proizvode na jednom mjestu s ciljem promidžbe kulturnog turizma u Hrvatskoj. (http://www.sisak.hr/clanak_/14383/lipe-na-hrvatskom-naj)

Time je očito u kojoj mjeri lokalne tradicije postaju podlogom za moderni turizam.

Nakon navođenja niza popratnih pojava i kritičkog promišljanja UNESCO-ovog koncepta očuvanja nematerijalne kulturne baštine, nameće se pitanje u kojoj je mjeri oportuno u odnosu spram te kategorije kulture izostavljati baštinski kontekst, odnosno taj konstrukt u značenjskom smislu. To mi se svakako čini korisnim, premda se vrednovanje kroz UNESCO-ov okvir već nametnulo u cjelovitom odnosu prema nematerijalnoj kulturi i pitanje je kako ga je moguće “isključiti” i ignorirati.

KOMENTARI

LJILJANA GAVRILOVIĆ

Etnografski institut SANU, Beograd

Promišljanje problema (pre svega) nematerijalnog kulturnog nasleđa¹ kolegice Lidije Nikočević, pokazalo mi je da se svi mi, koji se istovremeno bavimo istraživanjima i angažovani smo na poslovima primene *Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa*² u praksi, suočavamo sa istim dilemama: učestvovati ili izaći, kritikovati (koncept, primenu, čitanja itd.) ili raditi što se bolje može bez javne problematizacije i teorije i prakse? Ako se ne uključimo predlozi će biti više nego problematični, ali – ako se uključimo, koliko to diskvalifikuje rezultate naših istraživanja, koji se prosto moraju razlikovati od birokratsko-sročenih predloga za različite liste nasleđa? Izgleda mi da je, u ovom slučaju, inače šizofren položaj antropologa (učestvovati i razumeti proučavane, a istovremeno ostali distanciran i “objektivan”) dodatno produbljen: ne samo da se treba staviti na raspolaganje proučavanima i biti u službi njihovom viđenju onoga što smatraju svojom (najčešće ekskluzivno svojom) tradicijom, nego – tokom oblikovanja predloga – treba odustati od razumevanja (i prihvatanja) kulture kao stalno-fluktuirajućeg procesa promene i učestvovati u “očuvanju” njenih elemenata koji često više nemaju nikavo mesto u široj slici savremene stvarnosti, osim ako se ne fosilizuju u funkciji stalnog ponovnog učvršćivanja grupnih identitetskih praksi.³

¹ ... koje se i u Srbiji kolokvijalno i dalje naziva *baštinom*, ali je u zvaničnim dokumentima i nazivima ovaj termin zamenjen manje problematičnim terminom *nasleđe* (Gavrilović 2010).

² Ja sam članica Nacionalnog komiteta za nematerijalno kulturno nasleđe, koji je jedno od radnih tela Ministarstva za kulturu RS.

³ Nevolja je što se, na Balkanu, ili bar u Srbiji, te prakse i dalje obično čitaju u etničkom ključu, pa se i predlozi za liste nematerijalnog kulturnog nasleđa (još uvek samo državne – Srbija za sada nije pripremila ni jedan predlog za neku od UNESCO-ovih lista, što nije čudno s obzirom na relativno kasnu ratifikaciju Konvencije tek 2010. godine) traže ili u okviru prava (etničkih) manjinskih zajednica, ili u okviru strategija njihovog političkog pozicioniranja. To su, naime, jedini primeri kada inicijativa dolazi od samih nosilaca tradicije, dok se u svim drugim slučajevima predlozi, kao i u Hrvatskoj, diktiraju “odozgo”.

No, mimo svih već navedenih dilema⁴ čini mi se da bi bilo uputno otvoriti još jedan set pitanja.⁵ Naime, pet stalno pominjanih kategorija nematerijalnog kuturnog nasleđa koje, prema Konvenciji, obuhvataju najširi mogući spektar ljudske kreativnosti i čine osnove za identifikaciju unutar užih i/ili širih grupa (usmena predanja i izražavanja, uključujući jezik kao sredstvo prenošenja/oblikovanja nematerijalog nasleđa; tradicionalne izvođačke umetnosti; društvena praksa, običaji, obredi i svetkovine; znanja i veštine vezani za prirodu i svemir/univerzum; tradicionalni zanati), u praksi njene primene (vidljivoj kako na UNESCO-ovim listama, tako i na listama različitih država) tretiraju se ne kao generalne, nego isključivo kao pred-moderne kategorije. Izgleda kao da moderno doba, koje traje već više od dva veka, nije donelo svoje viđenje sveta, znanja i veštine⁶ i društvene prakse koje imaju svoj vek trajanja, nastaju i nestaju, menjaju se i, što je najvažnije, *jesu* osnov identiteta velikog broja ljudi.

Pažljivo gledano, međutim, u osnovne kategorije nematerijalnog kulturnog nasleđa, kako ih definiše Konvencija, nesumnjivo ulaze i vrlo široki segmenti modernog pogleda na svet (kao što su npr. naučni metod, osnovna ljudska prava, uključujući i ravnopravnost svih pred zakonom ili pravo na kulturu, pa zaključno sa idejom zaštite kulturnih dobara), koji se, bar u Zapadnom svetu, doživljavaju kao neupitne istine, a ne kao kulturni konstrukti proistekli iz modernog doba i evropske civilizacije. Ako se dekonstruiše implicitna ideologija kojom se oblikuju ovakve neupitne istine, jasno se vidi da su sve to delovi nematerijalnog kulturnog nasleđa tačno određene kulture u jasno definisanom vremenskom periodu, koji se zatim prenose sa generacije na generaciju i presudno su značajni za auto i/ili grupnu identifikaciju miliona ljudi u savremenom svetu i, samim tim, mogu se definisati kao nematerijalno kulturno nasleđe. Kako nikome još uvek ne pada na pamet da bilo šta od navedenog podvede pod Konvenciju, prepoznavanje najšireg spektra tih pojava, koje je neophodno da bi se izbegle zamke folklorizacije celog koncepta nematerijalnog kulturnog nasleđa i/ili primene eurocentričnih merila u procesu zaštite, ali i da bi se otvorio čitav novi niz pitanja koja direktno proističu iz fluktuirajućih

⁴ Osim dilema koje je navela autorka u uvodnom tekstu, sa kojima se potpuno slažem, o problemima očuvanja-kao-ideologije, egzotizaciji, nemogućnosti zaštite velikog broja praksi zbog sukoba sa pozitivnim zakonodavstvom itd., vidi i u Gavrilović (2011).

⁵ Jedan od mnogih – ovoga puta ostavljam po strani probleme “očuvanja” jezika (kog? čijeg? kadašnjeg?), pitanje šta se “čuva”: suština ili forma i niz drugih koji proizilaze kako iz teksta Konvencije, tako – još više – iz njene primene u različitim sredinama, jer bi otvaranje svakog od njih daleko prevazišlo zadate okvire ovog priloga.

⁶ Niko ne pominje – na primer – naše/savremeno poimanje znanja i veština vezanih za prirodu i svemir/univerzum kao nematerijalno kulturno nasleđe, iako oni jesu veoma značajan deo našeg pogleda na svet i traju već više generacija.

odnosa globalne i glokalnih kultura, kao i suprotstavljanja birokratskih mera zaštite svakodnevnom životu – ostaje posao antropologa. Utoliko izazovnije što je, bar od strane birokratije (i UNESCO-a i nacionalnih država), potpuno neočekivan i, verovatno, potpuno neželjen.

Isto tako, van okvira primene Konvencije, za sada ostaju i najraznovrsnija, pre svega individualna tumačenja kulturnih obrazaca, formi i propisanih/željenih ponašanja, kao i različite forme lokalizacije savremenih globalnih kulturnih obrazaca, što je jedan od najzanimljivijih i najšarolikijih procesa koji se odvijaju pred našim očima. Sve te individualne i/ili lokalne interpretacije kulture ostaju nesačuvane (što nije problematično), često i nezabeležene (što jeste), iako su one s jedne strane ključ za razumevanje kulturnih procesa, a sa druge jedini način za istinsko implementiranje tradicija u savremeni život. Kada jedan od poznatih pevača afričke "etno-"muzike kaže: "volim afričku kolibu, ali da je klimatizovana" (Čolović 2006:191-192), on govori zapravo o spajanju materijalnog (koliba, erkondišn) i nematerijalnog nasleđa (afrička tradicionalna estetika, udobnost moderne zapadne civilizacije) koje pripada različitim kulturama i različitim vremenima, odnosno o neophodnosti spajanja tradicije i savremenosti, koja boji svaki lokalni prostor. Glokalizacija je jedini mogući način očuvanja tradicije (materijalne ili nematerijalne), u spoju sa načinima života koje nosi savremeno doba, a ona se u dosadašnjoj primeni Konvencije nikako ne vidi.

Uostalom, i zaštita nematerijalnog nasleđa je deo globalizovane kulture, koji se nastoji implementirati u što je moguće više zemalja širom sveta,⁷ te je zapravo u potpunosti ambivalentan – ona je globalna strategija očuvanja kulturnog diverziteta. Nastojanjem da se Konvencija o zaštiti nematerijalnog nasleđa sprovede u praksi, mi stojimo u vratima koja sa jedne strane imaju prošlost, ideju strogo odvojenih kultura i grupno (=etnički/religiozno-kao-kulturno, esencijalistički) definisanih identiteta, a sa druge globalizovani svet, fluktuirajuće višeslojne i individualne identitete i beskrajno šarenilo glokalizovanih kulturnih formi. Insistiranjem na očuvanju samo jedne strane, možemo propustiti da upoznamo i razumemo onu drugu, onu u kojoj svi danas živimo. I čini mi se da je tu mesto antropologa, kao onih koji mogu da prevaziđu ovu barijeru i da se kreću s obe njene strane, nesporno.

⁷ Možda neke od njih i ne žele da čuvaju svoje nasleđe, jer imaju potpuno drugačiji pogled na njega.

MIRELA HROVATIN

Služba za pokretnu i nematerijalnu kulturnu baštinu
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb

Postoji više različitih tumačenja termina kojih se u uvodnom tekstu dotiče autorica Lidija Nikočević – *kultura, baština, materijalna i nematerijalna kulturna baština, kulturno dobro* – u stručnom i svakodnevnom kontekstu. Termin *baština* se u stručnim krugovima intenzivnije rabi od kraja 20. stoljeća za sve što smo kao ljudi naslijedili od prijašnjih generacija, uključujući, uz kulturnu, i prirodnu baštinu (cf. Jezernik 2005:11), a iz određenih ju je razloga (povijesni, društveni značaj, itd.) potrebno očuvati. Razlika između termina *baština* i *dobro* (engleski termin je *good* ili *property*, dok se za nematerijalnu baštinu rabi češće *element* ili *item*, ovisno o kontekstu) očituje se u tome da se dobrom naziva izdvojeni segment kulturne ili prirodne baštine koji se čuva, obnavlja, upisuje na razne liste i stoga mora biti definiran, odnosno sveden na jednu od mogućih kategorija predviđenih propisima. Engleski termin *intangible* (neuhvatljiv, neopipljiv), koji se u nekim primjenama zamjenjuje sa *immaterial* (nematerijalan), veže se uz pojam materijalne kulturne baštine prema kojoj je bilo potrebno odrediti tu drugu, novu kategoriju. Prema Buchliju, relativno nejasno određen pojam *materijalna kultura* pojavljuje se u engleskom jeziku prvi put u 19. stoljeću, vezano uz proučavanje predmeta¹ raznih kultura za potrebe dokazivanja razvojnih faza čovječanstva. Kasnije se to zamijenilo *participant observer* metodom proučavanja koja je još više htjela približiti te kulture europskom subjektu ili pobliže opravdati autoritet istraživača-znanstvenika, odnosno uočiti društvene procese koji su oblikovali materijalnu kulturu (cf. Buchli 2002).

Termin i definiciju *nematerijalne kulturne baštine* osmislili su priređivači UNESCO-ove Konvencije,² i kako Nikočević kaže, kao takav je samo preveden na hrvatski, iako se tada u svijetu i kod nas rabio i termin *tradicijska, duhovna, narodna* pa čak i *folklorna kultura/baština*. Kasnije je tako preveden i termin *living cultural heritage* kao živuća kulturna baština koji se odnosi također na nematerijalnu kulturnu baštinu.³ Nematerijalna kulturna ba-

¹ Često ti predmeti nisu bili vezani uz živuću kulturu (Buchli 2002:5), karakteristika koja bitno određuje današnju nematerijalnu kulturnu baštinu.

² Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine. Uz Konvenciju, u Hrvatskoj se upisivanje u Registar temelji i na Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. godine, koji spominje i kategoriju nematerijalne baštine koju su predložili naši stručnjaci-etnolozi (cf. Marković 2001).

³ UNESCO je osmislio i program *Živuća ljudska blaga* koji svaka zemlja može zasebno provoditi s ciljem nagrađivanja i motiviranja najboljih nositelja određene nematerijalne kulturne baštine.

ština, iako konceptualno ipak samo jedan od vidova kulture,⁴ može obuhvaćati više aspekata kulturne baštine (npr. izvedbena umjetnost) koji u sebi sadrže kategoriju tradicije, odnosno kontinuiranog prenošenja znanja i umijeća na nove naraštaje, ali ujedno i unaprjeđenja,⁵ te uvijek novog stvaranja, a u određenim slučajevima nerazdvojna je i od kategorije prirodne baštine.⁶ *Nematerijalna kultura* se može odnositi na isto, no ipak podrazumijeva šire područje ljudskog stvaralaštva (i ono sasvim novo, nevezano za prošlost, koje se nije prenosilo izravnim putem unutar neke određene zajednice). Prema UNESCO-ovoj Konvenciji, kategorije nematerijalne kulturne baštine nisu same po sebi nematerijalna baština, već naznačuju okvirna područja u kojima se ta baština očituje, poput usmene predaje, običaja, obreda, svečanosti, vještina i obrta, itd,⁷ a *nositelji* su osobe koje posjeduju nematerijalna znanja i vještine.

Na temelju dostupnih informacija pretpostavljam da se kategorija nematerijalne kulturne baštine prvi put pojavljuje u Japanu (u Zakonu o kulturnim dobrima), kao posljedica problematike kojoj se pridala veća pažnja nakon što je bilo potrebno obnoviti u požaru uništene freske jednog hrama 1949. godine, kao i povećanoj svijesti javnosti o važnosti očuvanja japanske tradicijske kulture koja je bila ugrožena uslijed sve većeg prelaska na suvremeni način života.⁸ Službeno se termin u današnjem smislu prvi put spominje u sklopu UNESCO-ovog sastanka 1982. u Meksiku.⁹ Općenito naša struka ima dosta problema s terminologijom, posebno kada se, dobro primjećuje Nikočević, pojedina praksa želi razlikovati od druge iste ili slične prakse pa se to reflektira i u lokalnom nazivlju. Bez obzira na terminologiju i kategorizaciju, i dalje će se upisivanje dobara odnositi, u krajnjoj liniji, na kulturu općenito, jer u slučaju nematerijalne baštine nemoguće ju je odvojiti od njene materijalnosti, produkta koji nastaje i prostora gdje se odvija. I svakako, *očuvanje* je prihvatljivije od *zaštita*, kako predlaže Nikočević, pri čemu je potonji termin preuzet iz konzervatorske struke u smislu potrebe za čuvanjem i upisivanja u Registar,¹⁰ što podrazumijeva niz ograničenja za kulturno dobro.

⁴ Definicije koje se uglavnom rabe u teoriji slične su ovoj koja određuje kulturu kao: "pomišljen skup (sinteza) svih čovjekovih materijalnih i duhovnih tvorbi" (Skledar 1991:13).

⁵ Termin *unaprijediti* (*enhance*) pojavljuje se u UNESCO-ovoj Konvenciji kao dio mjera očuvanja nematerijalne odnosno tradicijske baštine u smislu da se ona treba prilagoditi novom vremenu i aktualnim potrebama na način da ne gubi na vrijednosti koju je stjecala tijekom vremena (članak 2. stavak 3. Konvencije).

⁶ Prema članku 2. stavku 1. Konvencije iz 2003. godine.

⁷ Prema članku 2. stavku 2. Konvencije iz 2003. godine.

⁸ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?cp=JP&topic=lht>.

⁹ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00007>.

¹⁰ Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, službena knjiga koju vodi Ministarstvo kulture.

Kroz razne razgovore s nositeljima uvidjela sam da oni ne odvajaju materijalno od nematerijalnog, pa su im tako čipka kao proizvod i proces izrade čipke neodvojive kategorije. Tek u novije vrijeme ljudi te razlike postaju više svjesni, djelomice pod utjecajem upisivanja u Registar i na UNESCO-ove liste.¹¹ Naročito se to vidi kada se pojavi svijest o nekom predmetu kojeg skoro nitko više ne zna izraditi – gotovo uvijek se netko u zajednici potruži da ne nestane to znanje. Hrvatska je po tome dosta aktivna i to je razlog zašto je toliko toga ostalo očuvano. Upisivanje je dodatno potaknulo na jačanje već započetih procesa obnove nekih znanja kao i na revitalizaciju gotovo izgubljenih praksi, iako se ponovno oživljavanje određenih tradicija događalo i kroz povijest. Naravno da je to nešto sasvim drugo nego kada postoji kontinuitet u odvijanju prakse, no vrijedno je oživjeti i sačuvati od potpunog nestanka ugrožena znanja. Naravno da kovački obrt danas ima sasvim neke druge ciljeve nego što je imao nekoć, ali sama vještina izrade kovačkih predmeta ostaje više-manje ista, uz poneku inovaciju u tehnici koja nije tolika da se potpuno izgubi osjetljivo znanje oblikovanja kovine. U tom smislu video zapis neće mnogo pomoći ako nema izravnog prenošenja znanja, gledanjem i imitiranjem, pokušajima i praksom, a tu je veliki izazov u prenošenju jer je sve teže dobiti mlade ljude da počnu s obukom. U kasnijoj dobi, primjerice, nije uvijek moguće usavršiti takvu jednu vještinu. Za one tradicije koje su kontinuirane, poput zvončara, prepoznavanjem na listama osvješćuju se mlađi i zajednica da sve ovisi o njima. Jer nije problem današnje odvijanje tradicije, nego buduće: tko ustvari može, smije i treba osigurati prenošenje?¹² Naravno da upisi na liste ne mogu jamčiti očuvanje tradicije, no ponekad mogu značajno pomoći.

Prvi upisi u Registar 2004. godine bili su potaknuti UNESCO-ovim proglašenjem Remek djela,¹³ a tekstovi su bili rađeni po uzoru na pokretnu baštinu – opisivao se značaj koji dobro ima za zajednicu i Hrvatsku, te

¹¹ Uz *Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva*, UNESCO je na temelju Konvencije oformio i *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita* kao i sustav proglašenja najboljih praksi očuvanja.

¹² Prema uvriježenom mišljenju u UNESCO-u obaveza je svih nas da osiguramo prenošenje tih tradicija, ili barem dokumentiranje, jer nemamo pravo pustiti ih da se zauvijek izgube (cf. *Museum International* 2004).

¹³ *Remek djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva* su započeta kao priprema za liste koje su mogle biti oformljene tek nakon stupanja na snagu Konvencije iz 2003. godine. I Hrvatska je za Remek djela slala nominacije, no tada se više gledalo na jedinstvenost određenog običaja u svjetskim razmjerima, dok je sada, za nove liste najbitnije da je još živuće. No, čini se da ni do danas nisu riješeni svi izazovi s kojima se UNESCO susreće pri obradi nominacija za upis na liste, posebice u smislu upućivanja na zajedničke nominacije. Općenito je još uvijek obrazac po kojem se element opisuje ograničavajući i nositelji bi trebali neovisno o obrascu pisati i govoriti o svojoj tradiciji.

izgled predmeta, a ne proces izrade tog predmeta, koji postaje okosnicom tekstova tek drugim ciklusom upisa, 2007. godine. Vrlo je teško definirati pojedine elemente nematerijalne kulturne baštine, jer definiciju ograničava jezik, odnosno tekst, određeni način opisivanja znanja i vještina, povijesnog razvoja, promjena značenja i novih vrijednosti. U pravilu se ne može obuhvatiti pojavu u njenoj cijelosti, a pogotovo ne na razini individualnog iskustva, a često se događa da jedan oblik nematerijalne kulturne baštine obuhvaća i drugi ili mnoge druge oblike. Sjećajući se prvih dana u Odsjeku za nematerijalna kulturna dobra, provela sam mnogo vremena u diskusiji s kolegama na koji način napisati kratak a sveobuhvatan tekst o dobru.¹⁴ Svi su se složili da se izdvajanjem pojedinih praksi konstruira ustvari neki ideal. No, i sama kultura u cjelini je uvijek mijenjajući konstrukt ljudi, ideal koji se stvara, a u većini slučajeva dobra predložena za upis na liste su ponajviše "znakovi identiteta", kako Nikočević navodi.

Danas i sami nositelji sudjeluju u pisanju teksta, identificiranju, opisivanju čak i valoriziranju,¹⁵ primjerice zbog manjka novih terenskih istraživanja ili nekih detalja koje žele da se zabilježe. I to je utjecaj UNESCO-ovog pristupa, jer su nominacije morale biti pripremane uz najveće moguće sudjelovanje zajednica i nositelja,¹⁶ što se preuzelo i za Registar. Za Registar nije bilo problema oko upisivanja jer je bilo dovoljno vremena za kontaktirati nositelje i pitati ih žele li upis. Tu je struka bila jako bitna, od samog predlaganja što ćemo upisati i pod kojom kategorijom, do toga što neće biti kategorija za upis (manifestacije). S obzirom na to da je popisivanje nematerijalne baštine relativno novo, i reakcije su različite, a studije slučajeva, poput ove koju je provela Nikočević o zvončarima, mogu osvijetliti mnoge nedoumice. Svjesnost ili nesvjesnost tko je i kako zaštićen je upravo posljedica loše komunikacije između struke, državnih tijela i nositelja, posebno u slučaju upisivanja na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu kada je rok za pripremu šesnaest nominacija bio svega tri

¹⁴ Tako sam došla do ideje obrasca za upis dobara u Registar koji se do danas koristi. Radnu verziju sam izradila prema UNESCO-ovom obrascu za Remek djela i općenitom etnografskom opisu neke pojave (naziv, područje, tko se time još bavi, koji su problemi), a završnu je verziju oblikovalo Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu sastavljeno od znanstvenika i stručnjaka iz različitih institucija koje se bave proučavanjem nematerijalne baštine.

¹⁵ I prije je u Hrvatskoj bilo ovakvih pokušaja kada su "djelatnici oko Seljačke sloge predvodili akciju očuvanja kulturne baštine" a pokret omogućio, po prvi put u povijesti, da "seljak postane subjektom i u kulturi" (Leček 1995:108, 107).

¹⁶ Tu se podrazumijeva i kontrolirani pristup dobru, što znači da nositelji sami odlučuju što će se predstavljati u javnosti, a što ostaje u zajednici i obitelji, iako je, po mom mišljenju, samo upisivanje već jedna vrsta prevelikog izlaganja dobra javnosti, stoga je bolje upisivati ugroženija dobra. Nisu li kulturni antropolozi/etnolozi ipak bili među prvima koji su koristili kazivače za svoj rad? (cf. Čiča 2010:19).

mjeseca, tako da je zadržke bilo i zbog manjka informacija i straha od promjene, kako Nikočević navodi. Ne može se reći da pristup odozgo postoji, jer i Ministarstvo i UNESCO komuniciraju ravnopravno s nositeljima i zajednicama, pri čemu se potonji usmeno i/ili pisano očituju o pristanku na upise. Nominacije se šalju preko nadležnih državnih tijela (ministarstava), jer UNESCO želi na taj način potaknuti državu na preuzimanje djelomične brige oko dobra. Naravno da sami upisi imaju i negativnih reakcija, što je dobro, jer to pokazuje da su ljudi svjesni obveze prenošenja svoje tradicije kao i to na koji način će iskoristiti sve dostupne resurse da si pomognu u prenošenju. Međutim, ako je više negativnih nego pozitivnih učinaka upisivanja, liste su otvorene i za mogućnost ispisa ako netko to želi. U slučaju zvončara koje Nikočević spominje, čini se da je praksa upisivanja bila samo još jedan u nizu *okidača* za, već od prije prisutno, nadmetanje nositelja i zajednica.

Do danas je ostala nedoumica i oko pitanja poput toga trebaju li Dubrovčani i Konavljani prestati raditi na dva dana i otići na Festu ili tko primjerice smije i zna peči određeni kolač i kome dopustiti da izađe s takvim jednim proizvodom kao *brendom* na tržište. Tek tu je pravi izazov državnih tijela i struke. Sporo je i pomicanje prema suradnji sa susjednim državama koje su kasnije od Hrvatske ratificirale Konvenciju, a neke još nemaju ni vlastite liste nematerijalne baštine, što je jedan od kriterija za upis na UNESCO-ove liste. Međunarodna suradnja je, uz poticanje na očuvanje, jedan od ciljeva stvaranja Konvencije odnosno lista.¹⁷ Još neka-ko možemo shvatiti udaljene kulture i očuvati vlastitu tradiciju, ali kako priznati da imamo iste/slične tradicije sa susjedima i to još zajednički staviti na jednu svjetsku listu?¹⁸ Pogotovo ako se na tome gradi etnos. Tako će jedan od komentara građana Srbije na upise nematerijalnih kulturnih dobara iz Hrvatske na UNESCO-ove liste biti: “Šta će im sada to naše”¹⁹

¹⁷ U neformalnom razgovoru jedan od stručnjaka koji je radio na izradi Konvencije priznao je da mu je natjecanje oko upisivanja na liste pomalo zabavno, no da tek slijedi najteži dio, a to je suradnja.

¹⁸ <http://www.glassrpske.com/kultura/knjizevnost/Nenad-Grujic-Becarac-je-srpska-bastina/lat/70023.html> – ne samo da nije jasno da ako je isti element u pitanju, da neće biti, primjerice, otkanje odvojeno za svaku zemlju, nego će morati zajedno biti na listi, nego je i problem dokazivanja od kuda je koja tradicija potekla, što je u pravilu gotovo nemoguće dokazivati. Manjak dijaloga ne samo među zajednicama, nego i među stručnjacima je također velika prepreka koju bi trebalo nastojati umanjiti, stoga “bolje razumijevanje” pomoću nematerijalne kulture nije UNESCO-ova “pretpostavka”, kako Nikočević navodi, nego cilj. Tu još dodajem da su općenito mediji kako mjesta diskusije tako i često prenositelji djelomičnih ili iskrivljenih informacija, pa čak i ako im se pošalju sve relevantne informacije.

¹⁹ http://www.politika.rs/index.php?lid=lt&show=rubrike&part=list_reviews&int_item_ID=204788.

ili čija je određena nematerijalna kulturna baština? Problem zajedničkog intelektualnog vlasništva je 70-ih godina 20. stoljeća bio jedna od glavnih prepreka za evaluaciju nematerijalne baštine, no danas su ti problemi donekle uređeni, što državnim što međunarodnim zakonima, pa se i na taj način mogu riješiti nesuglasice.

Današnjim je nositeljima, kao neizbježna posljedica globalizacije, zajednica čitava Hrvatska i svijet, iako praksu obavljaju uglavnom na užem području na kojem žive, tako da je upisivanje kao priznanje vrijednosti te tradicije na neki način poticaj mlađima na nastavak tih praksi zbog vrijednosti koje predstavljaju, ne samo njima i njihovoj užoj zajednici već i čitavom svijetu, njihovoj novoj zajednici.²⁰ Temeljeno na osobnoj komunikaciji s nositeljima dobara koja su upisana, većina je pozitivnih pomaka (posebno u smislu osmišljavanja novih programa i dobivene financijske potpore), no još bi se moralo mnogo više razgovarati s njima, ali i lokalnom zajednicom u cjelini i vlastima, posebno stoga što oni odlučuju kako će se njihova znanja i za koje svrhe koristiti (npr. u turizmu), a ne da radi straha²¹ pristaju na sve, pa se dogodi gostovanje na Velesajmu koje Nikočević spominje. Za kvalitetniji rad na upisivanju na razne liste i evaluiranju nematerijalne kulturne baštine ne samo da je presudna prisutnost etnologa na terenu i bliska suradnja s nositeljima, već su potrebna sustavna, kontinuirana istraživanja kojima bi se olakšalo uspostavljanje kvalitetnog odnosa prema pojedinom dobru kao i tradiciji općenito. Ljudi koji su nositelji tradicije već su odavno svjesni svog položaja u čitavom procesu, te aktivno mijenjaju i unaprjeđuju svoje prakse onako kako misle da je najbolje, a struka u tome ne mora, ali može, a ponekad uistinu treba sudjelovati.

²⁰ Osjećaj pripadnosti svijetu kao svojoj novoj zajednici ne možemo, a i ne trebamo pokušavati uklanjati, jer je to naprosto tako kako jest. Djelomice taj osjećaj rezultira osvješćivanjem mladih da nitko drugi neće nastaviti tradicije koje su u njihovom neposrednom okruženju, nego da su oni sami ti koji to trebaju učiniti. Naravno, ako ne postoji niti jedna od navedenih motivacija, onda će tradicija neminovno nestati pa je njeno bilježenje posljednja moguća mjera očuvanja.

²¹ U razgovoru s jednim od sudionika te manifestacije, nositelja jednog dobra upisanog u Registar i UNESCO-ovu listu, nisu bili sigurni zašto moraju ići jer se nisu usudili pitati. I to je jedan od negativnih efekata upisa na liste, jer misle da moraju učiniti sve što se od njih traži bez obzira tko to od njih traži. Dakako, organizator te manifestacije, čini se, nije niti svjestan štete koju tako nanosi nositeljima te baštine, pa bi državne institucije i struka u takvim slučajevima trebale ozbiljno reagirati.

DANIELA ANGELINA JELINČIĆ

Institut za međunarodne odnose, Zagreb

UNESCO, kao jedna od najvažnijih međunarodnih organizacija po pitanju brige o kulturnoj baštini, Konvenciju o svjetskoj baštini donosi još 1972. godine, no ubrzo postaje vidljivo kako istoj nedostaje dimenzija nematerijalne baštine. Probleme koji proizlaze iz nepostojanja službenog međunarodnog dokumenta koji bi regulirao taj aspekt baštine iskusile su mnoge države članice upozoravajući na potrebu ispravljanja tog nedostatka. Stoga se, ali tek na 32. sjednici Generalne konferencije 17. listopada 2003., dodaje element duhovne kulture, odnosno regulira područje nematerijalne baštine usvajajući Konvenciju o njenoj zaštiti.

Tako je osvještavanje potrebe očuvanja nematerijalne kulturne baštine u toj Konvenciji dobilo svoj međunarodni službeni okvir, iako se UNESCO temom bavi već niz godina. Preporuke za očuvanje tradicijske kulture i folklora prihvaćene su još na 25. sjednici UNESCO-ove Generalne sjednice u Parizu, 15. studenog 1989. Tim preporukama UNESCO je namjeravao usmjeriti pažnju zemalja članica na važnost folklora, a od samih zemalja očekivalo se da u vlastitim zemljama upozoravaju vlasti i institucije koje se tim područjem bave na proučavanje i kontinuitet u očuvanju tradicijske kulture. Preporuke nisu obvezivale zemlje članice, ali su dokaz svijesti o potrebi očuvanja i nematerijalnih oblika kulture (Jelinčić 2008:93).

Dakle, nova sintagma “nematerijalna kulturna baština” gotovo da je zamijenila riječ “folklor”, no, kao što autorica Nikočević u svom tekstu “Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti” ispravno zaključuje, javlja se novi problem: problem “roka trajanja” baštine. Malo se raspravlja o tome u kojem trenutku se neki kulturni izraz odnosno kulturno dobro proglašava baštinom. Često se podrazumijeva da baštinu nasljeđujemo iz nekih prošlih tradicija te da ona nema veze sa sadašnjošću. Pitanje je onda: kada nešto postaje baštinom? Koliko takav kulturni izraz/dobro mora biti staro? Je li to 10, 20 ili 50 godina? Ili mora biti u potpunosti izbačeno iz uporabe? A ako je izbačeno iz uporabe, možemo li ga onda istinski čuvati? Dio autora (Kirschenblatt-Gimblett, Metelka, Jelinčić, ICOMOS) priznaje procesualni i dinamični karakter baštine negirajući njen nužni prestanak postojanja te upozorava na kreiranje baštine koje se događa kroz generacije pa tako i danas, u suvremenom svijetu.

Taj problem “roka trajanja” odnosno “starosti” baštine čini se okosnicom problema koje autorica Nikočević razmatra u svom članku. Iako u naslovu članka ističe problem nematerijalnosti, fokus je, u stvari, na problemu njene trajnosti. I sama autorica ističe problem definiranja baštine s pozicije *top-down* pristupa, dakle, od strane kulturne politike, što dodatno

petrificira baštinu i ostavlja malo prostora za njen razvoj. Ako krenemo od pretpostavke da je baština proces, teško da ćemo otkriti kako je određeno kulturno dobro, osobito u slučaju nematerijalne baštine, u stvari izvorno izgledalo. U tom smislu, mogu se donositi daljnji zaključci o dodavanju pojedinih elemenata kroz vrijeme, no mi određeno nematerijalno kulturno dobro danas prepoznajemo kao izvorno (čak iako smo svjesni nekih promjena ili dodataka). Na taj način, pokušaj očuvanja i zaštite kroz *top-down* pristup izgleda potpuno pogrešan, kao, uostalom, i nastojanje UNESCO-a da kroz svoje Konvencije o baštini istu, na neki način, standardizira. Ta se standardizacija očituje i u spomenutoj Konvenciji, prema kojoj se očuvanje odnosi na mjere koje osiguravaju održivost kulturne baštine uključujući identifikaciju, dokumentaciju, istraživanje, očuvanje, zaštitu, promociju, unapređivanje, prijenos, osobito putem formalne i neformalne edukacije, kao i revitalizaciju različitih aspekata takve baštine (*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* 2003:3). S druge strane, uloga kulturne politike je i očuvanje nacionalnog identiteta što, donekle, opravdava potrebu takvog reguliranja, tj. standardiziranja baštine. Naime, očuvanje kulturne raznolikosti danas je prioritet globaliziranog svijeta: gotovo svi relevantni dokumenti međunarodnih organizacija (pr. UNESCO, Europska unija, Vijeće Europe) ističu bogatstvo koje očuvanje kulturne raznolikosti donosi u međunarodnom okružju. Pored toga, bez politike očuvanja i zaštite baštine, ista bi pod pritiscima globalizacije mogla i nestati. I tu se *top-down* i *bottom-up* pristupi sudaraju: kulturna politika traži mehanizme očuvanja identiteta, a lokalne zajednice koje baštine određeno nematerijalno kulturno dobro često imaju potrebu za razvojem.

Osim pravnih aspekata zaštite baštine, za koje se može reći da su *hard power*, kulturne se politike služe i nešto "mekšim" mehanizmima. Jedan od takvih je i poticanje razvoja kulturnog turizma. Koristi za baštinu od kulturnog turizma su višestruke: od prevladavanja problema nedostatnih javnih financijskih sredstava za njenu zaštitu, veće vidljivosti baštine u širem međunarodnom okružju, mogućnosti prihodovanja i u ostalim sektorima, do lokalnog/nacionalnog ponosa koji izaziva izlaganje te iste baštine turistima. U tom smislu i javne politike i lokalna zajednica pomicaju svoje pristupe.

Međutim, svaki pokušaj očuvanja i zaštite baštine koji kreće odozgo mora biti komplementiran uključivanjem baštinika u taj isti sustav zaštite. U protivnom, događaju se nesporazumi na koje autorica Nikočević ukazuje u svom tekstu na primjeru uvrštenja zvončara na UNESCO-ovu listu nematerijalne baštine: od nejasnoća koji zvončari su uvršteni, animoziteta koje je to stvorilo među samim baštinicima običaja, nerazumijevanja UNESCO-ovog koncepta skrbi o baštini, do mogućnosti pretjerane

komercijalizacije običaja i, na taj način, potencijalnog gubljenja njegove kakve-takve autohtonosti.

Idući problem rasprave na koji se želi ukazati jest suodlučivanje lokalne zajednice o samoj nominaciji baš kao i o želji o razvoju kulturnog turizma. Osnovno pravilo uspješnih turističkih politika podrazumijeva želju stanovnika potencijalne destinacije za razvojem turizma. Brojni su primjeri (pr. Malta, Sardinija, Dubrovnik), naime, pokazali kako uvođenje turizma u zajednicu *top-down* pristupom rezultira animozitetom pa čak i agresivnošću spram turizma i njegovih sudionika. U području nematerijalne baštine, možda nam je najbliskiji primjer još jednog nematerijalnog kulturnog dobra upisanog na UNESCO-ov popis svjetske baštine, Feste sv. Vlaha. Vođena željom za produljivanjem turističke sezone u Dubrovniku, skupina građana predložila je ideju za razvoj turističkih aranžmana u kojima će fokus biti Festa sv. Vlaha koja se još od 972. godine redovito održava 3. veljače, na dan blagdana tog zaštitnika Dubrovnika. S druge strane, druga skupina građana, osobito oni koji su i sami sudionici u proslavi, izrazila je svoje izrazito protivljenje razvoju turizma oko tog blagdana budući da Festa za njih ima određeno simboličko značenje s točno podijeljenim ulogama koje pojedinci imaju u proslavi pa bi prisutnost turista, po njima, narušila stoljetni običaj. Na sličan način, analogija se može povući s lokalnim talijanskim tradicijama u Vodnjanu i Galizani koje spominje autorica Nikočević, pri čemu su njihov tradicijski ples i pjevanje postali, kako autorica kaže, "simboli nečeg privatnog i osobnog". To nadalje dovodi do novih točaka za raspravu.

Prvo, Globalni etički kodeks u svom 8. članku koji regulira slobodu turističkih kretanja izričito kaže da "se turistima mora omogućiti pristup turističkim i kulturnim lokalitetima bez podvrgavanja pretjeranim formalnostima i diskriminaciji" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999). Zabrana pristupa Festi sv. Vlaha, prema tome, značila bi povredu tog članka. S druge strane, taj isti Kodeks u svom 4. članku koji ističe načelo turizma kao korisnika kulturne baštine čovječanstva i promicatelja njezinog unapređivanja, kaže kako "treba potaći otvaranje kulturnih dobara i spomenika u privatnom vlasništvu za javnost, ali i poštovati prava njihovih vlasnika" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999). Uspješnost turističke i kulturne politike, tako, može se mjeriti jedino u suradnji i dogovoru s lokalnom zajednicom koja baštini isti običaj. To, uostalom, prepoznaje i tekst UNESCO-ove Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine kada naglašava da je "očuvanje nematerijalne kulturne baštine složen proces koji uključuje mnoge sudionike počevši od zajednica i skupina koje je baštine" (*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* 2003).

Drugo, komercijalizacija kulture odnosno baštine često se percipira kao negativan pojam pa stoga, da bi se očuvali "izvorni" elementi, podrazumijeva standardiziranje i unificiranje. Betty ističe kako "autentična kultura nije ona koja ostaje nepromijenjena, što se čini nemogućim pod bilo kakvim uvjetima, već ona koja zadržava sposobnost određivanja prikladnosti svoje prilagodbe (Duggan 1997:31). Možda bi bilo previše smjelo reći kako bi dopuštanje komercijalizacije baštine, u stvari, bilo poželjno, budući da se, osobito u turizmu, zna kako su često lokalni kulturni proizvodi prilagođeni ukusima turista čime se često gubi veza s lokalnim geografskim područjem kao i vremenskim okvirom koji je autentičan za neke običaje. U tom smislu, moguće je izgubiti i kulturnu raznolikost koja je "etički imperativ" i "zajednička baština čovječanstva" (*UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* 2001). S druge strane, petrificiranje baštine koja se smatra "izvornom" baštinike lišava kreativnosti pa ne možemo više govoriti o živućim tradicijama, već o, prema riječima autorice Nikočević, "kopiranju stanja kulture". Stoga je u istim međunarodnim dokumentima apsurdno govoriti o "razvoju baštine" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999), o "kulturnoj baštini kao izvoru kreativnosti (*UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* 2001), odnosno o potrebi planiranja "turističkih aktivnosti na način da tradicijskoj kulturi i folkloru dopuste održanje, ali i njihov razvoj, a ne da su uzrok njihovog propadanja i standardiziranja" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999).

Prema tome, vidljivi antagonizmi u tretmanu baštine u samim međunarodnim i nacionalnim politikama rezultiraju antagonizmima i u samim lokalnim zajednicama koje baštine određeno nematerijalno kulturno dobro. Jasnih i krajnjih odgovora i naputaka nema, nego se kao preporuka rješavanju problematike, osim poštivanja načela suradnje svih dionika u procesu očuvanja baštine te njene eventualne komercijalizacije, može dati i individualan pristup svakom kulturnom dobru, odnosno lokalnoj zajednici. Uz kontinuirano promišljanje i preispitivanje baštine kao nositelja identiteta zajednice, no istovremeno i izvora njene kreativnosti.

JADRAN KALE

Muzej grada Šibenika i Sveučilište u Zadru

Članak naručen za ovogodišnji temat *Etnološke tribine* čitatelja značajki uvlači u realni ambijent prakticiranja hrvatskog običaja koji je još desetljeće i pol prije službene registracije bio prvospominjano domaće kulturno dobro nove konzervatorske vrste. S tadašnjeg zagrebačkog predavanja riječke konzervatorice Beate Gotthardi-Pavlovsky u Klubu HED-a 23. svibnja 1988. godine, sjećam se njenog prepričavanja kako je kastavskim zvončarima na njihovo čuđenje rekla da su kulturno dobro, dakle, u ravni formalne evidencije zajedno s katedralama, palačama ili kraljevskim brokatima. (Nas nekoliko mangupa iz kluba studenata etnologije na tom smo predavanju dijelili netom fotokopirani fanzin *Kulturno dobro* s hipnotizirajućim fotoportretom moje male nećake na naslovnici, kasnije u životu korporativne glasnogovornice, uživajući u tempiranoj šali pred našim profesorom zaštite spomenika kulture Ivom Maroevićem i starijim kolegama.) Čitajući ovaj članak dvadeset i četiri godine kasnije, dok vijugamo za autoricom među katerinškim stolovima pred županijskim dužnosnicima, sajmenim štandovima s pićem, fotokopiranim pove-ljama, dizajniranim majicama i novinama bijesno dodavanima iz ruke u ruku, s ovakvim tekstom o tradicijama na globaliziranom tržištu gotovo bi se moglo reći da svako ozbiljno djelo mora biti naručeno...

Šalu na stranu, članak adresira prava pitanja. Možda bi se njihove ishode moglo podijeliti na dva dijela. Što ovakav novi dijaloški koncept znači za stvaratelje kulturnih dobara, a što za njihove proučavatelje? Pogledamo li nas, potonje, slažem se da "baštinizacija" (Hewinson 1987) kulturnih praksi – upravo usuprot konceptu nematerijalne kulturne baštine – etnologiju konfinira u uski zabran tehničara tradicijskih analiza. Takvo nam je iskustvo već poznato iz godina prije opusa Dunje Rihtman-Auguštin. U tom su se razdoblju etnolozi stvarali za podmirivanje potrebe muzeja za kustosima nove vrste zbirki. Iz ere stjecanja umijeća za upravljanje muzealiziranim baštinom u budžetskim hramovima nacionalnog legitimiranja urbanog proletarijata kamo stvaratelji i vlasnici tradicija nisu zalazili postupno smo se, kroz pola stoljeća sazrijevanja novog konzervatorskog koncepta, obreli u svijetu u kojem većina diplomiranih stručnjaka više ne radi na muzejskim i akademskim poslovima. Naše muzejske kolege, arheolozi, po uzoru na strane kolege već i osnivaju poduzeća, kakva, istina, nisu angažirana od lokalnih zajednica već uopće od investitora na lokacijama gradilišta, ali etnolog koji uz lokalne nagovore nakon svoje budžetske satnice popunjava prijavne obrasce za zakladne ili korporativne natječaje više nije neobičan prizor.

U prijašnjoj međudisciplinarnoj evaluaciji nismo dobro prolazili, jer se niti zaključci najkrupnijih istraživačkih projekata nisu citirali ni od koga izvan vlastitog hodnika. Ono korisno što se metodološki ili teorijski moglo primijeniti iz npr. istraživanja kultura svakodnevice ionako se nije navodilo iz domaće znanstvene produkcije, već izravno s inozemnih vrela. U usporedbi s time, perspektiva potražnje i cijjenja etnologa iz lokalnih sredina čini mi se plodonosnijom. Zbog lokalnih dinamizama i ahistorizirana baština s instant-jelovnika konzumenata kulturnih industrija ima manje izgleda.

Vrata koja su nam ovdje odškrinuta prema kretanjima i zbivanim procesima prvog promišljanog hrvatskog nematerijalnog kulturnog dobra su metodološki sačinjena od zlata. Kroz njih vidimo lokalne zajednice koje, nakon punog stoljeća pothranjivanja mnijenja kako su narodne tradicije izvorne, dojmrljive u svojim estetskim ili događajnim ključevima autentičnosti, legitimizirajuće beskonfliktnim postanjima svojih homogenih narodnih iskaza, sada istim bumerangom pogađaju kako stručnjake suočene s novim pojmovima, tako i čitavo društvo koje se u svjetskim prostorima kulture i politike njima kreće kititi novim uresima. Jer, ako tradicija po fantazmu polazne legitimacije etnološkog kanona ne zrcali harmonična i duhovno ljepša vremena predaka koji su je stvorili, s tom i takvom tradicijom mora da nešto nije u redu?

Proturječeći toj ideološkoj utvari harmonije i sklada tradicija naših predaka, etnografski depoi su natopljeni krvlju. Od Cvelferije do Boke najbيرانiji muški odjevni predmeti skrojeni su, navezeni ili aplicirani po uzoru kićenih darova vlasti za odvažne četovođe teritorijalaca o kojima pjevaju i narodne pjesme, a za koje arhivi čuvaju spomene ranjavanja i pogibija dok su ih nakon neizvjesnih okršaja u gubernatorskim palačama već čekale iduće skrletne dolamice i pancirni nakit. Takve se muške mode mogu pratiti i u ženskoj kulturi odijevanja. Za vlast darove nije bilo toliko teško namiriti, jer se mobiliziranim stanovništvom štedjelo na stajaćim odredima skupih tvrđavnih plaćenika s međunarodnog tržišta rada. Hrvatska teritorijalna kifla tek je pogranični kordon prve polovice Novog vijeka sa svojim zaledem, negdašnji drilovi teritorijalaca i danas su živi, važni i slikoviti kako s alkom pod planinama tako i s kumpanijama pred pučinom, a naše su narodne tradicije i u suštini "izvornostima" bile prožete unutar društvenom dinamikom, raslojavanjima, napetostima i sukobima. Etnološki istočni grijeh romantiziranih tradicija s autoritativnim tumačima njihovih izvornosti na naplatu je došao perpetuiranjem fantazma kroz riječi i motivacije lokalnih zajednica kakve s drugim novijim međunarodnim sporazumima danas respektira i emancipira Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.

Folklor romantičarskih ideologa industrijske ere danas je nematerijalna kulturna baština globaliziranog postindustrijskog doba. Razlika u konceptima je što pri kovanju te starije *narodne riznice* narod nije nitko ništa pitao. Etnolozi su svoju novu šansu dobili kad su *nositelji tradicijske baštine* na vlastitu inicijativu nominalno ažurirani kao *stvaratelji i vlasnici kulturnih praksi*. Posebno je zanimljivo što je u globalnom trendu antropologizacije baštine ovaj moment kulturne nematerijalnosti u stvari etnologijski, on je u odlučnoj etapi finalizacije koncepta isključio iz japanske retorike na njemačkim polazištima romantičarskog kulta s početka 20. stoljeća (Nishimura 1995:177-179).

Stoga naslovni “nematerijalni problem” vidim kao šansu rehabilitacije nacionalne etnologije. U našoj akademskoj tradiciji to bi se zbivalo radi koristi domaćih stvaratelja kulture. I pored vernakularnih nemira i disonancija, baština je kao koncept i inventar sve više stvar autoselekcije lokalne zajednice. Uostalom, nisu li mnogi živahni stvaratelji bili nemirna duha? U tim novim pojmovnim kovačnicama kulture, s takvim osvježnim kategorijama vrijednosti, nadajmo se da će novi naručitelj s intelektualnog tržišta rada savjesno podmirivati iskrsele potrebe za usredotočenim poznavateljima i istreniranim istraživačima folkloru novog doba. To će prije svega ovisiti o relevantnosti njihova djela, kako to pokazuje i ovaj članak.

DRAGANA LUCIJA RATKOVIĆ

Muze d.o.o. za savjetovanje i upravljanje projektima
u kulturi i turizmu; Ekomuzej batana, Rovinj

U tekstu “Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti” autorica Lidija Nikočević donosi zanimljiva promišljanja o nematerijalnoj baštini polazeći od svojih iskustava i izazova koje je susretala u procesu primjene Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine u Hrvatskoj.¹ Tom je procesu kao vrsna muzeološka i znanstvenica iz područja etnologije i kulturne antropologije i sama bila (i ostala!) dionikom, kako kroz svoj rad u okviru vođenja Etnografskog muzeja Istre u Pazinu,

¹ Opća skupština Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) usvojila je Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine na svojoj 32. sjednici 17. listopada 2003. u Parizu, a hrvatski je sabor izglasao Zakon o potvrđivanju Konvencije 20. svibnja 2005. (izvor: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-HR-PDF.pdf>).

tako i kao jedna od osnivačica Centra za nematerijalnu kulturu Istre u Pićnu te članica Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Primjena spomenute Konvencije u našoj zemlji kulminirala je po brojnosti senzacionalnim upisom jedanaest nematerijalnih baštinskih fenomena na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva,² među kojima je i nematerijalna baština zvončara s područja Kastavštine. Upravo je oko tog fenomena autorica sve dublje ulazila u vrlo složena pitanja održivosti njihova očuvanja. Na vrlo zanimljiv način povezala ih je s različitim konotacijama uporabe termina nematerijalna baština i nematerijalna kultura. Ovaj prvi zadan je već samom Konvencijom, ali i uvriježen u postojećoj hrvatskoj baštinskoj teoriji i praksi. Ponikao je iz tradicionalnog koncepta zaštite (*“protection”*) u prvom redu materijalne kulturne baštine. Zaštita podrazumijeva cijeli mehanizam upravljanja *“odozgo”* (*“top-down”*) koji, kako je autorica jasno navela, počiva na poziciji moći onih koji odlučuju što baština uopće jest. S druge strane, uporabom termina *“nematerijalna kultura”* osvještavaju se procesnost i re-kreacija koje kultura kao takva u sebi podrazumijeva. Procesnost i re-kreacija temeljne su pak odlike očuvanja nematerijalnih kulturnih fenomena (*“safeguarding”*) po principu *“odozdo”* (*“bottom-up”* ili *“grassroot”*), jer su sami nositelji tog načina upravljanja ujedno i nositelji i prenositelji nematerijalne kulture.

Motivirana i potaknuta problematizacijom te ključne distinkcije koja se odražava kroz uporabu termina *“nematerijalna baština”*, odnosno *“kultura”*, u ovom ću se osvrtu usmjeriti na predstavljanje modela ekomuzeja kao *par excellence* *“bottom up”* modela upravljanja na primjeru prvog takvog muzeja u Hrvatskoj – Ekomuzeja batana u Rovinju. Alat za evaluaciju ekomuzeoloških projekata, poznat kao *“21 princip”*, donesen je na kraju osvrta kao poticaj razvoja ekomuzeja kao *“bottom up”* modela upravljanja materijalnim i nematerijalnim fenomenima kulture i baštine u lokalnim zajednicama diljem Hrvatske.

² “Od preko stotinu nematerijalnih kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, Hrvatska ima jedanaest dobara upisanih na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva i jedno nematerijalno dobro na UNESCO-ovu Listu ugrožene nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita. Ovaj izuzetan uspjeh potvrda je višegodišnjeg predanog rada Ministarstva kulture, njegovih stručnih službi kao i stručnjaka iz područja etnologije i kulturne antropologije. Proces upisa tekao je u sklopu nekoliko sastanaka u UNESCO-u.” (izvor: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5534>).

Upravljanje “odozgo” i upravljanje “odozdo”

Nikočević je na primjeru nematerijalne baštine zvončara s područja Kastavštine na izravan i vjerodostojan način, “iz prve ruke”, pokazala što se događa kada se nematerijalnom baštinom upravlja isključivo na *top-down* način. I sama će autorica u tekstu reći da su zvončari

bili dijelom njegovog (ministra Bože Biškupića, op. a.) prvog nacрта od šesnaest kulturnih dobara za koje smo, svaki za svoju temu (ili više njih), pripremali vizualni i tekstualni materijal.

Upis fenomena nematerijalne baštine Hrvatske na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu rezultat je tadašnje državne kulturne, odnosno baštinske politike, u kojima je odluke, pa i sam odabir fenomena koji će s nacionalne liste biti predloženi za onu svjetsku, donosio sam ministar, dok je struka kroz rad Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu Ministarstva kulture Republike Hrvatske bila uključena u pripremu i razradu dokumentacije. Iako se ne može poreći i ne smije umanjiti značaj brzog reagiranja ministra Biškupića na UNESCO-ove poticaje u vezi s nematerijalnom baštinom, mora se isto tako priznati da je upravo takav hijerarhijski pristup valorizaciji i vrednovanju nematerijalnih fenomena polučio kratkoročne rezultate i brojne nesporazume kod samih nositelja i prenositelja fenomena nematerijalne kulture, a o čemu svjedoči primjer zvončara s područja Kastavštine. Naime, iz cijelog opisanog tijeka događanja, sasvim je jasan nedostatak šire svijesti da pojavljivanje na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi nikako nije konačan i sam po sebi cilj, već bi trebalo imati ulogu motivatora i poticaja za stvaranje temelja dugoročnog i održivog očuvanja fenomena nematerijalne kulture u njihovim lokalnim zajednicama, a u kojemu dugoročno trebaju sudjelovati svi ključni dionici tog suptilnog procesa. Tako je na ovom primjeru raskrinkana zabluda da se nematerijalnom kulturom može baviti na “birokratski način” zaštite, bez njegovanja participativnog, inkluzivnog i demokratskog procesa očuvanja (“*safeguarding*”) koji se odvija u uskoj i harmoničnoj suradnji svih dionika, među kojima ključno mjesto imaju lokalne zajednice i pojedinci koji su njezini nositelji i prenositelji.

Za razliku od tradicionalnog pristupa zaštite kulturne baštine, pristup očuvanja zahtijeva ciljano i vizionarsko stvaranje uvjeta za holističko upravljanje kompleksnim fenomenima materijalne i nematerijalne kulture i baštine, uz sagledavanje njihove konstitutivne razvojne uloge u procesu održivog razvoja sredina u kojima se nalaze. Jedino se tako mogu razvijati ključni potencijali koje kulturni i baštinski fenomeni imaju za razvoj društava i zajednica u današnjem vremenu. Zbog povezanosti fenomena

nematerijalne kulture s ljudima kao njihovim nositeljima i prenositeljima, baštinski sektor je, htijući to ili ne, izašao iz strogo utvrđenih okvira struka, stručnjaka i profesionalaca u područje "običnih ljudi", njezinih primarnih dionika. Time se dogodio ogroman preokret paradigme očuvanja baštine kakvom je ona do sada bila shvaćena u institucionalnim okvirima zapadnoga svijeta. "First voice", odnosno prvi glas nositelja nematerijalne kulture, postaje nit vodilja kojom se pokrenuo proces sve veće demokratizacije baštinskog sektora.

Intangible heritage is by definition people-oriented rather than object – centered.
(ICOM Curricula Guidelines)

To je značilo da se u središtu procesa očuvanja nematerijalnih kulturnih fenomena nalaze njihovi nositelji i prenositelji, konkretni i živi ljudi "sada i ovdje". Oni su glavni dionici očuvanja nematerijalnih kulturnih fenomena, a Konvencija ih identificira kao pojedince, grupe i zajednice. Sekundarni dionici tog procesa su znanstveni instituti, eksperti i cijeli dijapazon ljudi koji imaju ulogu medijatora i facilitatora koji asistiraju u procesu očuvanja. I konačno, tu su tercijarni dionici, vladina i međunarodna tijela, zadatak kojih je osigurati povoljne mehanizme za podržavanje i omogućavanje procesa očuvanja (Galla 2010:8). Očuvanje fenomena nematerijalne kulture stoga se može opisati kao kontinuiran organski i suradnički proces svih triju grupa dionika, koji iznad svega poštuje primat nositelja i prenositelja nematerijalnih kulturnih fenomena (Galla 2010:8). Pri tome je važno ne upasti u zamku segmentacije kulture i baštine, već razvijati svijest o potrebi integralnog pristupa očuvanju kulturnih i baštinskih resursa, bilo da se radi o materijalnim (pokretnim ili nepokretnim) ili nematerijalnim fenomenima (Galla 2010:9). Upravo povećana potreba za očuvanjem lokalnih kulturnih identiteta u suvremenom svijetu kojega odlikuje, između ostalog, kulturna globalizacija i unifikacija, potiče sve veće širenje holističkog, integrativnog načina upravljanja baštinom i kulturom "odozdo". Taj je proces utjelovljen pojavom ekomuzeja, odnosno razvojem ekomuzeologije ili nove muzeologije od kraja 60-ih godina prošlog stoljeća pa sve do danas.

Ekomuzeji – modeli upravljanja baštinom i kulturom za održivi razvoj

Ekomuzeji predstavljaju vizionarsku razvojnu koncepciju očuvanja, interpretiranja i prezentiranja kulture i baštine koja ne podliježe dogmama, već je u svojoj suštini opredijeljena za raznorodnost. Tome u prilog ide

činjenica da ne postoji opće prihvaćen model, pa niti neka jedinstvena definicija ekomuzeja. U svakom slučaju, nasljeđe ekomuzeja predali su nam utemeljitelji i pioniri tog vizionarskog koncepta G. H. Rivière i H. de Varine, ali i posljednjih četrdesetak godina kreativno razvijali brojni vrsni muzeolozi i lokalne zajednice diljem planeta. Izrasla iz hrabrog suočavanja s izazovima suvremenog života, vizija ekomuzeja svaki se put iznova aktualizirala sa zaoštavanjem posljedica globalizacije, onečišćenja okoliša i uništavanja prirodnih resursa, klimatskim promjenama, ekonomskim krizama, migracijama, te etničkim napetostima i ratnim sukobima. Istodobno, postajala je sve jača s rastom svijesti o važnosti uloge kulture i baštine u održivom razvoju (Galla 2009), te sve većem razumijevanju važnosti neodvojive povezanosti čovjeka i njegova okoliša.

Odgovor na pitanje zašto se taj model upravljanja lokalnom kulturom i baštinom tek relativno nedavno pojavio u Hrvatskoj možda leži u promišljanju Tomislava Šole: "... kako muzeji najčešće tek odslikavaju stanje društva, vrijeme za njihovu izravnu akciju (izvan tradicionalnog modela) u nas tek ima stići..." (Šola 1989). Taj hrvatski muzeolog, lučonoša teorijske ekomuzeologije u Hrvatskoj i učenik G. H. Rivièrea "iz prve ruke", vjerojatno tada nije mislio da će za uspostavu prvog ekomuzeja u Hrvatskoj trebati čekati i više od jednog desetljeća – do pojave Ekomuzeja batana u Rovinju.

Ekomuzej batana, Rovinj-Ruveigno-Rovigno³

Objedinjeni u interdisciplinarni tim s preko osamdeset stručnjaka i dionika: brodotesara, kalafata i ribara s obiteljima, lokalnih istraživača i povjesničara, glazbenika i pjevača, kuhara, maketara, vlasnika batana, donatora, dizajnera, fotografa, snimatelja, muzeologa, povjesničara, lingvista, volontera i entuzijasta, uz moj stručni doprinos u području kulturnog menadžmenta i interpretacije, te uz koordinaciju *spiritus movensa* cijelog projekta, rovinjskog povjesničara Marina Budicina, stvorili smo "kritičnu masu" za realizaciju nukleusa budućeg ekomuzeja. Nakon nepune dvije godine intenzivnog rada, interpretacijsko i dokumentacijsko središte nazvano jednostavno "Kuća o batani/Casa della batana", otvoreno je u jesen 2004. godine uz snažnu potporu lokalne uprave i samouprave. U inauguracijskom govoru, rovinjski gradonačelnik Giovanni Sponza sa svojim

³ Ovaj dio teksta većim je dijelom preuzet iz: Ratković, Dragana Lucija (2012): "Batana Ecomuseum, Rovinj-Rovigno. Croatian ecomuseology "at the backdoor" u: *Proceedings of the 1st International Conference on Ecomuseums, Community Museums and Living Communities*, Seixal, Green Lines Institute for Sustainable Development, 305-315.

je sugrađanima podijelio predosjećaj da je stalna izložba tek prvi korak jednog procesa koji će biti od iznimnog značaja za Rovinj i njegove stanovnike u budućnosti. Za mene osobno bio je to znak da je posao kojemu sam se istinski profesionalno, ali i ljudski posvetila, zaista uhvatio korijene, i da je, prvi put u mojoj profesionalnoj karijeri, "ownership", odnosno su-vlasništvo jednog baštinskog projekta bilo istinski podijeljeno između svih njegovih ključnih dionika. Bio je to trenutak rođenja prvog ekomuzeja u Hrvatskoj.

Koncepcija stalne izložbe interpretacijskog centra "Kuća o batani/Casa della batana" u cijelosti je počivala na svjedočanstvima živih prenositelja tradicija i njihovih osobnih emocija vezanih uz batanu, a brodica je bila glavna spona i nit vodilja interpretacije i prezentacije identiteta Rovinja. Ekomuzej je ubrzo oko svog *oikosa*⁴ na širem teritoriju grada i njegova akvatorija razvijao brojne "antene", revitalizirao baštinske točke i poticao aktivnosti koje su se prvenstveno temeljile na re-kreaciji nematerijalne kulture. U svakom muzejskom projektu koji prihvati model i viziju ekomuzeja kao smjer svojega djelovanja, nematerijalna kultura njegovih ljudi postaje važan dio njegove ukupne misije (Boylan 2006). Iako smo se u stalnom postavu kreativno domišljali prezentaciji nematerijalnih aspekata kulture koja se razvila oko batane, stvarna njihova re-kreacija morala se događati "sada i ovdje", u stvarnom kontekstu života grada i njegovih stanovnika. Tako su sastavnim dijelovima Ekomuzeja batana postali "Spacio Matika", "Mali škver" lokalnog naziva *Pêicio squèro* i "Rovinjska regata tradicionalnih barki i brodica s oglavnim i latinskim jedrom" u kojim se ostvaruje očuvanje lokalnog istriotskog govora, pjevanja bitinada te vještina i znanja izgradnje batane, triju fenomena upisanih na Listu nematerijalne baštine Republike Hrvatske.

Tako je već u prve dvije godine od otvaranja interpretacijskog centra, Ekomuzej batana nošen entuzijazmom i motivacijom tridesetak svojih aktivnih članova, zavidno razgranao svoje djelovanje. Od 2006. registriran je kao nevladina udruga, koja broji više od sto članova, i u tom pravnom okviru djeluje i danas.

I za kraj, kao poticaj razvoju lokalno vođenih projekata koji uključuju očuvanje fenomena nematerijalne kulture, kao što je to slučaj i sa zvončarima s područja Kastavštine, donosim preporuku Petera Davisa, čuvenog britanskog stručnjaka za područje ekomuzeja (Davis 2011:285). Radi se o izvjesnom alatu, principima koji za sve oblike upravljanja baštinom i kulturom na lokalnoj razini po principu "odozdo" mogu biti od velike koristi kao orijentiri i indikatori. Nazvani su "21 princip" (Corsane 2007) ili MA-CDAB metoda (Borelli 2008) prema inicijalima autora koji su je razvili.

⁴ *Oikos* grč. kuća, prostor za život, habitat korijen je prefiksa eko u riječi ekomuzej.

Prema njima, ekomuzej, ali i svaki drugi projekt upravljanja baštinom i kulturom “odozdo”, će:

1. biti nadziran od strane lokalne zajednice;
2. osigurati javno sudjelovanje svih dionika i interesnih skupina u svim fazama procesa i aktivnosti donošenja odluka na demokratski način;
3. stimulirati zajedničko vlasništvo (*ownership*) i upravljanje uz sudjelovanje lokalne zajednice, akademskih savjetnika, lokalnih poduzetnika, lokalnih vlasti i struktura državne vlasti;
4. staviti više naglasak na proces upravljanja baštinom, nego na proizvode baštine koji se konzumiraju;
5. poticati i ohrabrivati suradnju lokalnih obrtnika, umjetnika, pisaca, glumaca i glazbenika;
6. uključiti dostatnu volontersku aktivnost lokalnih dionika;
7. fokus na lokalni identitet i “*sense of place*”;
8. zaokružiti “geografski” teritorij koji se može odrediti različitim zajedničkim karakteristikama;
9. pokrivati podjednako prostorne i vremenske aspekte, gdje se u odnosu na vremenske aspekte radije promatra promjena i kontinuitet u vremenu nego pokušavanje zamrzavanja pojava u vremenu;
10. forma “fragmentiranog muzeja” koji se sastoji od mreže koja ima središte i “antene” različitih građevina i prostora;
11. promovirati zaštitu, konzervaciju i očuvanje baštinskih resursa *in situ*;
12. podjednaku pažnju dati pokretnoj i nepokretnoj materijalnoj kulturi i nematerijalnim baštinskim resursima;
13. stimulirati održivi razvoj i mudru uporabu resursa;
14. dozvoliti promjenu i razvoj za bolju budućnost;
15. ohrabrivati tekuće programe dokumentiranja nekadašnjeg i sadašnjeg života i interakcija ljudi sa svim faktorima okoliša (uključujući fizičke, ekonomske, socijalne, kulturne i političke);
16. promovirati istraživanje na različitim razinama – od istraživanja i razumijevanja lokalnih specijalista do istraživanja akademika;
17. promovirati multidisciplinarnu i interdisciplinarnu pristupe istraživanjima;
18. poticati i ohrabrivati holistički pristup interpretaciji odnosa kulture i prirode;
19. pokušati ilustrirati veze i poveznice između tehnologije i pojedinca, prirode i kulture i prošlosti i sadašnjosti;
20. osigurati povezivanje baštine i odgovornog turizma;
21. koristiti lokalnim zajednicama, primjerice poticati osjećaj ponosa, regeneraciju ili /i generiranje ekonomske dobiti.

AMY MOUNTCASTLE
State University of New York

Puno možemo naučiti iz iskustva s upisom istarskih zvončara na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine. Od ljubomore, posesivnosti i polaganja prava na intelektualno vlasništvo među zajednicama zvončara, do pretjerane kontrole i upravljanja zvončarstvom, sve to odražava da je stvaranje Reprezentativne liste UNESCO-a u najboljem slučaju dvosjekli mač. Lidija Nikočević preispituje semantičku uputnost spajanja izraza “baština” i “nematerijalna kultura” te sugerira da bi se uklanjanjem “baštine” fokus s kulturne fiksiranosti i nepromjenjivosti preusmjerio na procese. Međutim, s obzirom na čvrstoću UNESCO-ovog okvira baštine nije pretjerano uvjerena u učinkovitost takvog poteza pa ostaje pitanje može li se okvir baštine zanemariti i “isključiti”. Pretpostavljam da bi njezin odgovor na ovo pitanje bio negativan.

Brojne su kritike i zabrinutost velikog broja antropologa, folklorista, ravnatelja i kustosa muzeja i drugih koji se bave “kulturnim” u vezi s UNESCO-ovim programom (Brown 2005; Kirshenblatt-Gimblett 2004, 1995.; Silverman i Ruggles 2007). Međutim, čini se da je prilično rašireno mišljenje da je bolje preuzeti inicijativu, nego ne raditi ništa te da će UNESCO-ov program možda imati više pozitivnih, nego negativnih strana (npr. Nas 2002). I sama sam iznijela takvo mišljenje (Mountcastle 2010), napominjući da je UNESCO-ova inicijativa dobrodošla kao važan korak u prepoznavanju različitosti i kao važan aspekt nasljeđa čovječanstva. Ipak, čitajući o iskustvima koja prenosi kolegica Nikočević, pitam se jesmo li previše blagonakloni u evaluaciji programa “Zaštite nematerijalne kulturne baštine”. Možda posljedice ove inicijative ipak znatno više naginju ka negativnom.

Moja zabrinutost u vezi okvira nematerijalne kulturne baštine leži u činjenici da je on usko, možda i neraskidivo, povezan s moći države. Iako se u procesu nominacija u sustav pokušalo ugraditi konzultacije s nositeljima kulture, u konačnici, kako se ističe i u primjeru koji je opisala kolegica Nikočević, država je i dalje uvelike uključena, pa čak postaje i nestrpljiva čekajući preporuke odbora. Stoga je s praktične strane prepoznavanje nematerijalne kulturne baštine i dalje pogrešno, “top-down”, kako navodi Nikočević. Iako je namjera inicijative da se prepoznaju, podrže i istaknu lokalne kulturne forme i tradicije, čini se da pritom nacionalni ponos i natjecanje imaju veliki utjecaj. Ta iskustva s terena koje opisuje Nikočević potvrđuju moju najveću zabrinutost u vezi inicijative očuvanja nematerijalne kulturne baštine: da ona postaje instrument države.

Ove inicijative često predstavljaju rizik za autohtone skupine i manjine. Na primjer, razmatrala sam slučaj Kine i uvrštenje na Reprezentativnu listu kulturnih tradicija etničkih manjina kao što su Ujguri i Tibetanci te očiti cinizam i licemjerje “očuvanja” komadića kulture, uz istovremeno svjesno i ustrajno vođenje politike koja rezultira smrću kulture (Mountcastle 2010). Smatram strukturno problematičnim državama dati ovlasti za očuvanje ugroženih kultura jer je prema definiciji osnovna uloga države, bez obzira na multikulturalnost, homogenizirajuća (Scott 1999), a poticanje kulturne različitosti može se smatrati njenom antitezom.

Iako je politički kontekst Hrvatske i Kine prilično različit, postoji jedna zajednička točka – obje su zemlje uključene u politike kulturnog identiteta izgradnje nacije. Sve države rade na izgradnji nacije, ali nove države kao što je Hrvatska i države s upitnom političkom legitimnošću kao što je Kina imaju u tom smislu naročito snažne potrebe. Postoji puno strategija za državne intervencije u kulturi, od onih najgorih poput kulturnog genocida, preko onih bezopasnih pa čak i naizgled optimističnih, poput “gospodarskog razvoja”, pa do onih o kojima ovdje govorimo – načina očuvanja kulturne baštine. Baština, kako navodi Nikočević, nije neutralan izraz, već je opterećena mnogim značenjima. Prema Kirschenblatt-Gimblett to je “transvaluacija zastarjelog, pogrešnog, staromodnog, mrtvog i nepostojećeg (1995:369)”. U Kini većinska etnička zajednica Han manjinske kulture poput tibetanske smatra nazadnima. Istovremeno, dijelovi te kulture prikladni su za komodifikaciju za potrebe turizma. Postoji li bolji mehanizam od UNESCO-ovog okvira baštine za isticanje i zastarijevanja i komodifikacije? U konačnici, pojam “baštine” “proizvodi nešto novo u sadašnjosti što ima utočište u prošlosti” (Kirshenblatt-Gimblett 1995:370): “novo” u ovom slučaju je moderna država bez nezgodnih, neposlušnih autohtonih i manjinskih skupina koje neprestano postavljaju dosadne političke zahtjeve.

Dakle, s teorijskog gledišta, usmjerenost na baštinu promiče antitezu navedenih ciljeva inicijative za očuvanje, odnosno podupiranje živućih kultura. Kada se postojeća kulturna praksa, kao u slučaju zvončara, doda na popis nematerijalne kulturne baštine, transformira se ili preoblikuje u svoju mimezu. Praksa i izvođači više se ne uzimaju zdravo za gotovo te počinju proizvoditi kulturu na način koji je svjestan sebe i drugih.

Kolegica Nikočević opisuje fijasko do kojeg je došlo nakon što su mediji pogrešno shvatili i interpretirali koga se imenuje te pogrešno prenijeli da se radi o “zaštićenoj hrvatskoj nematerijalnoj kulturnoj baštini”. Za ljude na terenu, uključujući zvončare, UNESCO-ova inicijativa je “izgubljena u prijevodu”. Čini se da nitko u Ministarstvu kulture Republike Hrvatske nije bio u stanju ponuditi pojašnjenje ili objasniti medijima o čemu se toč-

no radi. Upitna je bila razina zanimanja i sudjelovanja viših predstavnika vlasti, jer se opisuje kako je tadašnji ministar kulture (2010.) posjetio to područje kako bi zvončarima uručio uokvirene kopije njihovog službenog uvrštenja na Reprezentativnu listu, a zatim domaćine ostavio u čudu kada je otišao s događanja, a da nije uzeo ni darove koje su mu zvončari dali. U drugim dijelovima priče govori se o tome kako je kontekst zvončarstva, karneval, naizgled obezvrijeđen.

Ipak, ne treba pogrešno interpretirati ovaj manjak zanimanja i angažmana države u vezi određene prakse. Nije zadaća države da prepozna i podrži lokalne prakse i kulturu radi njih samih (navedeni cilj UNESCO-ove konvencije), već da replicira i održi sebe samu, a to je već postignuto kroz proces prepoznavanja baštine. Što lokalni ljudi koji su tu "distinkciju" ostvarili kasnije rade s njom manje je važno od "ulaska na popis" i pokazivanja da je država međunarodni igrač, država među državama.

PETER SIMONIČ

Oddelek za etnologiju in kulturno antropologijo,
Filozofska fakulteta, Ljubljana

Članak *Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti* sveobuhvatna je studija slučaja etnoloških dilema nakon uvođenja UNESCO-ove Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (2003.). Autorica je vjerno opisala motivacije i reakcije različitih sudionika u procesu očuvanja procesije pod maskama kastavskih *zvončara* u Hrvatskoj.

To je predstavljalo želju države da hrvatsku nematerijalnu baštinu stavi na kartu svijeta, što je osobito važno za novu državu koja se nastoji integrirati u europsku i svjetsku zajednicu. Zvončare je odabrao ministar kulture, vjerojatno prema savjetu svojih stručnih suradnika. Autorica je kritična prema političkim odlukama donesenima u glavnom gradu. Takav politički i nacionalni entuzijazam doveo je do toga da je Hrvatska zemlja s najviše lokaliteta zaštićene nematerijalne baštine u Europi i treća u svijetu. Ovo se dostignuće naravno velikim dijelom temelji na kulturnoj raznolikosti, ali se s druge strane postavlja pitanje motivacije za tako veliki broj upisa (usp. Fikfak 2003).

Ranije postojeće regionalne razlike u praksama vezanima uz karnevale izglađene su nakon što su zvončari potvrđeni kao jedan od dvanaest najvažnijih elemenata hrvatskog registra nematerijalne baštine. Autorica

opisuje sporove oko nošnji, protokola i vlasništva nad maskama zvončara i procesije. Izvođači ili sudionici (muškarci) smatrali su da imaju veću odgovornost prema međunarodnoj zajednici da nastave s tim običajem. Oni na neki način iskoračuju iz svog svijeta i žele iznova izvoditi društvenu praksu koja je registrirana. Ovaj proces zamrznute kulture opisan je kao "folklorizacija" (vidi Stanonik 1990). Stoga je bilo logično da se isključe žene i da se organizacija homogenizira pod striktnim vodstvom i marketingom (branding) te da se uvedu druga ograničenja za tradiciju koja je uvijek bila stvar kreativnosti — i promjene. Karneval je prešao iz marginalnosti "communitasa" (Turner 1967) u samu srž nacionalne kulture. Kreativnost, pa čak i spontani humor izbačeni su iz lokalnih zajednica; umjesto toga dobili su (međunarodno priznanje i sredstva. Lokalna je kultura prešla u ekonomski kapital, koristan za regionalno i nacionalno predstavljanje samih sebe i za turizam. Običaj je postao znakom postmoderne političke ekonomije (usp. Baudrillard 1981).

To je zapravo točno za materijalnu i nematerijalnu baštinu i događa se od samih početaka romantičarskog opisa narodne ili primitivne kulture, a kasnije i s nacionalizacijom kulture (Löfgren 1989). UNESCO-ova deklaracija samo je "logični korak" naprijed, obojan socioekonomskim uvjetima i vrijednostima (komodifikacija, globalizacija itd.). Smatram da je autorica donijela mudru odluku kada nije previše naglasila općeniti doprinos UNESCO-ove deklaracije, već je umjesto toga precizno opisala zbunjujuće odnose moći i pregovore u specifičnom okruženju svog rada. Nije jednostavno postići intelektualni balans (usp. Schumpeter 1994), naročito kada kao etnografi imate posla sa stvarnim ljudima. Nikočević je napisala povijesnu zabilješku o cijelom procesu, a kontekstualizacija je gotovo najviše što je uopće mogla napraviti.

Usporedba s "ljubomornim čuvanjem" lokalne nematerijalne baštine u Vodnjanu po mom mišljenju nije prikladna jer su u igri i etničke, odnosno nacionalne razlike. Skrivanje lokalne baštine vjerojatno je lakše razumjeti ako uzmemo u obzir političku povijest Istre, suvremenu vanjsku politiku Italije i lokalnu povezanost s istom. To nije samo pitanje vlasništva nad kulturom, već i pitanje opstanka etničke ili manjinske skupine.

Htio bih dodati i neke druge aspekte problematične (nematerijalne) baštine is vlastitog iskustva terenskoga rada, u nadi da će to biti od koristi cijenjenoj autorici. Nikočević piše kako je u proteklih petnaest godina nematerijalna kulturna baština počela zamjenjivati "folklor" kao stručni pojam i društvenu činjenicu. Po mome mišljenju, došlo je i do zamjene "tradicije" "baštinom", što je označilo pomak s lokalnog i nacionalnog kulturnog procesa i pripadanja na vlasništvo nad rukotvorinama i praksama. Ova je promjena simptomatična povećanoj komodifikaciji kulture,

osobito u okviru neoliberalne paradigme (usp. Lowenthal 1998; Jezernik 2010).

Osim toga, Konvencija o očuvanju nematerijalne baštine (2003) etnologiji (slovenskoj) nije donijela ništa novoga na razini istraživanja. Smatram kako se može povezati s “epistemološkim zaokretom” Slavka Kremenškega (1985), kojemu je bilo draže proučavati ljude nego rukotvorine. Puno su mu zanimljiviji (kao i slovenskoj etnologiji nakon njega) društveni odnosi, prenošenje vještina i znanja, društvena organizacija i kontekst te “način života”. Novost UNESCO-ove Konvencije je u njezinoj relevantnosti u međunarodnoj politici i obaveznim statusom za sve zemlje potpisnice. Iako je Konvencija ispravila položaj etnologije, discipline koja se bavi njezinim predmetom, Nikočević pokazuje kako etnologija ponovo postaje instrumentalizirana i pokorna kada politika prihvati i reducira novu paradigmu nematerijalne baštine.

Dodatno pojašnjenje, da se nematerijalna baština bavi “živim tradicijama” (CSICH 2003) postaje problematično kada se primijeni na nacionalne komisije. Naime, one su isključivo zainteresirane za izvedbeni i javni aspekt kulture, ostavljajući po strani obiteljsku ili kućnu razinu društva. Znamo da su domaćinstva/obitelji osnovne ili barem primarne jedinice društvenog kontinuiteta i prenošenja. Ne mogu odlučiti je li ovakav pristup registru (nematerijalne) baštine dobar ili loš. U svakom slučaju, nematerijalna baština povezana je s javnom sferom (zajednicom) te se stoga može ili treba zamijeniti kulturom, kako je Nikočević ispravno primijetila.

Na kraju, lokalno znanje, kozmologija i vještine nisu izolirani, primitivni ili egzotični, čak i ako ih Konvencija pokušava takvima prikazati. Ljudi su neprestano u dodiru i razmjeni s drugim ljudima i zajednicama, čitaju knjige, gledaju televiziju. Lokalne tradicije često uopće nisu toliko jedinstvene jer su međusobno u interakciji u okviru puno širih kulturnih i političkih entiteta (Baskar 2005). Time je pretpostavka da zvončari predstavljaju dugotrajnu i nepromijenjenu tradiciju prilično naivna. Upitna je čak i njihova jedinstvenost, jer se varijante krznjenih maski mogu pronaći od Bugarske do Švicarske. Etnolozima, a vjerojatno i onima koji prakticiraju kulturu, to je sigurno poznato. Zbog političke ekonomije zaboravljamo (usp. Gross 2000).

TVRTKO ZEBEC

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Problemima nematerijalnosti kulture, folkloru, tradicijske glazbe, plesa, običaja, igara, vjerovanja, raznih oblika usmene književnosti, umijeća rukotvorstva i tradicijskih znanja te načina otjelovljenja i materijaliziranja, kao i problemima zapisivanja, interpretacije i recepcije istraživanih kulturnih pojava bave se etnolozi i folkloristi od samoga početka svojih disciplina. Početna skupljačka aktivnost i komparativna istraživanja brzo su rezultirala teorijskim promišljanjima, a razvitak pojedinih struka jačao je upravo radi napretka metodoloških postupaka te zahvaljujući kritičkim raspravama na temelju kojih se, sukladno svjetskim trendovima, postupno mijenja i terminologija.

Terminološka pitanja zapravo su problemi unutar struke koje često ni svi zainteresirani nisu spremni slijediti ili im se prilagoditi. U tomu i jest smisao kritičkih promišljanja, pa je i ova diskusija, vjerujem, dobrodošla. Pritom, naravno, treba imati na umu da mnogi pojmovi kojima se u struci služimo imaju i mnogo šire značenje u svakodnevnom životu te da je teško očekivati da bi ih šira javnost mogla uvijek shvatiti upravo onako kako im u stručnom, metateorijskom smislu pridajemo značenje. Još je složenije ako različite struke na različit način tumače iste pojmove.

Kolegica Nikočević u uvodnom je tekstu istaknula problematičnost poimanja *baštine* u etnološko-folklorističkom tumačenju u nas. Spominje mišljenja vodećih kulturnih antropologa koji se bave tim temama propitujući pojave "stvaranja baštine" i pridavanja joj novih vrijednosti i značenja na temelju nekih prethodnih, oblikujući tako simbolički kapital. Regina Bendix (2009:255) služi se pritom engleskim pojmom *heritagization*. Točno je da je isticanje "nematerijalne kulturne baštine" posljednjih godina, zahvaljujući provedbi UNESCO-ove Konvencije za očuvanje nematerijalne kulturne baštine donijelo i niz problematičnih situacija i tumačenja. Međutim, "stvaranje baštine" nije isključivo "pretplaćeno" za osobe s određenim pozicijama moći. Tome je dojmu uistinu umnogome pridonio "top-down" – pristup "odozgo", koji je neminovno uvjetovani smjer provedbe jedne međunarodne pravne konvencije. No, baš kao što sami stvaramo vlastite identitete, pridajemo im prema željama ili potrebama određeno značenje, tako je i s prepoznavanjem i isticanjem baštine. Zato manje ili više "lokalne zajednice", kako se uvriježenom UNESCO-ovom terminologijom naziva nositelje određene tradicije, koliko god heterogene bile, podjednako sudjeluju u stvaranju baštine kao i "moćni pojedinci". Naime, ti procesi nisu novi. Proces "inovacije tradicije" i isticanja jedne i/ili potiskivanja druge, postoje od razdoblja stvaranja nacija i ovisе o političkom

i društvenom kontekstu u određenom trenutku neke zajednice, države ili naroda. Na prvi pogled se čini da se ti procesi odigravaju “odozgo”, s pozicija moći. Međutim, prije samog odabira ili isticanja neke tradicije netko je mora sustavno stvarati i prenositi, ona mora do određene mjere postati uvriježena, uočljiva, upadljiva i donekle javno prepoznata da bi do njezinog odabira na višoj razini uopće došlo. Procesu su, dakle, obostrani i uzajamni. Razine su višestruke i ponekad ih je teško razlučiti i odijeliti pa i procijeniti različite uloge ili udjele sudionika u tim procesima.

Povjesničari umjetnosti bez zadržke se služe pojmom *baština* već više od pola stoljeća, pa se i u rekapitulaciji postojanja Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu ističe velik udio u “istraživanjima i prezentaciji nacionalne umjetničke baštine” (Pelc 2011:9). Upravo se na “tekovinama urbane kulture” i iskustvima povjesničara umjetnosti razvijala klasična konzervatorska djelatnost koja u nas već krajem 1960-ih promišlja o “nematerijalnoj predajnoj baštini” uz isticanje potrebe da se upravo ta baština u povodu uvođenja “etnografskih spomenika u Zakon” stavi u ravnopravan položaj s materijalnom (Gotthardi Pavlovsky 1969:399-400). Izbjegavanje pojmova poput *tradicije* i *folklora*, koji na različitim stranama svijeta imaju drukčija značenja u stručnim tumačenjima, kao i izbjegavanje pokušaja da se isticanjem nematerijalne kulture potvrđuje “autohtonost” i “vrhunska vrijednost” pojedinih kulturnih elemenata i fenomena, jer svi bi oni trebali biti jednako vrijedni i ravnopravni, postupno se razvijaju i mijenjaju i u svom središtu upravo zahvaljujući doprinosu stručnjaka koji su sudjelovali u stvaranju Konvencije te oblikovanju i evoluciji njezinih osnovnih polazišta i terminologije. Stoga je jasno da smo upravo kao stručnjaci dužni promišljati o postavkama i posljedicama provođenja kulturnih politika koje slijede globalne uzore UNESCO-a. Pritom je teško pobjeći od terminoloških zamki jer kad bismo se i složili da je u stručnom smislu bolje izbjegavati pojam baštine za nematerijalnu kulturu, problem odnosa prema brendiranju ili isticanju neke nematerijalne kulture u odnosu na drugu ne bismo riješili, kao što bi se i dalje javljali problemi različitog odnosa prema toj kulturi, ponovo na različitim razinama. Pojam baštine, dakle, nečega što smo naslijedili od prethodnih generacija, ne bi trebao biti sporan zato što se radi o “živoj tradiciji” jer ne implicira da je to što smo naslijedili ujedno i u odumiranju. Istina jest da se time ne može poreći paradoksalnost same paradigme, jer, kao što kaže kolegica Nikočević, ako je nešto živa tradicija, čemu služi potreba za očuvanjem. Međutim, u širem kontekstu politike UNESCO-ovih konvencija u kojima je isticanje remek djela prirodne, ali i materijalne i umjetničke baštine te arhitekture bila dugo godina ponajviše rezervirana za “sjevernu polutku” i zapadni svijet, Konvenciju koja se bavi isticanjem nematerijalne kulture trebalo bi podrobnije gledati u svjetlu kriterija koje je UNESCO postavio u

njezinoj valorizaciji da bi omogućio i tim “drugima”, manje zastupljenima na području svjetske spomeničke baštine, veću vidljivost i zastupljenost. Nažalost, provedba Konvencije sve više pokazuje da i uz najbolja nastojanja i brojne akcije UNESCO-a u kojima se želi “osposobiti” i nerazvijenije, ti procesi iziskuju puno vremena, a rezultati su i dalje minimalni. Ponajviše time mislim na slabu zastupljenost afričkih zemalja kojima je, kako često na UNESCO-ovim skupovima i sami ističu, ova Konvencija otvorila idealan prostor.

Pet je osnovnih kriterija koji određuju elemente žive nematerijalne kulture (UNESCO 2012). Prema prvomu treba pokazati tko su nositelji određene tradicije i na kojem području, koje sve domene nematerijalne kulture obuhvaća, odnosno je li dio praksi, reprezentacije, izražavanja, znanja i umijeća ili s time povezanih instrumenata, objekata i kulturnih prostora; prepoznaju li je zajednice, skupine ili pojedinci kao dio svoga kulturnog nasljeđa te koje funkcije i značenje za njih ima danas; prenosi li se s generacije na generaciju i kreiraju li je zajednice u skladu s okruženjem te u interakciji s prirodom i poviješću; ispunjava li zajednice osjećajem identiteta i kontinuiteta, te je li u skladu s postojećim međunarodnim propisima o ljudskim pravima uvažavajući međusobno poštivanje zajednica i održivi razvoj. Drugim kriterijem trebala bi biti zadovoljena i osigurana vidljivost i briga za prenošenjem, a trebalo bi biti očito i da bi se upisom na UNESCO-ove popise poticao dijalog među zajednicama na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini poštujući kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost. Treći kriterij traži dobro postavljene i osmišljene mjere očuvanja, dosadašnje, postojeće i buduće, u kojima se otpočetak angažirala lokalna zajednica, odnosno nositelji baštine koju se ističe prvo s lokalne na nacionalnu, a zatim i na međunarodnu razinu. Traži se pritom i da bude očit doprinos i podrška države potpisnice Konvencije. Četvrtim kriterijem traži se potvrda sudjelovanja nositelja i lokalnih zajednica, nevladinih organizacija, lokalnih uprava i stručnjaka, ponovo u skladu s uvriježenim praksama zajednice i nositelja. Peti kriterij potvrđuje upisanost elementa u službene registre na nacionalnoj razini uz potrebne dokaze da se ti registri redovito dopunjuju uz suglasnost i sudjelovanje lokalnih zajednica, skupina i nevladinih organizacija. Ovako postavljene kriterije trebali bi u idealnom slučaju osigurati vidljivost i prepoznatljivost istaknute i odabrane baštine na svim razinama. Svjesni smo, međutim, da je od ideje do provedbe mnogo putova i stranputica te da papir trpi i ono što u realnom životu izgleda utopijski. Sve ovisi o ljudima koji ideje provode u život u kojem se pak rijetko u potpunosti može zadovoljiti univerzalno postavljene standarde. Činjenica jest i da se sukladno iskustvima provedbe Konvencije procjene postavljenih kriterija s vremenom modificiraju, dopunjuju, prilagođuju i u određenom smislu pooštruju, sukladno tomu

formulari za prijavu stalno se mijenjaju tražeći bolju dokumentiranost i potpunije podatke. Stoga je neophodno stalno pratiti razvoj Konvencije, a svojim iskustvima na nacionalnoj i lokalnoj razini doprinosti boljem shvaćanju problema na svim razinama.

Problemi s kojima se susrećemo nakon odabira i upisa određenih kulturnih elemenata, koji tako neminovno bivaju istrgnuti i izolirani iz svoga živog konteksta i okružja, dobro su oslikani na primjeru zvončara s Kastavštine. Svaki primjer "upisane" nematerijalne kulture otkrit će nove probleme i pitanja, specifične i jedinstvene, ovisne o množini utjecaja, lokalne moći i međusobnih odnosa u manjim ili većim skupinama, zajednicama ili među pojedincima, posredovane medijima, upravnim i administrativnim ograničenjima i okvirima. Međutim i iz uvodnog teksta već se vidi da tendencije normiranja, standardizacije i retradicionalizacije nisu isključivo posljedica UNESCO-ove politike odabira kulture koju se ističe, nego tomu pridonose zajednice same, boljom organizacijom, pisanjem statuta i postavljanjem pravila koja su implicitno posljedica oblikovanja organizacija, tako da proces nije isključivo usmjeren "odozgo", nego se istovremeno odigrava i u obrnutom smjeru. Kritičko promišljanje administrativno postavljenih kriterija uvijek je potrebno, samo se ponekad neopravdano isključiva odgovornost prebacuje na provedbu ideja "kako ih postavlja UNESCO". Treba uvijek imati na umu da UNESCO-ove konvencije potpisuju zemlje članice te da svojim nacionalnim i lokalnim politikama na različite načine kreiraju vlastite politike i ostvaruju vlastite nacionalne, regionalne i lokalne interese. Odgovornost se stoga prenosi s viših razina na niže, kao i obrnuto. Budući da uvođenje i provedba ove Konvencije ima mnogo izraženija politička pitanja nego kad se radi o zaštiti materijalnih spomenika, jer živa nematerijalna kultura dio je društvenoga i kulturnog života zajednice (Blake 2009:46), stručnjaci koji sudjeluju u provedbi pa i kreiranju tih politika imaju i dodatnu odgovornost prema struci, društvu i vlastitoj savjesti. Čini se da je *baštinski* kontekst i konstrukciju u značenjskom smislu, kako je postavlja kolegica Nikočević, nemoguće izostaviti, jer ne predstavlja samo terminološki nego i suštinski problem koji će uvijek izazivati pitanja i nedoumice neovisno o tomu kako ga u struci ili u javnosti zvali.

OSVRT NA KOMENTARE

LIDIJA NIKOČEVIĆ

Bez obzira na u ovim prostorima evidentan manjak etnoloških tekstova o rezultatima primjene UNESCO-ovih mehanizama njegovanja i skrbi o nematerijalnim kulturnim dobrima, očito ne nedostaje razrađenih promišljanja na više razina o takvim i sličnim interveniranjima u “žive tradicije”. Jadran Kale, a napose Ljiljana Gavrilović problematiziraju i položaj etnologa u praksi vrednovanja i njegovanja nematerijalne kulturne baštine s pravom ga karakterizirajući šizofrenim (Gavrilović) s obzirom na različitost često suprotstavljenih ili barem sasvim neusklađenih pozicija.

U mom slučaju, jednu od takvih pozicija podrazumijeva i tema kulturnog turizma koju ističe Daniela Angelina Jelinčić. Upravo on nerijetko podcrtava probleme kojima sam se bavila u uvodnom tekstu. Kulturne prakse uprizorene za turiste često se u nekim segmentima prenatlažavaju u nastojanju da postanu atraktivnije ili pak razumljivije. Štoviše, u nekim zajednicama dolazi do toga da se jedna vrsta “baštine” prikazuje turistima, a unutar svoje grupe prakticiraju neki drugi tradicionalni oblici.

No, dotičući se teme zajednice i ideala uključenosti zajednice u prepoznavanje i njegovanje nematerijalnih kulturnih dobara, treba naglasiti da problemi postaju složeniji ima li se na umu da zajednica često nije ujednačena u svojim stavovima, te da ima različite glasove. Onaj tko govori u ime cijele zajednice nerijetko to čini u svoje ime ili u ime manje grupe unutar zajednice, čiji se glas stjecajem okolnosti izrazitije čuje (Nikočević 2007).

Premda Daniela Angelina Jelinčić smatra da lokalne zajednice često imaju potrebu za razvojem nematerijalnih kulturnih dobara (što može na temu kulturnog turizma, smatra ona, stvarati zajedničke ciljeve s javnom politikom), ponekad se događa upravo suprotno: u vrijeme brzih i korjenitih sveprisutnih promjena, pojedini segmenti baštine postaju utočišta, nepromjenjiva u svojoj statičnosti. Tako u pojedinim istarskih selima i mjestima oni koji su aktivni u folklornim društvima ili manje formalnim grupama unutar čijih se druženja njeguje pjesma, ples i pjevanje u nekim slučajevima ne žele nikakve promjene u tim praksama. Oblaćeci nošnju i pjevajući iste pjesme kao i njihovi roditelji i djedovi osjećaju se barem tada sigurno, prihvaćeno i na trenutak zaštićeno od stalno novih izazova i promjena. U tom kontekstu (ali također i u drugačijim kontekstima) nositelji nematerijalnih kulturnih dobara nisu uvijek zadovoljni preseljenjem s margina “*communitasa*” (kako to navodi Peter Simonič, oslanjajući se na

Turnera) u središte i srž nacionalne kulture, doživljavajući svoju kulturnu praksu kao nešto intimno. Kako Simonič navodi, lokalna se kultura nerijetko prevodi u ekonomski kapital, koristan za regionalnu i državnu reprezentaciju i industriju turizma. Napose kada je riječ o "živim tradicijama" u tim se sferama naglašava izvedbeni, javni aspekt tih kulturnih dobara, a ne privatno i intimno značenje tih praksi. Upravo citat koji se čuje kod zvončara: "*Pust je za siromaha i pijanca*", govori o stavu da bi i ta praksa trebala ostati na svojevrsnoj margini, što očito (više) nije slučaj.

Očekivano, kao što naglašava Tvrtko Zebec, svaki primjer kulturnog dobra iz domene nematerijalne kulture koji je uvršten na nacionalnu ili UNESCO-ovu listu zrcali drugačije i specifične odnose unutar zajednice i odnos zajednice spram tog kulturnog elementa, a tako i širih društvenih danosti. Sasvim sigurno, a to zaključuje i D. A. Jelinčić, nužan je individualan pristup svakom kulturnom dobru. Štoviše, iznijansiranoš tog pristupa treba biti jedna od ključnih kvaliteta rada na nematerijalnoj kulturi, bilo da se on odvija pri ministarstvu kulture, muzeju ili odsjeku pri sveučilištu.

Već i sama Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine naglašava važnost zajednica te u članku 15. donosi:

U okviru svojih aktivnosti zaštite nematerijalne kulturne baštine svaka država stranka nastoji osigurati najšire moguće sudjelovanje zajednica, skupina i, u nekim slučajevima, pojedinaca koji stvaraju, održavaju i prenose tu baštinu te ih aktivno uključuje u svoje postupke.¹

Richard Kurin, koji interpretira tu Konvenciju, vidi zajednicu također i kao alternativan centar moći nasuprot državi, osobito u postmodernoj eri slabljenja nacionalnih principa i jačanja transnacionalnih veza i poveznica (Kurin 2007:15). Doroty Noyes, međutim, opisuje kako ovaj entuzijazam za lokalnu zajednicu ne mora sadržavati i razumijevanje za njenu stvarnu dinamiku. Slično kao i kod zvončara, ostvarivanje tradicije kao baštine kojom upravlja zajednica dovelo je u pitanje jednu od najvažnijih praksi lokalne tradicije, a to je kolektivno pogađanje i rješavanje konflikata unutar te zajednice (Noyes 2006:28). Gledanje na zajednice izvana, smatra ona, često je idealizirano i sadrži svojevrsni urbani romantizam, pa se one nerijetko zamišljaju kao solidarne i ekonomski nezainteresirane, pri čemu se zanemaruju unutarnji odnosi i omjeri snaga. Upravo su male i guste zajednice (osobito one siromašne) često mjesta bespoštednog nadmetanja za resurse, u što se svakako ubraja i folklor, odnosno, nematerijalna kultura/

¹ Detaljnija analiza te Konvencije nalazi se u tekstu "Nematerijalni aspekti kulturne baštine i njihovo mjesto u muzejima: pogled etnologa". *Informatica museologica* 34 (2003), 3-4; 61-69.

baština, a njeno izvođenje je način na koji se njeguje i održava društvena nadmoć (Noyes 2006:32). Također uočava da “narcizam malih razlika”, ma kako one minorne bile, među grupama/folklornim praksama igra važnu ulogu u održavanju unutarnjih granica. Kao primjer joj služi *le Patum* iz katalonskog grada Berge uvršten na UNESCO-ovu listu Remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva 2005. godine. Promatrajući djelovanje lokalne kulturne birokracije u postupku tog uvrštenja, zapazila je da se u procesu identifikacije nositelja (vlasnika) tradicije i određivanja reprezentativnih tijela nameću oni protagonisti koji su najvještiji u globalnim pitanjima od značaja, a koji su upravo najmanje “autentični”. Globalni procjenitelji izvana malo znaju o lokalnim realnostima pa će upravo ti nositelji na dobrim pozicijama polagati pravo na tradiciju, što sve vodi prema intervenciji, komercijalizaciji, korupciji i kontroli. Intervenciji stoga što se sada s tom tradicijom nešto mora otpočeti da bi se pokazala neka aktivnost i skrb – ne može se jednostavno nastaviti njeno odvijanje bez “upravljanja” (a to je i uvjet za uvrštenje na UNESCO-ovu listu). Razvija se birokratski mehanizam koji kroz komercijalizaciju kulturnog dobra treba hraniti sam sebe, a unutar tog procesa lako se mogu razviti individualni interesi te koncentracija moći (Noyes 2006:35-36).

Kao i putem običaja nošenja zvona i u Bergi se pomoću kolektivnog izvođenja *Patuma* nastoji ostvariti zajednica. To se postignuće i ostvarenje to više cijeni što se teže postiže. Multivokalnost zajednice i unutarnje tenzije ipak tijekom *Patuma* uzmiču pred krhkim ekvilibrijem, koji se, premda privremen, dovoljno dugo pamti da bi se održao do sljedeće godine. Kako sada ta tradicija pruža priliku za individualno isticanje i napredak, dolazi do segregacije putem koje se određene skupine udaljuju i povlače iz zajednice. Tako će *Patum* u konačnici možda više izgubiti na lokalnom planu no što će dobiti na onom globalnom, te će se pojačati društveni konflikt – što je sve realna prijetnja i za zvončare. Štoviše, oni koji su preuzeli kontrolu nad *Patumom*, opiru se ikakvim promjenama, jer bi one donijele promjenu njihovog položaja. Stoga je današnje odvijanje tog običaja uglavnom fiksno i nepromjenljivo, bez dobrodošlih kreativnih inovacija. Noyes se pri kraju svog teksta dotiče i rigidnosti te neprikladnosti pojma i zakona intelektualnog vlasništva koji se ne može, takav kakav je, prilagoditi i zahvatiti kumulativan i suradnički karakter koji se razvijao u kontaktu ovakvih kulturnih praksi (Noyes 2006:44).

Tvrtko Zebec naglašava da pojam baštine ne bi trebao biti sporan u imenovanju nematerijalne kulture jer se radi o “živoj tradiciji”. Doista, UNESCO-ova konvencija naglašava da se mora raditi o još živim kulturnim praksama. Međutim, jednom prepoznate i uvrštene na baštinske liste, one potom počinju pokazivati karakteristiku normiranosti, pa prema

tome i nepromjenljivosti, kako to i ilustriraju primjeri iz Kastavštine i Katalonije.

Tvrtko Zebec ima pravo kada, kao i Mirela Hrovatin, smatra da tendencije normiranja, standardizacije i retradicionalizacije te konflikti u zajednici koji iz toga proizlaze nisu isključivo posljedica UNESCO-ove politike, već da su one rezultat niza suvremenih čimbenika i organizacionih oblika koji utječu i na kvalitetu živih kulturnih praksi. Stoga i oni, kao i Richard Kurin, možda mogu zaključiti da UNESCO-ov pristup putem Konvencije nije neproblematičan, ali u ovom trenutku ne postoji ništa bolje od toga (Kurin 2007:18).

Kurin u istom tekstu prepoznaje institucije koje su najprikladnije za provođenje Konvencije. Analizirajući vladina tijela i institucije te odsjeka na sveučilištima, navodi dobre i loše strane njihove involviranosti u tom poslu. Treća vrsta organizacije koju on prepoznaje kao prikladnu su muzeji. Usprkos ograničenjima, muzeji su sami po sebi kulturne institucije koje često pokrivaju područja navedena u Konvenciji. Imaju službenu moć, ali ne one vrste koju podrazumijevaju vladine organizacije. Kao i sveučilišta, imaju stručnu kompetenciju u istraživanjima i dokumentiranju. Suraduju sa studentima, a često imaju i visoko motivirane volontere koji mogu preuzeti određene aktivnosti. Muzeji mogu biti iznimno vješti u promociji interesa i poštivanja za određene kulturne tradicije. Dragana Lucija Ratković u svom osvrtu to dobro ilustrira aktivnošću ekomuzeja u Rovinju. Stoga je i Etnografski muzej Istre u Pazinu bio ponukan cjelovitiije osmisliti bavljenje nematerijalnom kulturom i tako je osnovan Centar za nematerijalnu kulturu Istre u Pićnu.² Riječ "baština" nije uključena u ovaj naziv zbog, kako je već objašnjeno u ovom i uvodnom tekstu, prizvuka koji može biti shvaćen da se radi o kulturi koja je ponajviše opstojala u prošlosti, poprilično nepromjenjiva i fiksna i koja je od nekih autoriteta

² Resori Centra su: istraživačka, arhivska i dokumentacijska, savjetodavna i edukacijska te produkcijska djelatnost. Kroz ova se područja rada, jednakim intenzitetom potrebe i važnosti te promatranjem cjelokupnog kulturnog konteksta, njeguju i ostvaruju:

- postojanost živosti tradicija i razvoj kreativnosti
- dokumentiranje, pohranjivanje i analiza postojećeg materijala čiji se sadržaj primarno dotiče prostora Istre, a pohranjen je u zemlji i inozemstvu
- stvaranje i razvijanje novih zbirki dokumenata nematerijalne kulture Istre
- edukativni programi i savjeti za one koji se svojim radom dotiču nematerijalne kulture u Istri
- stručni skupovi, programi i manifestacije
- produkcija i izdavaštvo
- lokalna, regionalna, nacionalna, prekogranična i međunarodna suradnja sa sadržajno bliskim strukturama i pojedincima

<http://www.emi.hr/index.php?grupa=1&stranica=27&jezik=hr> (20.10.2012).

prepoznata kao vrijedna i reprezentativna. U multikulturnoj Istri, u županiji koja ima dva službena jezika, u kraju koji je iskusio moć pet različitih država kroz dvadeseto stoljeće, pitanje prepoznavanja i imenovanja baštine od strane državnih autoriteta može također donijeti prijepore i dvojbe, osobito kada je riječ o *“top-down”* postupku. No ključno je da se Centar želi baviti i onim oblicima kulture koji možda još nisu vrednovani kao baština, a riječ je, primjerice, o novijim glazbenim tradicijama, nematerijalnoj kulturi radništva u brodogradilištu ili vještinama izrade filigrana u turističkim središtima. Kako je mlađa populacija jedna od ciljanih skupina, smatralo se oportunistički naglasiti da je ovdje kultura shvaćena kao proces u kojem i oni mogu svojim kreativnim udjelom sudjelovati. Time Centar postaje platformom za novu komunikaciju s pripadnicima lokalnih zajednica koji njome postižu aktivnu participaciju u prepoznavanju, njegovanju i tumačenju njihovih kulturnih identiteta.

I pored UNESCO-ove dominantne paradigme pristup nematerijalnoj kulturnoj baštini, odnosno, nematerijalnoj kulturi treba tražiti nove načine i metode, osobito s obzirom na specifične društvene situacije kako u zajednicama, tako i u širem društvu.

DISCUSSION

LIDIJA NIKOČEVIĆ

Ethnographic Museum of Istria, Pazin

Culture or Heritage?

The Problem of Intangibility

The author advocates the use of the phrase “intangible culture” instead of “intangible cultural heritage”. The word “heritage” implies a certain fixity and immutability, and assumes that authorities have identified and proclaimed heritage. Dealing with intangible culture would provide the opportunity for the deflection of the UNESCO model of preserving intangible cultural phenomena, whose application has brought some problems. The author illustrates this in practice with the example of bell-ringers, who are included on the UNESCO Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity.

[*intangible heritage, UNESCO, bellmen, Intellectual Property*]

When about fifteen years ago the syntagm “intangible cultural heritage” began replacing the word “folklore”, many ethnologists saw this as a positive development. Especially those working in museums have probably related this to a significant contextualization when it comes to museum ethnography. Objects used in past and present everyday life frequently do not tell much if exhibited without an insight into their intangible meanings. How they were made, who made them, what was their role in society, what were they used to do – these are only some of the intangible meanings every object carries.

However, the word “heritage” in this syntagm is not unproblematic: there is a saying among anthropologists, which has an almost anecdotal undertone – “Heritage begins where culture ends”. Indeed, its antiquity notwithstanding, heritage is something completely new. It is a new manner of cultural creation in the present which has its roots in the past (Kirschenblatt-Gimblett 1998:7). It is a meta-product based on his-

torical fragments. In other words, there is no heritage as such – it is constructed, thus building a symbolic capital of sorts. Thereby cultural heritage becomes a value, relating to the past and the future (Bendix 2007:8-9). American folklorist Dorothy Noyes notices that cultural practices become fixed, whereby the variety of potential messages reduces. Each locality is presented as unique (on a decorative rather than on a structural level), thus promoting rivalry rather than solidarity among what are frequently marginal communities. Local cultures seemingly belong to the past, and cultural practices which are perceived as heritage become emblematic, posing as identity symbols. The primary audience to which heritage is presented is frequently made of members of an out-group, or “outsiders” (Noyes 2007:50). Furthermore, it needs to be pointed out that heritage is usually identified and defined by persons in positions of power, whether employees of ministries, museum employees, or scientists, so the often criticized “top-down” relationship is in a way inherent to the concept of heritage.

Fig. 1. The carriers of the cultural good, the researcher and state authority – a triangle of the key positions and roles in UNESCO's approach to intangible cultural heritage Photo taken by Rajna Miloš on January 27, 2010, during the visit of the President Stipe Mesić to Ronjgi (Viškovo) when the bell-ringers were presented to him as the cultural good from the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

Many of these dangers and traps can be escaped if we talk simply of “intangible culture”. This would also imply transformations and reduce the possibility of the petrification of the phenomena it pertains to. Unlike the heritage framework, which is mostly focused on reproduction, more attention would be given to processes, including those presently underway. Therefore, the newly founded Centre for Intangible Heritage of Istria in Pićan (established at the Ethnographic museum of Istria in Pazin) does not contain the word *heritage* in its name, also because its founders, learning from the experience of involvement with intangible culture within the UNESCO paradigm, encountered problems which result from such an approach. The following text is an illustration of these problems on the example of bell-ringers (*zvončari*) and to a lesser degree the two-part singing and playing, perceived as cultural goods.

Fig. 2. Performance for the President of the Republic of Croatia: the representatives of bell-ringers groups with Stipe Mesić Photo by: Lidija Nikočević, Ronjigi (Viškovo), January 27, 2010.

In 2003 in Paris UNESCO adopted the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, completing the already existing conventions. The director-general of UNESCO had introduced the Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity in 2001, which inscribed new cultural goods bi-annually. It was replaced by the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2008. This list encompassed all the cultural goods already included in the

Proclamation and was regularly updated every year. Several people at the Ministry of Culture of the Republic of Croatia started working on the issue professionally: the Department for Intangible Cultural Goods and Committee for Intangible Cultural Heritage, of which I am a member since its establishment, were founded in 2004. I have continually pointed out that the term “intangible culture” is better than “intangible cultural heritage”. However, since UNESCO’s idea and approach were consistently followed, the terminology was adjusted to UNESCO’s terminology. Still, what was confusing was the fact that, regardless of the usage of the term “heritage”, it was repeatedly emphasized these are “living traditions” instead of dying ones, which are not the subject matter of this kind of approach. This is one of the paradoxes of this paradigm because if a phenomenon is living, it doesn’t require preservation; if it vanished, preservation will not help, and is not of interest to the approach (Nikočević 2003:62). I was even more bothered by the term “protection” which was repeatedly used in our discussions in the Committee, even though UNESCO’s terminology uses the term “safeguarding”.¹ It was the Committee for Intangible Cultural Heritage that tried to settle the mode of evaluation and the criteria. There were unsettled disputes even after the registration of several phenomena in the national Register of Cultural Goods. However, the Minister of Culture was rather impatient and wanted our work to result in specific suggestions for UNESCO’s representative list as soon as possible. The bell-ringers, as one of the proposals, were the part of the first draft containing sixteen cultural goods which were accompanied by visual and textual material.

Personally, I felt rather ambivalent about the whole situation. My position as an ethnologist in the context of longtime work with bell-ringers became more complex because I was no longer only a researcher, but also the person assessing and evaluating a tradition according to externally imposed criteria. On one hand it was difficult to refuse to prepare nomination materials for the bell-ringers, not solely because this would entail refusing to do what the Minister expected me to do as the member of the Committee, but also because I was wondering what would the bell-ringers say if I had tried to avoid it, after the leaders of the bell ringer groups signed their consent to the nomination. How was I to justify my reservations considering the advantages of their inscription on the list (considering the fact that at that time I had been familiar with the circumstances that surrounded Lent-related practices in the areas of the bell-ringers, and considering the fact that I had become very critical towards UNESCO’s concept of intangible culture)? Moreover, I knew that if I didn’t do it,

¹ The word “protection” will later have lead to many misunderstanding among the bell-ringers (after the inscription on the Representative list).

someone else, much less familiar with the phenomenon, would do it instead. At the same time, I resented the “top-down” approach and the fact that the local communities were hardly involved in the process.

One could also ask, of course, what I wanted to achieve with my work on the Committee. As a researcher dealing with intangible cultural phenomena, I was interested in whether this initiative lead to petrification and alienation from living social and cultural origins, or whether this type of approach to specific goods would also initiate invention of traditions. I was also interested in what happens to phenomena of intangible culture once they become politicized through international and national governmental “protection” programs. It was a challenge to be able to test the Dutch anthropologist Peter J.M Nas’s thesis. He wonders whether tradition should finally become the subject of change both in the sense of invention and development, and decline and vanishing (Nas 2002:140). I realized it was not easy for someone educated as an ethnologist to judge the value of an isolated cultural good, since ethnologists and anthropologists insist on contextual cultural analysis. Furthermore, while ethnologists try to avoid giving value judgments about a culture, the mechanism constructing world heritage devises universal standards for determining which goods make it to the representative list (Kirschenblatt-Gimblett 2006:185).

Finally, it seems that not only in Croatia but elsewhere as well it is mainly the question of pride of national governments,² as the number of cultural phenomena on UNESCO’s list witnesses the wealth of cultural heritage, while, at the same time, the bearers of those cultural traditions are of less importance. In a wider political sense, the variety of cultural (intangible) forms does not necessarily imply tolerance and universalism, but can result in separatist, complacent judgments of groups that base their particularism in the specificity of their cultural heritage (Eriksen 2001:136). Over time it has become clear that the globalization of intangible cultural phenomena is the means of challenging this globalization. In other words, while emphasizing the struggle against the homogenizing effects of economic globalization, the very concept of world heritage becomes possible thanks to globalization in the political and economic sense. A very important role here is awarded to cultural tourism (Kirschenblatt-Gimblett 2006:165).

² In 2010 I received a phone call from one of the most prominent bell-ringers from Rukavac, who wanted to talk about the relationship of government institutions toward carnival traditions. He complained that, despite all my efforts, the government still didn’t respect the carnival traditions. His daughter, who had been looking forward all year to spend the day in Rukavac, had to attend a geography competition on the day of the carnival. “Now she has to choose between education and pleasure”, said her father.

Fig. 3. Intangible cultural heritage as national pride: the representatives of bell-ringers with the President of Croatia, Stipe Mesić. Photo by: Lidija Nikočević

At the UNESCO conference in Abu Dhabi in late September the bell ringers from Kastavština region were inscribed on the Representative list of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, along with six other intangible cultural goods from Croatia. Along with the custom of Buše from Hungary, carnival masked characters with bells inscribed in the same year, and the carnival of Binche (Belgium) inscribed the year earlier, this was the third carnival custom in the list. As with the inscription on the national Register of Cultural Goods in 2007, this pertained to all traditional bell-ringer groups (from Bregi, Brgud, Frlanija, Halubaj, Mučići, Mune, Rukavac, Zvoneće, Žejane, Vlahov Breg and Korensko). I learned of this a day before going away for a trip abroad and shared the information with several people from Matulji and some of the bell-ringer group leaders (*vođe*). While abroad, I monitored national and local press on the internet because I was interested in the reactions to the news. I incredulously read the articles on the website of the Novi list national daily, reporting that only Halubaj bell-ringers had been inscribed on the list, and that that was the result of their project:

The Halubaj bell-ringers have once again been rewarded for their work and efforts on the preservation of cultural heritage – their project “The annual carnival procession of bell-ringers of the Kastav area” was inscribed

on UNESCO's Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity established by the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage from 2003. (Danilović Prijčić 2009b)

I was also surprised by the fact that this cultural good was located in the "Kastav area", although I remembered using the term *Kastavština*. Subsequently I remembered that the nomination was sent to Paris in English translation, which translated *Kastavština* as the "Kastav area", and that someone, not being familiar with the term *Kastavština*, probably translated it literally back to Croatian. Did this happen at the Ministry at the time of informing the media or somewhere else, remained unknown. While thinking about how to react and to whom to address my reaction, the next day I read a text titled "Who are the real Kastav area bell-ringers?" on the website of the same national daily:

The Halubaj bell-ringers claim they are surely the "Croatian intangible cultural good", although they haven't received an official confirmation from the Ministry of Culture. However, the document they have mentions "some" bell-ringers from Rukavac and Mučići. Franko Tancabel, the representative of the Rukavac bell-ringers, claims that in yesterday's conversation with the ethnologist Lidija Nikočević, whom he contacted regarding this proposition, he found out that all bell-ringer groups from the Matulji and Halubaj area were a "protected Croatian intangible cultural good". Dragan Jelša of the Mune bell-ringers does not know neither who nor what, but thinks all bell-ringer groups should be protected, and Silvano Luksetić, the representative of the Bregi bell-ringers, says: "Wait, we are all under UNESCO protection, not only the Halubaj bell-ringers. Otherwise, it is a shame". Edvard Radan from Brgud also says he understood all the bell-ringer groups from the Matulji area, as well as the Halubaj bell-ringers, are in the category of protected phenomena, why would they otherwise be invited to the press conference of the Ministry of Culture yesterday, called to announce the UNESCO's decision. Slavko Slavić, a longtime bell-ringer from Mučići says he could talk about this on and on, but will say only two things. Firstly, "you have what you fight for", and secondly: "all of us bell-ringers get the bell-ringer's sting when we are little, and take it to our graves". Of course, all groups should be treated equally, concluded Slavić. (Mrkić Modrić 2009a)

On the one hand I regretted being away, having seen that misunderstandings kept piling up, leading to a culmination of discontent and conflict. At the same time, my mobile phone wasn't recording calls from journalists, bell-ringers or local government officials. I was faced with a dilemma: in what seemed as an imminent address to the media, should I focus on the fact that all groups with a continuity of several years in the area familiar with bell-ringer traditions are indeed included in the list, or should

I clarify the usage of the term *Kastavština* which got “lost in translation” and assumed the form of “Kastav area”. At the same time I felt the need to speak for the usage of the term *Kastavština*, signifying a cultural instead of an administrative area (signifying all the municipalities in the area which were, in fact, indicated in the nomination’s subtitle). Thirdly, I wanted to stress that this was not a matter of protection, but of inscription on a list, which implies safeguarding, care and a certain acknowledgment. However, the same day saw the publication of an article titled “We are the exclusive bearers of the project” (statement of the president of the organization of Halubaj bell-ringers) in the same daily newspaper:

(...) the project is titled as it is, even though we, the Halubaj bell-ringers, are its exclusive bearers, and the bell-ringers from Rukavac and Mučići are also mentioned, Marčelja said. He added that it was a fact that people from Halubaj gravitated towards Kastavština, but also that Kastav, rather than Viškovo – a municipality lacking Kastav’s tradition and significance – was mainly referred to through history. (...) The fact that we are inscribed on the UNESCO list and declared an intangible cultural good by the Ministry of Culture in late 2007 proves, I think, that we have the prerequisites to embark on the process of the protection of intellectual property, which will give us control over the usage of the Halubaj bell-ringer mask in commercial or other purposes, said Marčelja. (Mrkić Modrić 2009b)

It was difficult to believe that no one from the Ministry was able to explain to the media what had actually been happening (as stated in one of about a dozen article on this “case”) by simply reading the Decision. Therefore, it remains unclear whether it was (more) a matter of poor communication, of media’s tendency to construct an intrigue and/or of the insistence of the Halubaj bell-ringers that they were the only ones to be included in the list. At the same time, many of my older reservations and criticisms concerning this type of relationship towards living traditions, or “intangible cultural heritage”, were intensified and materialized rather clearly. On the other hand, I was surprised at the antagonism between different bell-ringer groups – in this case they were divided into two blocks, those from the western and those from the eastern part of the Kastavština region – manifested at the occasion of an external evaluation of their carnival practices. However, the culmination of tensions was yet to come. Before I sent an explanation to the editors of *Novi list*, which, as the journalist wrote, “solved all the dilemmas relating to which bell-ringer group is inscribed on the UNESCO list of protected intangible cultural goods of humanity” (Mrkić Modrić 2009c) (although still, to my dismay, using the term protection), the *Bela nedeja*, a three-day long traditional fair, had started in Kastav. On this occasion the “Kastavea” tourist agency printed

t-shirts with the following print: “*I am also the bell-ringer from UNESCO list*”, with UNESCO’s symbol in the middle. The function, they thought, was twofold: providing an additional affirmation to the Halubaj bell-ringers that they were indeed in the list, and others could get there wearing the t-shirt. Even though those who designed the t-shirt claimed it was the source of amusement, the Matulji bell-ringers, who also frequent the *Bela nedeja* fair, saw this as ultimate provocation and attributed it to the Halubaj bell-ringers. “*I wanted to tear it to pieces!*”, says an angry bell-ringer from Mučiči, who remembers the situation was just short of a physical confrontation between different groups from western Kastavština and the Halubaj bell-ringers who were holding a beverage booth at the *Bela nedeja* fair. They were very angry and offended. Another bell-ringer said to me angrily several months after the event:

Who did you ask!? I am against us being under UNESCO. Who signed it in our name, anyway? Now they expect money from it... It is dividing people, it’s what brought us against one another. How can you explain UNESCO to a half-literate man? They don’t know what to expect now, they think a bunch of people will come here, they are afraid of that... We have no use for it, it is destroying the old bell-ringers, who are disappearing as it is. There will be war with Halubaji, too... They should all just leave us alone, we don’t need that. We would gladly un-inscribe ourselves. It’s not ours anymore... Now that it is protected, it is everyone’s. Globalized.

Fig. 4. A shirt made by the tourist agency ‘Kastavea’ in 2009 for the annual fair of *Bela Nedeja* in Kastav. Photo by D. D. 2012.

I didn't have many arguments to dispute these doubts and statements, because I shared his opinion to a degree. Moreover, this quotation partly reflects the views of anthropologists and ethnologists dealing with negative effects and aspects of UNESCO's cultural policy relating to intangible cultural heritage (Kirchenblatt-Gimblett 2006, Ericssen 2001, Hafstein 2007, Bendix 2007 i 2009). It also corresponds to the opinion of Jean-Aimé Rakotoarisoa, the director of the Antananarivo university museum in Madagascar, who says:

The question is, therefore, whether we have the right to expose private knowledge handed down from generation to generation, and to determine criteria for organizing this information. Do our titles, qualifications and functions give us this right? (...) Intangible heritage is one of the last ramparts that shield our communities against all forms of aggression to which their leaders have exposed them, sometimes with the passive collusion of the international agencies which are supposed to be helping them in their everyday lives. Do we have the right to deprive them of this last protective barrier? (Rakotoarisoa 2004:11)

After my explanation had been printed in the newspaper, the tensions among the Matulji bell-ringers subdued but the topic was reintroduced several months later, in a meeting initiated by the Halubaj bell-ringers in Marčelji. I was invited to explain what had been happening to the representatives of the majority of bell-ringer groups inscribed on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. To the repeatedly asked question "*Why does anyone have to protect us? Who, those people from Paris?*", I answered that it is not a matter of protection but rather of safeguarding, that no one will protect them against their will and that probably nothing overly dramatic would happen. I pointed out that this status enabled them to apply for financial support with national and international bodies for organizing exhibitions, printing materials and books, making films or designing programs they find necessary, and which would not necessarily disturb their usual carnival practices.

Some of the bell-ringers were positive about it from the beginning (for example the Halubaj bell-ringers, the Frlanija bell-ringers and individuals from other groups), and it seemed their number increased over time:

It's an honor. We should know how to make use of it. People see you differently – they see that you are worth something. It is not like – you've come up with something and now you go around doing shenanigans. You don't gain anything by doing it, but you love doing it all the same. It's not right to gain something from it. (a Halubaj bell-ringer).

Indeed, until this day (2011) there have been no hoards of curious tourists or specific demands from centers of power that would imply new processes or representations pertaining to the bell-ringers.

The Halubaj bell-ringers were involved in few such events. On the one hand they were frequently the epitome of bell-ringers, but on the other, such events were consistent with their usual practices of appearing and performing outside of the traditional context. Actually, the “Ivan Matetić Ronjgov” memorial home in Ronjgi near Viškovo was the venue of two official events: a reception for the then-President, Stjepan Mesić, at the end of his term, on January 27 2010, and the reception for the Minister Božo Biškupić, who presented the bell-ringers with framed copies of the UNESCO Representative List inscription charter. The Memorial home in Ronjgi was chosen as a venue probably because it is a memorial home of Ivan Matetić Ronjgov. This meant the joint celebration of the bell-ringers’ inscription on the UNESCO list and the inscription of two-part singing and playing of Istria and Hrvatsko Primorje in the same list. In the first case Stjepan Mesić came accompanied by the head of Primorsko-goranska County and a number of esteemed guests. Since this is an area from which Halubaj bell-ringers are recruited, they were hosting the event; they gathered and demonstrated the typical strut and dance of the bell-ringers. The other groups were represented by a single bell-ringer, dressed in bell-ringers’ outfit and carrying the bell-ringers’ equipment. The event was not without mutual provocations, even though most of the participants were happy to be present and meet the mostly popular president. Everyone brought a present, a large framed picture of bell-ringers, an engraving representing a bell, ceramic plates and jugs with illustrations representing different bell-ringer groups, wine – which were mostly gifts presented to each other by bell-ringers themselves. The Minister of Culture Božo Biškupić, who visited the place several months later, was also presented with many gifts. He left them all in Ronjgi, much to the surprise of some of the bell-ringers, who expected someone from the Ministry to collect them afterwards.

After the Minister and his entourage had left, the head of county and some county officials stayed for the party, as well as some bell-ringers. While I chose food from a rich buffet adorned with pieces of the bell-ringers’ equipment, next to me an important official of the County Department for Education and Social Issues was talking to the president of the Halubaj Bell-ringers Association. Talking about the possibility of Halubaj bell-ringers visiting New York, this official said that, if the bell-ringers really wanted to be an attraction, they would dress girls in mini-skirts and put bells on them. Americans would have done so a long time ago, she said.

On the other hand, the carnival practices of groups inscribed on the UNESCO list gain a new, serious significance in their respective local communities. This is no joking matter any more. In the words of a member of the women's group of the "Kumpanija s Halubja":

We didn't mask as bell-ringers; we thought about it but not everyone was in favor, so we didn't. We can't joke about it; we don't want to and we can't, especially now they are in the UNESCO list, the criteria are different now; they are protected.

This surely reduces the potential number of different creative interpretations; you don't joke about heritage. Something similar happened in Binche, Belgium, whose carnival practice was also inscribed on the UNESCO representative list: while in Binche itself the form of the practice was "petrified", similar practices in the surrounding villages show a higher degree of creativity in interpreting standard patterns (Tauschek 2009:73).

The form and content of carnival practices of bell-ringers' has for a number of years shown the tendencies of codification, standardization and retraditionalization. Obviously, this is not the result solely of the new situation, but of other processes as well – primarily the adoption of recognizable characteristics of individual groups, used for identification among them. A bell-ringer from Rukavac reflects on this fact:

First they had four pieces of "žukva",³ and now they should have only three. If some of them used four now, it would be a mess, since the decision was made to use only three. Someone has an idea – We shouldn't have this type of roses – and look what we had thirty years ago! We used to wear jeans on carnival day.

Along with these rules, the ones regulating who wears the bells in the group are also becoming more rigid; there are fewer occasions on which individual bell-ringers wear bells for multiple groups on the basis of friendly or familiar relations. Of course, associations' statutes and regulations as results of their formal organizational rules also contribute to this course of events.

The issue of intellectual property did not begin unfolding with the inscription of bell-ringers on the UNESCO Representative List, but it gained new momentum. Several years ago the Žejane bell-ringers voiced their concern as to the scope of imitation allowed on the part of the bell-ringers from Mune, and this type of debate is largely present among other bell-

³ Spanish broom (*Spartium junceum*); in this context it is a twig in the bell-ringers' head piece.

ringer groups as well. Generally speaking, the inscription of bell-ringers on the UNESCO list has affected the attitude of Halubaj bell-ringers the most. Some ethnologists and film professionals were surprised at the fact that certain bell-ringers from the Halubaj group denied answers to questions on carnival practices, with the explanation that only the association's leader was in charge of giving information since their inscription on the UNESCO list. It appears they are becoming increasingly aware of their "brand", considering the ways of protecting it and making those who use it and make profit of it give a part of the profit to the bell-ringers group. Ethnologists and folklorists are confused and astonished by this attitude, which has turned yesterday's informants into today's guardians of communication about "protected" heritage.

Similar situations happen(ed) in Vodnjan and Galižana, where local Italian communities jealously guard their traditions. For years they have not been included in folklore festivals in Istria, which did not recognize them as representative, probably because theirs was the folklore of a national minority (regardless of the fact that different forms of Italian language and preceding, related languages have been spoken in Vodnjan and Galižana "forever", and the fact that Italians in Istria became a minority only after the Second World War and the Exodus). Thus their traditional dances and songs became symbols of something private and personal, almost of an internalized identity, easily expressed in front of an Italian audience (in Italy) than in the confined and competitive local context. What contributed to this was the fact that Italian population of Vodnjan and Galižana is decreasing, these villages being populated by newcomers. The traditionally competitive relationship between Vodnjan and the nearby Galižana resulted in mutual accusations of "theft" of certain folklore elements and parts of traditional costumes and jewelry. Also, if a young man from central Istria interested in folklore and not a member of the (local) Italian community wanted to learn the Galižana dance, the local dancer would refuse to teach him. This challenges UNESCO's premise that intangible cultural heritage is exchanged, used for communication, contributing to better understanding between communities in contact.

These examples show that this understanding of intellectual property does not acknowledge the fact (clear to ethnologists) that imitation is the state of culture and that neighboring communities spontaneously adopt cultural elements from each other. Moreover, becoming part of a culture (including one's own) means reproducing it. However, in the regime ruled by private ownership, culture is defined as a good, in a similar way as a country is treated as real estate, entering the system of ownership which implies the exchange of value. In this perception culture can become the object of theft, and "imitation" should be regulated and limited. In this

context “authorship” appears as the result of possessive Western individualism, complementary to the individual who realizes himself or herself through ownership and creation (Hafstein 2007:84).

Staged presentations of intangible heritage – specifically the “Twelve Croatian intangible goods” – where they act as isolated, decontextualized phenomena, also raise doubts with ethnologists and folklorists. Announcing the program to present the twelve phenomena of Croatian intangible heritage from the UNESCO list at the 2012 Zagreb Fair, as part of the project “A Mother’s Story – All Together, All for One – The Best of Croatia”, a web-site wrote:

Reviving tradition: Is there end to Antea Kodžoman’s long legs?

Miss Croatia, Miss Universe, Miss Tourism, Miss Sport, the Queen of Croatia and Best Model Croatia – 15 Misses presented the twelve Croatian intangible goods from UNESCO list. (<http://www.tportal.hr/lifestyle/moda/193025/Ima-li-kraja-dugim-nogama-Antee-Kodzoman.html>)

The commodification and globalization of intangible culture is evident within tourism, since the organizers of this event claimed that “Croatia has over a thousand of cultural and tourist events, but most citizens and tourists don’t have an opportunity to see and experience all of them. Therefore, this project was designed in order to gather all Croatian cultural products in one place, promoting cultural tourism in Croatia” (http://www.sisak.hr/clanak_/14383/lipe-na-hrvatskom-naj). This clearly shows to what extent local traditions become utilized in modern tourism.

After listing several side effects and giving a critical insight into UNESCO’s concept of safeguarding intangible cultural heritage, a question arises: to what extent is it beneficial to neglect the context of heritage or the construct it in terms of signification. This seems useful, even though the evaluation through UNESCO’s framework is already imposed on intangible cultural heritage, to the extent it is impossible to “rule out” and ignore it.

COMMENTS

LJILJANA GAVRILOVIĆ

Institute of Ethnography of the Serbian Academy
of Sciences and Arts, Belgrade

In my view, Lidija Nikočević's rethinking of the issue of (primarily) intangible cultural heritage¹ demonstrates that in practice all of us involved in both research and the implementation of the *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*² face the same dilemmas: should one take part or withdraw, be critical (of the concept, its implementation, readings, etc.) or work as best as one can without publicly challenging both theory and practice? If we choose not to get involved, the propositions will be more than problematic. But if we do get involved, how disqualifying is this with regards to the results of our research, which are bound to be different from bureaucratically fashioned proposals for different heritage lists? It appears that in this case the proverbially schizophrenic position of an anthropologist (involvement in and understanding of a researched community but also distance and "objectivity") is even more pronounced: not only do we have to put ourselves at the disposition of those we study and be in the service of their own perspective of what they see as their (most often exclusively their) tradition, but we should also – during the process of shaping the proposal – give up the notion (and acceptance) of culture as a constantly fluctuating process of change and take part in the "preservation" of its elements which frequently have no place in the bigger picture of contemporary reality, unless they are fossilized in the function of reasserting group identity practices.³

¹ ... which is in Serbia still colloquially called *baština*, but in official documents this term has been replaced by a less problematic one – *nasleđe* (Gavrilović 2010).

² I am the member of the National Committee for Intangible Cultural Heritage, which is one of the task forces of the Ministry of Culture of the Republic of Serbia.

³ The trouble is that in the Balkans, or at least in Serbia, these practices are still read in an ethnic code, so nominations for the list of intangible cultural heritage (still only governmental – Serbia has so far not prepared a nomination for any of UNESCO lists, which comes as no surprise considering the relatively late ratification of the Convention in 2010) are requested either within the framework of rights of minority communities, or as parts of strategies within their political positioning. Namely, these are the only examples when the initiative comes from tradition bearers themselves, while in all other cases, as for example in Croatia, nominations come "from above".

However, alongside all these dilemmas⁴ it seems necessary to point to another set of issues.⁵ Namely, five recurring categories of intangible cultural heritage which, according to the Convention, encompass the widest possible spectrum of human creativity and form the basis for identification within smaller and/or larger groups (oral legends and expression, including language as the means of transfer/shaping of intangible heritage; traditional performance arts; social practices, customs, rituals and festivities; knowledge and skills relating to nature and the universe; traditional crafts), are in practice (evident both in the UNESCO list and in the lists of individual countries) not treated as general, but exclusively as premodern categories. It is as if modern age, now underway for over two centuries, hasn't brought its own world view, knowledge and skills,⁶ and social practices which have their own expiration date, which appear and disappear, change, and most importantly *are* the basis of identity of a large number of people.

However, if we look at them carefully, the basic categories of intangible cultural heritage as defined by the Convention doubtlessly encompass wide segments of the modern world view (for example, scientific methods, basic human rights, including the equality of all people before the law, or the right to culture, and finally the idea of safeguarding cultural goods). These are, in the Western world at least, perceived as given facts and not as cultural constructs of the modern age and the European civilization. If we deconstruct the implicit ideology which shapes these given facts, it becomes evident that they are parts of intangible cultural heritage of a particular culture in a clearly defined period of time, which are then transferred across generations and have a decisive significance for autoidentification and/or group identification of millions of people in the contemporary world. Thus, they can be defined as intangible cultural heritage. Since it has not occurred to anyone to include any of the above in the Convention, the acknowledgment of the widest spectrum of these phenomena, necessary in order to avoid the traps of folklorization of in-

⁴ Apart from the dilemmas listed by the author of the introductory text, with which I completely agree, for problems of preservation-as-ideology, exotisation, the impossibility of protection of a large number of practices due to clashes with positive regulations, etc. see Gavrilović (2011).

⁵ Leaving aside the problems of the "safeguarding" of language (which language? whose? from what time?), one of the many questions is what is being "safeguarded": the essence or the form. There are many others resulting from the text of the Conventions, but even more so from its implementation in different communities. However, I can't address them because opening any of them would go far beyond the limits of this contribution.

⁶ For example, no one mentions our/contemporary notions of the knowledge and skills relating to nature/the universe as intangible cultural heritage, even though they are a very important part of our world view and exist for several generations.

tangible cultural heritage and/or application of eurocentric standards in the safeguarding process, but also to open a whole new set of questions directly resulting from fluctuating relations between global and glocal cultures and to confront the bureaucratic measures of safeguarding with everyday life – remains the job of anthropologists. This job is all the more challenging since it is completely unexpected and probably unwelcome on the part of the bureaucracy (the UNESCO and individual countries).

In addition, the Convention overlooks the diverse, primarily individual interpretations of cultural patterns, forms and prescribed/desirable behaviors, as well as different forms of global cultural patterns, which is one of the most interesting and diversified processes taking place before our eyes. All those individual and/or local interpretations of culture remain unsafeguarded (which is not problematic), frequently unrecorded (which is), although they are the key to the understanding of cultural processes on the one hand, and the only way to implement traditions into everyday life on the other. When a famous singer of African “ethno” music says “I love the African hut, but with air conditioning” (Čolović 2006: 191-192), he is in fact talking about the need to merge the tangible (hut, air conditioning) and intangible (African traditional aesthetics, the comfort of modern western civilization) culture, about belonging to different cultures in different times, and about the necessity to connect the traditional and the contemporary, which is the characteristic of every local space. Glocalization is the only possible manner to safeguard tradition (whether tangible or intangible), in relation to the ways of life in contemporary times, which is not evident at all in the implementation of the Convention so far.

Moreover, safeguarding intangible heritage is also part of a globalized culture and its implementation is attempted in as many countries as possible⁷; it is in fact highly ambivalent – it is a global strategy to preserve cultural diversity. The effort to implement the Convention for the Safeguarding of Intangible Heritage means standing at the door which separate the past, the idea of discrete cultures and group (ethnic/religious-cultural, essentialist) identities, from the globalized world, the fluctuating multilayer and individual identities and the endless variety of glocalised cultural forms. To insist on the safeguarding of only one of these sides of the door might mean to miss the opportunity to know and understand the other one, the one we all live in the present. I think that the place of the anthropologist, as the one able to cross this boundary and move on both sides, is indisputable.

⁷ Maybe some of them do not want to safeguard their heritage, because they have different perspective on it.

MIRELA HROVATIN

Service for Movable and Intangible Cultural Heritage,
Republic of Croatia, Ministry of Culture, Zagreb

There are several different interpretations of the terms used by author Lidija Nikočević in the introduction – *culture, heritage, tangible and intangible cultural heritage, cultural good* – in professional and everyday contexts. The term *heritage* has been used by professionals more commonly since the late 20th century for everything that we as humans have inherited from the past generations, including cultural, as well as natural heritage (cf. Jezernik 2005:11), which needs to be preserved for certain reasons (historical, social significance etc). The difference between the terms *heritage* and *good* (or *property*, while *element* or *item* is used for intangible heritage, depending on the context) lies in the fact that *good* is used for a specific segment of cultural or natural heritage that is kept, restored, added to different lists, so it has to be defined, or reduced to one of the possible categories according to regulations. The English word *intangible* (incorporeal, impalpable), which is sometimes replaced by *immaterial*, is related to the notion of tangible (material) cultural heritage, which needed a different, new category. According to Buchli, a relatively vague term *tangible heritage* appears in the English language for the first time in the 19th century, in the context of studying the artefacts¹ of different cultures as evidence for different development stages of humanity. This was later replaced by the *participant observer* method, which aimed at bringing those cultures even closer to the European subject or to justify the authority of the researcher-scientist, that is, to identify the social processes that shaped tangible culture (cf. Buchli 2002).

The term and definition of *intangible cultural heritage* was designed by the organizers of the UNESCO Convention.² According to Nikočević, this term was simply translated into Croatian as such, even though the terms *traditional, spiritual, national*, or even *folk culture/heritage* were used in the world, as well as Croatia. Later on, the term *living cultural heritage*, which also refers to intangible cultural heritage,³ was translated along a

¹ These artefacts were often not related to the *living* culture (Buchli 2002:5), the characteristic that largely defines today's intangible cultural heritage.

² *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* in 2003. Along with the Convention, the inscription on the Registry in Croatia is also based on the *Law on Protection and Conservation of Cultural Goods* from 1999, which mentions the category of intangible heritage suggested by our experts/ethnologists (cf. Marković 2001).

³ UNESCO has also designed the *Living Human Treasures* program, which every country can implement separately in order to award and motivate the best bearers of specific intangible cultural heritage.

similar pattern. The intangible cultural heritage, although conceptually representing only one of the aspects of culture,⁴ can include several aspects of cultural heritage (such as performing arts) that encompass the category of tradition, or a continuous transfer of knowledge and skills to new generations, but also enhancements,⁵ and ever new creation, and in certain cases it cannot be separated from natural heritage.⁶ *The intangible culture* can refer to the same thing, but it still implies a wider scope of human creation (including the brand new, not relating to the past, which is not being transferred directly inside a community). According to the UNESCO Convention, the categories of intangible cultural heritage are not intangible heritage as such, but indicate provisional areas in which this heritage is manifested, such as oral legends, customs, skills and crafts etc.,⁷ while the *bearers* are the persons who possess that intangible knowledge and skills.

Based on the available information, I assume that the category of intangible cultural heritage occurs for the first time in Japan (in the *Law for the Protection of Cultural Properties*), as the result of assigning greater importance to this issue (when in 1949 it became necessary to restore the murals of a temple destroyed in the war), as well as to the increased public awareness of the importance of preserving Japanese traditional culture, jeopardized by the fast transition to the modern lifestyle.⁸ Formally, the term in its present meaning was first mentioned at UNESCO's convention in 1982 in Mexico.⁹ Our field in general has problems with terminology, especially when it wants to – as Nikočević points out – distinguish one practice from another one which is similar or identical. This is then reflected in the local terminology. Regardless of the terms and categories used, the inscriptions of goods will continue to refer to culture in general, because it is impossible to detach the intangible heritage from its material quality, from the product that is created and the space where it is taking place. Of course, *safeguarding* is more acceptable than *protection* as proposed by Nikočević, the latter being adopted from professional conservationists in the sense of

⁴ The definitions most commonly used in theory are similar to this one, which defined culture as: "a set (synthesis) of all human material and spiritual creations" (Skledar 1991:13).

⁵ The term *enhance* appears in UNESCO's Convention as part of the measures for the safeguarding of intangible heritage or tradition in a way that it needs to adapt to new times and current needs, so that it does not lose the value it has been gaining over time (Article 2, Paragraph 3 of the Convention).

⁶ According to Article 2, Paragraph 1 of the Convention from 2003.

⁷ According to Article 2, Paragraph 2 of the Convention from 2003.

⁸ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?cp=JP&topic=lht>.

⁹ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00007>.

the need for protection and inscription on the Registry,¹⁰ which implies a series of restrictions for a cultural good.

Through conversations with tradition bearers I have realized that they do not separate tangible from intangible, so they perceive lace as a product and the process of lace making as a single category. Only lately have the people become more aware of this distinction, partly thanks to the process of inscribing the goods on the Registry and the UNESCO lists.¹¹ This is particularly apparent in the cases of artifacts that no one knows how to make anymore – in almost all cases someone in a community invests effort to preserve that knowledge. Croatia is rather active in this regard and that is the reason why so much has been preserved. The inscription was an additional impulse to the already initiated processes of restoring some knowledges and revitalizing the almost lost practices, even though the revitalization of certain traditions has been known to happen in the past. Of course, these revitalized practices are different from those which have a continuity in their existence, but it is worth to revive and protect the knowledge from disappearing. Naturally, blacksmithing today has quite different goals than it used to, but the very skill of making blacksmith artefacts stays more-or-less the same. There are a few innovations in the technique, but they are not so major as to completely lose the sensitive skill of shaping metal. In this sense, a video recording will not accomplish much if there is no direct transfer of knowledge, observation and imitation, trials and practice. Here lies a great challenge, because it is becoming increasingly difficult to get young people interested in such training. It is not always possible to master such a skill at a later age. For traditions with continuity, such as the bell-ringers, the acknowledgment through lists raise awareness among the young population and the community in general, helping them realize that it all depends on them. It is the future existence of a tradition that is at stake, not the present one: who is it that in fact can and should provide for its transfer?¹² Evidently, the inscription cannot guarantee that a tradition will be preserved, but can be of great help.

The first inscriptions on the Register in 2004 were supported by UNESCO's declaration of Master Pieces of the Oral and Intangible Herit-

¹⁰ The Registry of Cultural Goods of the Republic of Croatia, the official record kept by the Ministry of Culture.

¹¹ Along with the *Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity* based on the Convention, the UNESCO also formed the *List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding*, as well as the system of proclaiming the best safeguarding practices.

¹² The general attitude of UNESCO is that it is a duty of all of us to provide for the keeping of these traditions, or at least to document them, because we have no right to let them be lost forever (cf. Museum International 2004).

age of Humanity,¹³ while the text was written following the pattern of movable heritage – what was described was the significance a cultural good has for the community and for Croatia and its appearance, rather than the manufacturing process. The latter became the basis of the text only in the second phase of inscription, in 2007. It is very difficult to define specific elements of intangible cultural heritage, because the definition is limited by language, by text, the way of describing knowledge and skills, historical development, changes in meaning and new values. In general, it is impossible to cover a phenomenon in its entirety, and especially at the level of individual experience, while it often happens that one form of intangible cultural heritage also encompasses another one or many other forms. Looking back on the first days at the Department for Intangible Cultural Goods, I remember spending many hours discussing with my colleagues about the way of writing a short, yet comprehensive piece of text about a cultural good.¹⁴ Everyone agreed that the singling out of specific practices results in the construction of an ideal. However, culture as a whole is an ever-changing construct, a constructed ideal, and in most cases the goods proposed to be inscribed are to a large extent “symbols of identity”, as Nikočević states.

Today even the bearers take part in writing the text, in identification, description or even evaluation,¹⁵ due, for instance, to the lack of new field research or in cases of details that they want noted. This was also influenced by UNESCO’s approach, because the nominations had to be pre-

---

¹³ *Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity* started as an introduction to the list, which could be formed only after the 2003 Convention was implemented. Croatia too sent nominations for the Masterpieces list, but at that time the focus was more on the uniqueness of a specific custom at the global level. Now, for the new lists, the most important thing is that the custom is still alive. However, it seems that even today all the challenges that UNESCO faces when processing the applications have not been resolved yet, especially in the sense of joint nominations. In general, the form used to describe an element is still limiting; the bearers should be writing and talking about their traditions regardless of the form.

¹⁴ This is how I came to the idea for the form for listing goods in the Registry that is still used today. I made the draft based on UNESCO’s Masterpiece form and a general ethnographic description of a phenomenon (name, area, who still practices it, what are the issues), while the final version was designed by the Commission for Intangible Heritage composed of scientists and experts from different institutions in charge of studying the intangible heritage.

¹⁵ Even before that there were similar attempts in Croatia, when “those gathered around *Seljačka sloga* spearheaded a campaign for safeguarding cultural heritage”, and “the movement allowed, for the first time in history, to make ‘peasants the subjects of culture’” (Leček 1995:108, 107).

pared with the widest possible participation of communities and bearers,¹⁶ which was also applied in creating the Registry. As far as the Registry is concerned, there were no problems with the entries, because there was enough time to contact the bearers and ask them whether they want to enlist. Ethnologists played an important role here, making suggestions as to what to enlist and under which category, and deciding what will be excluded (events). Since the recording of intangible heritage is a relatively new practice, it caused different reactions, but case studies, such as the one done by Nikočević about the bell-ringers, can shed some light on many dilemmas. The awareness or unawareness regarding who is protected and how is the result of poor communication between professionals, government bodies and bearers, especially in the case of inscriptions on the UNESCO Representative List, in the case of which the deadline for preparing sixteen nominations was only three months, so there were some reservations due to the lack of information and fear of change, as Nikočević writes. It cannot be said that this is a top-down approach, because both the Ministry and UNESCO communicate with the bearers and communities, while the latter declare orally or in writing whether they accept the inscription. The nominations are sent through relevant government bodies (ministries), because in this way the UNESCO wants to encourage the government to take part in the care for cultural goods. Naturally, there are also some negative reactions to inscriptions, which is a good thing, as it shows that people are aware of their duty to transfer their tradition, as well as the way in which they will utilize all the available resources that will help them in the transfer. However, if there are more negative than positive effects of inscription, it is also possible to remove a cultural good from the list. In case of the bell-ringers that Nikočević mentions, it seems that the inscription was just another *trigger* for the already existing competition between bearers and communities.

Until this day controversies remain relating to whether the people of Dubrovnik and Konavle should take a couple of days off to go to the Feast of Saint Blaise, or to who can make a certain cake, and who should be allowed to come to the market with such a product as a brand. Here lies the real challenge for government bodies and the profession. The development of the cooperation with the neighbouring countries that ratified the Convention after Croatia, some even lacking their own intangible her-

¹⁶ This also implies a controlled approach to a cultural good, meaning that it is up to the bearers to decide what will be presented to the public and what will stay in the community and the family. Still, in my opinion, the enlisting itself is a kind of overexposure of a good to the public, so it is better to enlist more jeopardized goods. Were cultural anthropologists/ethnologists not the among the first ones to use informants in their work (cf. Čiča 2010:19)?

itage lists (which is one of the criteria for the inscription on the UNESCO lists), has also been slow. Along with the incentives for conservation, international collaboration is one of the objectives of the Convention and the lists.¹⁷ Perhaps we are able to understand distant cultures and preserve our own traditions, but how do we admit that we share the same/similar traditions with our neighbors and how to put it together on one global list,¹⁸ especially if they were basis for the construction of ethnicity. Hence, a comment from a citizen of Serbia on the inscription of a Croatian intangible cultural good on the UNESCO list: “Why do they need something that is ours”,¹⁹ or ask about who a certain intangible cultural heritage belongs to. The problem of common intellectual ownership used to be one of the main barriers for evaluating intangible heritage in the 1970s, but today these issues are somewhat regulated by national or international laws, which provides a way for settling disputes.

For today’s bearers – as the inevitable consequence of globalization – the community is entire Croatia and the world, even though they perform their practice in the area they are living in, so the enlisting as an acknowledgment of the value of that tradition, is in a way an incentive to the younger generations to maintain those practices, because of the values that they represent, not only to them and their inner community, but to the entire world.²⁰ Based on personal communication with the bearers of the goods that were registered, most developments are positive (particularly in the sense of designing new programs and financial incentives), but it is necessary to talk even more, with them, the local community and authorities, because they decide how their knowledge will be used and for what

¹⁷ In an informal conversation, one of the experts working on the Convention admitted that he found the competition involved in the process of inscription somewhat entertaining, but that the hardest part – cooperation – was yet to follow.

¹⁸ <http://www.glassrpske.com/kultura/knjizevnost/Nenad-Grujic-Becarac-je-srpska-bastina/lat/70023.html> – it is not only unclear whether the same element shared by different countries will be jointly inscribed, as is the case with *ojkanje*; there is also the issue of tracing the origins of a tradition, which is an almost impossible task. The lack of dialogue not only between communities, but also between experts, is also a major obstacle that should be eliminated. Thus, a “better understanding” through intangible culture is not UNESCO’s “premise”, as Nikočević claims, but an objective as well. I would also like to add that the media in general are the platform for debate, but also the means of disseminating incomplete or distorted, even if all relevant information is available to them.

¹⁹ http://www.politika.rs/index.php?lid=lt&show=rubrike&part=list_reviews&int_itemID=204788.

²⁰ We cannot and should not try to eliminate the sense of belonging to the world as our new community, because it is simply the way it is. In part, this sense of belonging results in the raised awareness among the youth that maintaining traditions depends on them. Of course, if all these motivations are missing, a tradition is bound to disappear, so its recording is the last possible safeguarding measure.

purpose (in tourism, for instance), rather than agreeing to everything out of fear,²¹ which results with the visit to the Fair that Nikočević mentions. For a better work on registering goods on various lists and evaluating intangible cultural heritage, it is necessary to have ethnologists on the field and to work closely with the bearers, but it also requires systematic and continuous research, to help establish a better relation towards a good and tradition in general. The individuals who are bearers of tradition have been aware of their role in the entire process for a long time and have been actively changing and enhancing their practices as they see fit. The profession does not have to, but it can, and sometime indeed should, take part in that.

---

²¹ In a conversation with one of the participants in this event, who is the bearer of a tradition inscribed on the UNESCO list, I found out they were not sure why they had to participate, because they hadn't dare to ask. This is another negative effect of inscriptions, because the bearers think they have to do everything that is requested of them, regardless of where the request comes from. Of course, it seems that the organizer of the event is not even aware of the damage done to the bearers of this heritage; therefore, government institutions and professionals should take a firm stand in situations like this.

DANIELA ANGELINA JELINČIĆ
Institute for International Relations, Zagreb

UNESCO, as one of the most important international organizations dealing with cultural heritage, adopted the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and National Heritage in 1972, but it soon became evident that it lacks the dimension of intangible culture. Many member countries experienced problems resulting from the lack of an official international document which would regulate this aspect of heritage, and pointed out the need to rectify this problem. Therefore, the aspect of spiritual culture was added to regulate the area of intangible heritage, but not before the 32nd session of the General Conference, held October 17 2003, when the Convention on the Preservation of Intangible Heritage was adopted.

Thus, the awareness of the need to preserve intangible heritage assumed an international framework with this Convention, even though UNESCO had been dealing with this topic for a number of years. The recommendations for the preservation of traditional culture and folklore were adopted on the 25th session of the General Conference, held in Paris November 15, 1989. With these recommendations UNESCO wanted to direct the attention of member countries to the importance of folklore, and the countries were expected to raise awareness with their respective governments and with the relevant institutions about the importance study and continuity in the preservation of traditional culture. The recommendations were not binding, but they were the witness of the need to preserve intangible forms of culture (Jelinčić 2008:93).

Therefore, the new syntagm “intangible cultural heritage” has almost replaced the word “folklore”. However, as Nikočević correctly concludes in her text “Culture or heritage? The problem of intangibility”, a new problem arises: the problem of the “expiry date” of heritage. The issue of the moment in which a cultural expression, or a cultural good, becomes heritage is not widely discussed. It is often assumed that heritage is inherited from past traditions, that it has nothing to do with the present. The question is, then: when does something become heritage? How old should a cultural expression/good be? Ten, twenty, fifty years? Or does it have to be abandoned altogether? If it is abandoned, can it be truly preserved? Some authors (Kirschenblatt-Gimblet, Metelka, Jelinčić, ICOMOS) acknowledge the processual and dynamic character of heritage, denying its necessary end of existence and pointing to the creation of heritage across generations, even today, in the contemporary world.

The problem of the “expiry date” or the “antiquity” of heritage seems to be in the center of the problem Nikočević analyzes in her text. Although its title focuses around the problem of intangibility, the real focus is the problem of continuity. The author herself highlights the problem of top-down definitions of heritage, that is, definitions from the position of politics, which leads to additional petrification of heritage, leaving little room for its development. If we start with the premise that heritage is a process, we can hardly discover the original character of a cultural good, especially if it is part of intangible heritage. In this sense, further conclusions can be made about adding certain elements over time, but in the present we recognize an intangible cultural good as authentic (even though we are aware of changes or additions). From this perspective the top-down approach in safeguarding and protection of intangible cultural goods seems completely wrong, as do UNESCO’s efforts to standardize heritage through its heritage conventions. This standardization is implicit in the above mentioned Convention, according to which the preservation pertains to the measures securing the sustainability of cultural heritage, including identification, documentation, research, preservation, safeguarding, promotion, advancement, transfer, especially through formal and informal education, as well as the revitalization of different aspects of heritage (*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* 2003:3). On the other hand, cultural politics has the role to preserve national identity, which to a certain extent justifies the need to regulate or standardize heritage. Namely, the preservation of the diversity of heritage is the priority of the globalized world today: almost all relevant documents of international organizations (e.g. UNESCO, the European Union, the Council of Europe) emphasize the wealth the preservation of cultural diversity generates in an international surrounding. Apart from that, without a policy of preservation and safeguarding, heritage could vanish under the pressures of globalization. Top-down and bottom-up approaches clash here as well: cultural politics looks for mechanisms of identity preservation, and local communities inheriting an intangible cultural good often have a need for development.

Apart from the legal aspects of the preservation of heritage which can be described as *hard power*, cultural politics uses somewhat “softer” mechanisms. One of them is the fostering of the development of cultural tourism. The benefits cultural tourism can have for heritage are multiple: from overcoming the problem of insufficient public funding for the safeguarding of heritage, higher visibility of heritage in a wider international environment, the possibility of gaining profit in other sectors, to the local/national pride stemming from displaying heritage to tourists. In this sense the approaches of the public policy and the local community converge.

However, every top-down attempt at protection and safeguarding needs to be complemented by the inclusion of inheritors into the system of protection. Otherwise, misunderstandings illustrated by Nikočević's example of the inscription of bell-ringers in UNESCO's list of intangible heritage are inevitable: from ambiguities related to the question of which bell-ringer groups are inscribed on the list, the resulting animosity among the tradition's inheritors, the misunderstanding of UNESCO's concept of safeguarding, to the possibility of excessive commercialization of the custom and the resulting loss of any authenticity.

The next point in the discussion is the participation of the local community in the nomination process and in the possible development of cultural tourism. The main precondition of a successful tourism policy includes the desire of the inhabitants for the development of tourism. Many examples (e.g. Malta, Sardinia, Dubrovnik) have shown that top-down introduction of tourism industry results in animosity, even aggression towards tourism and its participants. In the area of intangible heritage the closest example is perhaps the Fiest of Saint Blaise, another intangible cultural good inscribed on UNESCO's list of world heritage. Guided by the wish to prolong the tourist season in Dubrovnik, a group of citizens proposed an idea for the development of tourist arrangements focused on the Fiest of Saint Blaise, which had been taking place on February 3, the patron saint's day, since 972. On the other hand, another group of citizens, especially those who participated in the celebrations, voiced their opposition to the fiest becoming the focus of tourism development, since it had a symbolic significance for them. Namely, individuals play certain assigned roles in the event and the presence of tourists, they thought, would intrude on the hundreds year-old custom. There are similar analogies with the local Italian traditions in Vodnjan and Galežana mentioned by Nikočević, in which dances and songs became "symbols of something private and personal". This opens up new points in the discussion.

Firstly, article 8 of the Global Code of Ethics for Tourism clearly states that tourists "should have access to (...) tourism and cultural sites without being subject to excessive formalities or discrimination" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999). The denial of access to the Fiest of Saint Blaise, therefore, would represent the breach of article 8. On the other hand, article 4 of the same Code, emphasizing the principle of tourism as the user of cultural heritage and the promoter of its advancement, says that "encouragement should be given to public access to privately-owned cultural property and monuments, with respect for the rights of their owners" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999). The success of a tourism or cultural policy can therefore be measured only in cooperation with the local community which is the inheritor of a custom. This is also acknowledged by

UNESCO's Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, which emphasizes that the safeguarding of cultural heritage is a complex process involving many parties, starting with the communities and groups that inherit the tradition" (*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* 2003).

Secondly, the commercialization of culture, or heritage, is often perceived as negative. Therefore, the preservation of "authentic" elements implies standardization and unification. Duggan points out that "[a]n authentic culture is not one that remains unchanged, which seems impossible under any condition, but one that retains the ability to determine the appropriateness of its adaptations" (Duggan 1997:31). Maybe it would be overly bold to state that allowing the commercialization of heritage is in fact desirable, since it is known, especially in tourism, that local cultural products are often adapted to the taste of tourists, leading to the loss of connection with the local geographical area and the authentic temporal framework of a custom. In this sense cultural diversity, which represents both an "ethical imperative" and the "common heritage of mankind", is endangered (*UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* 2001). On the other hand, the petrification of heritage deemed "authentic" robs the inheritors of creativity, so we can no longer speak of living traditions but, in the words of Lidija Nikočević, of "immitating the state of culture". Therefore, it is absurd to speak about the "development of heritage" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999), of "cultural heritage as a source of creativity" (*UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* 2001), or the need to plan tourism activities "in such a way as to allow traditional cultural products, crafts and folklore to survive and flourish, rather than causing them to degenerate and become standardized" (*Global Code of Ethics for Tourism* 1999).

Therefore, evident antagonisms in the treatment of heritage within international and national policies result in antagonisms within local communities that inherit an intangible cultural good. There are no clear and ultimate answers or directives. Apart from the inclusion of all the interested parties in the process of heritage preservation and potential commercialization, one should also approach each cultural good or local community individually, and complement this with a continual rethinking of heritage as the bearer of identity of a community, but also as a source of its creativity.

JADRAN KALE

Museum of the Town of Šibenik, Ethnography Department

The article commissioned for this year's theme issue of *Etnološka tribina* draws the reader into a realistic environment of practicing the Croatian custom that was the first mentioned national cultural good of the new conservation kind, a decade and a half before it was formally registered. From the lecture by Rijeka curator Beata Gotthardi-Pavlovsky in the HED Club on May 23, 1988, I remember the story of how she was telling the Kastav bell-ringers – much to their surprise – that they were a cultural good that needed to be formally registered, along with cathedrals, palaces or royal brocades (a group of us students from the Ethnology Club were passing around the photocopied fanzine *Kulturno dobro* [Cultural Good] at the lecture, with the hypnotizing photo portrait of my little niece on the front page – she went to become a corporate spokesperson – enjoying the well-timed joke before our cultural monuments conservation processor Ivo Maroevic and older students). Reading this article 24 years later, while we follow the author among catering tables in front of county officials, beverage stands, photocopied charters, custom-made t-shirts and newspapers frantically passed around from hand to hand, with such an article about traditions in a globalized market, it could almost be said that every serious piece of work has to be commissioned...

All jokes aside, the article addresses the right issues. Perhaps their outcomes could be divided in two parts. What does the new dialogical concept mean to creators of cultural goods and what does it mean to their researchers? If we take a look at us researchers, I agree that the "heritagization" (Hewison 1987) of cultural practices – as opposed to the concept of intangible cultural heritage – confines ethnology in a narrow reserve of technicians of traditional analyses. Such experience is already known from the years before Dunja Rihtman-Auguštin's work. In this period, ethnologists were being educated to meet the demands of museums for curators of new types of collections. From the era of acquiring skills for handling museumified heritage in budgetary temples of the national identification of the urban proletariat, to which the creators and owners of traditions had no access, we have gradually, over half a century of maturing of a new conservation concept, found ourselves in a world in which most graduated experts no longer work in museums or universities. Our museum colleagues, archeologists, following the example of their international peers, are already founding companies. Granted, they are not hired by local communities or developers, but it is not uncommon today to see an ethnologist filling out applications for trust fund or corporate tenders.

In the prior interdisciplinary evaluation we did not fare well, because even the conclusions of major research projects were not cited by anyone outside one's own hallway. The useful findings that could be applied methodologically or theoretically, for instance from everyday culture research, were not being cited from the local scientific production, but rather directly from international sources. Compared to that, the perspective of the demand for and appreciation of ethnologists from local communities seems to me to be more rewarding. Because of the local dynamics, the prospects of even the ahistoricized heritage from instant menus of the cultural industries' consumers are reduced.

The door which opened ajar towards the dynamics and the living processes of the first Croatian intangible cultural good to be studied are made of pure gold, methodologically speaking. Through them we can see the local communities that, after a full century of nurturing the opinion that folk traditions were original, impressive in their aesthetic or eventful authenticity, legitimizingly non-conflict existence of their homogenous folk expressions, now hit with the same boomerang the experts facing new terminology, as well as the whole society that – in the world spaces of culture and politics – starts praising them in a new way. Because, if the tradition according to the phantasm of the original legitimization of ethnological canton does not reflect harmonious and spiritually more beautiful times of the ancestors that had created it, then there must be something wrong with this tradition?

Confronting this ideological appearance of harmony of our ancestral traditions, each ethnographic museum depot is soaked in blood. From Cvelferija to Boka, the selected male apparel were tailored, weaved or appliquéd as an emulation of the elaborate presents from authorities to bold warrior sung in folk songs, for which the archives keep records of wounding and deaths, while after precarious skirmishes in governors' palaces the new scarlet jackets and jewellery were always already waiting for them. Such male fashions can also be seen in the female clothing culture. For the authorities, it was not difficult to give away presents, because the mobilization of population saved them from hiring costly mercenaries from the international labor market. The hinterland of the Croatian territorial croissant is but a mere border cordon of the first half of the New Age; the drills of territorial fighters live on, important and picturesque, with the *alka* under the mountains, and *moreška* by the sea, while our folk traditions, in their "authenticity", are imbued with the inter-social dynamics, stratifications, tensions and conflicts. The cost of the ethnological original sin of romantic traditions, along with the authoritative interpreters of their authenticity, is in the perpetuating phantasms reflected in the words and motivations of local communities, which are granted

emancipation and respect through the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, alongside other, more contemporary international treaties.

The folklore of the romantic ideologists of the industrial era comprises today the intangible cultural heritage of the globalized postindustrial age. The difference in concepts lies in the fact that in the process of forging this folk treasury no one had asked the people anything. Ethnologists got another chance when the bearers of the traditional heritage were, on their own initiative, nominally promoted into the creators and owners of cultural practices. It is particularly interesting that in the global trend of anthropologization of heritage this moment of cultural intangibility is in fact ethnological; in the final stage of the formation of the concept it sprouted from the Japanese crucible which had its foundations in the German romantic cult of the early 20th century (Nishimura 1995:177-179).

Therefore, I see the “intangible problem” from the title as a chance to rehabilitate national ethnology. In our academic tradition, this would be happening to the benefit of the local creators of culture. Vernacular unrest and dissonance aside, the heritage as a concept and inventory is increasingly becoming a thing of auto-selection by the local community. After all, didn't many vibrant creators have a restless spirit? Let us hope that in these new culture's forgeries of concepts, with these new value categories, the new customer from the intellectual labor market will be conscientiously meeting the emerging demand for focused pundits and trained researchers of the folklore of the new age. This will most of all depend on the relevance of their work, as this article shows.

AMY MOUNTCASTLE
State University of New York

The experiences of Istrian bell-ringers of being placed on UNESCO's representative list of intangible cultural heritage are very instructive. From the rise of jealousies, possessiveness, and claims to intellectual property among the bell ringing communities, to the hyper-control and management of bell ringing, these illustrate that making the UNESCO representative list is, at best, a mixed blessing. Lidija Nikočević questions the semantic wisdom of coupling the term “heritage” with “intangible culture” and suggests that the removal of “heritage” would shift the focus from cultural fixity and petrification toward processes. She is somewhat unconvinced about how effective this might be however, given

the tenacity of the UNESCO heritage framework, so that the question she leaves us with is whether or not the heritage framework can be ignored or “switched off.” I imagine that she might say “no” in response to the question.

The criticisms and concerns about the UNESCO program by anthropologists, folklorists, museum directors and curators and others concerned with “the cultural” have been widespread (Brown 2005; Kirshenblatt-Gimblett 2004, 1995; Silverman and Ruggles 2007). But the sentiment that the initiative is better than nothing, that perhaps the UNESCO program will result in more positives than negatives also seems quite common (e.g. Nas 2002). I too offered such an opinion (Mountcastle 2010), noting that the UNESCO initiative should be commended as an important step in recognizing diversity and as an important aspect of the patrimony of our species. But as I reflect on the experiences that Nikočević reports, I find myself wondering if we are being too generous in our evaluation of the program “Safeguarding Intangible Cultural Heritage.” Perhaps the consequences of this initiative weigh more heavily toward the negative.

My concerns about the intangible cultural heritage framework lie in the fact that it is closely, and maybe inextricably, linked to state power. While attempts have been made to build into the system the consultation of culture bearers in the nominating process, ultimately, as the case described by Nikočević exemplifies, the state remains heavily invested, working closely with the Committee for the Intangible Cultural Heritage, in the Croatian case, and even becoming impatient with the committee to generate its recommendations. Therefore, from a practical point of view, recognizing intangible cultural heritage is deeply flawed and remains “top-down,” as Nikočević describes. And although the initiative is intended to identify, support and celebrate local cultural forms and traditions, it seems that national pride and competitiveness weigh heavily in the process. These on-the-ground experiences described by Nikočević bear out one of my biggest concerns about the initiative Safeguarding Intangible Cultural Heritage: that it becomes an instrument of the State.

At risk in these initiatives very often are indigenous groups and minority populations. For example, elsewhere I have discussed the case of China and the designation to the Representative List of cultural traditions of ethnic minority populations such as the Uygher and Tibetan and the blatant cynicism and hypocrisy of “safeguarding” bits and pieces of culture while fervently and knowingly pursuing policies that result in cultural death (Mountcastle 2010). I argue that it is structurally problematic to put states in charge of safeguarding threatened cultures because, by definition, a state’s basic mission, multiculturalism notwithstanding, is a

homogenizing one (Scott 1999), while the fostering of cultural diversity may be viewed as its antithesis.

While the political contexts of Croatia and China are quite disparate, one point of intersection is that both are engaged in the cultural identity politics of nation building. All states engage in nation-building process, but new states, such as Croatia, and states whose political legitimacy is, at best, tenuous, such as China, have especially compelling needs. There are many strategies for state interventions in culture, from the most heinous of forms such as cultural genocide, to the innocuous – and even optimistic-sounding “economic development”, to the form under current discussion – cultural heritage preservation or safeguarding. Heritage, as Nikočević notes, is a meaning laden term, not a neutral one. Kirschenblatt-Gimblett views it as “the transvaluation of the obsolete, the mistaken, the outmoded, the dead, and the defunct (1995:369).” In China, the minority cultures of, say Tibetans, are viewed as backward by the majority Han. At the same time, parts of it are suitable for commodification for tourism. What better mechanism to underscore both, obsolescence and commodification, than the UNESCO heritage framework? After all, the concept of “heritage” “produces something new in the present that has recourse to the past” (Kirschenblatt-Gimblett 1995:370): the “new” here is a modern state free of inconvenient, recalcitrant indigenous and minority groups that keep making pesky political demands.

From a theoretical standpoint, then, the focus on heritage promotes the antithesis of the stated goals of the Safeguarding initiative of supporting living cultures. When an extant cultural practice, as the case of bell ringing, gains rank on the list of intangible cultural heritage, it transforms or morphs into its mimesis. The practice, and the practitioners, lose their taken-for-grantedness and begin to produce culture in a self-conscious and other-conscious manner.

Nikočević’s account describes an ensuing fiasco, as first the news media misunderstood and misconstrued who was being named and misstated that it was about “the protected Croatian intangible cultural heritage”. For people on the ground, the bell ringers included, the UNESCO initiative got “lost in translation.” No one at the Croatian Ministry of Culture seemed to be able to offer clarification or explanation to the media of what the designation was or what it meant. The level of interest and commitment of the upper echelons of government was questionable, as the story describes how the head of the Ministry of Culture at the time (2010) visited the region to bestow upon the bell-ringers framed copies of their formal enlistment on the Representative list, but then left the hosts puzzled and wondering when he departed the event without taking the gifts

that the bell-ringers had given him. Other parts of the story tell of how the context of bell ringing, Carnival, seemed to be discounted.

This seeming disinterest and lack of commitment of the State in the particular practice, though, should not be misinterpreted. The work of the State is not to recognize and support local practices and culture for their own sake (the purported goal of the UNESCO initiative), but to replicate and sustain itself, which had already been accomplished through the heritage recognition process. What local people who have achieved this “distinction” do with it after the fact is less important than “making the list” and thereby demonstrating that the State is an international player, a State among States.

DRAGANA LUCIJA RATKOVIĆ

Muses Ltd. consulting and managing projects in culture and tourism;
Batana Ecomuseum, Rovinj

In the paper “Culture or Heritage? The Problem of Intangibility”, the author Lidija Nikočević presents interesting ideas about intangible heritage, based on her own experiences and challenges she faced in the process of implementing the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in Croatia. As an outstanding museologist and scientist dealing with ethnology and cultural anthropology, she has been an active participant in this process, through her work in managing the Istria Ethnographic Museum in Pazin, as a co-founder of the Center for Intangible Culture of Istria in Pićan, and as a member of the Commission for Intangible Cultural Heritage of the Ministry of Culture, the Republic of Croatia.

The implementation of the above mentioned Convention in Croatia culminated with the sensational addition of eleven intangible heritage phenomena to the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, including the intangible heritage of the Kastavština bell-ringers. Through this phenomenon, the author dived deeper into highly complex issues of sustainability of safeguarding intangible heritage. Using a very interesting approach she compared them against different connotations of using the terms intangible heritage and intangible culture. The former was set by the Convention, but is also well-established in Croatia’s existing heritage theory and practice. It originated from the traditional concept of protecting primarily tangible cultural heritage. Protection implies an entire mechanism of top-down management,

which – as the author clearly states – relies on the position of power of those who decide what constitutes heritage. On the other hand, using the term intangible culture she raises awareness of the processual nature and re-creation that culture implies. The processual nature and re-creation are the key features of safeguarding intangible cultural phenomena according to the bottom-up or grassroots principle, because the bearers of this type of management are also the bearers and transmitters of intangible culture.

Motivated by the elaboration of this key distinction that is reflected through the usage of the term intangible heritage, or culture, in this review I will focus on presenting the model of ecomuseums as a bottom-up management model *par excellence*, using the example of the first such museum in Croatia – Batana Ecomuseum in Rovinj. The tool for evaluating ecomuseum projects, known as the 21 Principles, is presented at the end of the review, as an incentive for the development of ecomuseums based on a bottom-up model of managing tangible and intangible culture and heritage in local communities across Croatia.

Top-down and bottom-up management

On the example of the intangible heritage of the Kastav bell-ringers, in a direct and convincing “first-hand” manner, Nikočević showed what happens when intangible heritage is managed only using the top-down method. Even the author admits that the bell-ringers

...were the part of [the Minister’s] first draft containing sixteen cultural goods which were accompanied by visual and textual material.

The inscription of intangible heritage phenomena from Croatia on the UNESCO Representative List is the result of the government’s cultural and heritage policy at the time, in which the decisions, and even the selection of the phenomena from the national list to be proposed for the global list, were up to the Minister. Experts were involved in preparation and development of the documentation, through the Commission for Intangible Cultural Heritage of the Croatian Ministry of Culture. While it cannot be denied that minister Biškupić responded promptly to UNESCO’s incentives concerning intangible heritage, it also has to be noted that such a hierarchical approach to valorization and valuation of intangible culture phenomena produced incomplete results and caused many misunderstandings among the bearers and transmitters of the intangible culture phenomena, as the example of the Kastavština bell-ringers showed. Judg-

ing by the described course of events, there is clearly a lack of general understanding that the inscription on the UNESCO Representative List is by no means the final objective, but that it should act as an incentive for laying grounds for a long-term and sustainable safeguarding of intangible culture phenomena in their local communities, with participation of all the key stakeholders of this subtle process. This example busted the myth that intangible culture can be handled in a “bureaucratic manner” of protection, without advocating participative, inclusive and democratic process of safeguarding, carried out in a close and harmonious cooperation between all the stakeholders, with local communities and the individuals who are its bearers and transmitters playing the key role.

Unlike the traditional approach to protecting cultural heritage, the safeguarding approach requires that conditions are created, in a focused and visionary manner, for a holistic management of complex tangible and intangible cultural heritage, with a consideration of its constitutive role in the process of sustainable development of the communities they exist in. Only in this way it is possible to develop the key potentials that cultural and heritage phenomena has for the development of societies and communities today. Because of the connection of intangible culture with the people as their bearers and transmitters, the heritage sector – willingly or not – broke out of the strictly set boundaries of professions, experts and professionals, into the field of “common people”, its primary stakeholders. This led to a major shift in the heritage safeguarding paradigm, as understood previously in the institutional frameworks of the western world. The “first voice” of intangible culture bearers becomes the guiding light in the process of increasing democratization of the heritage sector.

Intangible heritage is by definition people-oriented rather than object-centered. (ICOM Curricula Guidelines)

This means that bearers and transmitters – real living people, “here and now” – are placed in the center of the process of safeguarding intangible culture. They are the key stakeholders of safeguarding intangible culture and the Convention identifies them as individuals, groups and communities. The secondary stakeholders in the process include science institutes, experts and a whole range of people in the role of mediators and facilitators, who assist in the safeguarding process. Finally, we have tertiary stakeholders – government and international bodies – which have the task of securing favorable mechanisms for endorsing and facilitating the safeguarding process (Galla 2010:8). Safeguarding intangible culture can thus be described as a continuous organic and collaborative process of all three groups of stakeholders, which above all respects the leading

role of the bearers and transmitters of intangible culture (Galla 2010:8). It is important to avoid the pitfall of segmenting culture and heritage, and instead develop the awareness of the need for an integral approach to safeguarding cultural and heritage resources, whether they are tangible (fixed or movable) or intangible (Galla 2010:9). The increasing need for safeguarding local cultural identities in the modern world, which implies cultural globalization and unification, inspires expansion of holistic, integrative, bottom-up manner of handling heritage and culture. This process has been embodied in the development of ecomuseums and ecomuseology, or the new museology since the late 1960s.

Ecomuseums – models for managing heritage and culture for sustainable development

Ecomuseums present a visionary development concept of safeguarding, interpreting and presenting culture and heritage that does not succumb to dogma, but is, in its essence, committed to diversity. This is supported by the fact that there is no single generally accepted model, or a common definition of ecomuseum. In any case, the credit for the legacy of ecomuseums goes to the founders and pioneers of this visionary concept, G. H. Rivière and H. de Varine, but also to many great museologists and local communities around the world over the past forty years. Set against the challenges of modern life, the vision of ecomuseum was highlighted every time when the consequences of globalization, environmental pollution and destruction of natural resources, climate change, economic crisis, migrations, ethnic tensions and armed conflicts arose. At the same time it has been gaining ground with the rising awareness of the importance of culture and heritage in sustainable development (Galla 2009) and increasing understanding of the importance of the unbreakable link between man and environment.

The answer to the question of why this model of managing culture and heritage appeared in Croatia only recently perhaps lies in the words of Tomislav Šola: "... since museums often only reflect the situation in the society, the time for their direct action (outside the traditional model) is yet to come (in Croatia)..." (Šola 1989). At that time, it probably never occurred to this top Croatian museologist, the champion of theoretical ecomuseology in Croatia and student of G. H. Rivière, that it would take more than a decade to establish the first ecomuseum in Croatia, the Batana Ecomuseum in Rovinj.

Batana Ecomuseum, Rovinj-Ruveigno-Rovigno

Brought together in an interdisciplinary team of more than eighty experts and stakeholders: ship carpenters, ship builders and fishermen with their families, local explorers and historians, musicians and singers, cooks, model makers, *batana* owners, donators, designers, photographers, museologists, linguists, volunteers and enthusiasts, with my expert contribution in the field of cultural management and interpretation, and coordinated by the *spiritus movens* of the entire project, Rovinj historian Marin Budicin, we created a “critical mass” to set up the nucleus of the future ecomuseum. After almost two years of intensive work, the interpretation and documentation center was simply called the House of Batana/Casa della batana”, and opened in the autumn of 2004, with the strong support of local authorities. In his inauguration speech, Rovinj Mayor Giovanni Sponza shared with his fellow citizens the feeling that the permanent exhibition was only the first step in a process that was to have exceptional importance for Rovinj and its residents in the future. For me personally this was the sign that the job I had committed to both professionally and emotionally, was indeed successful, and that for the first time in my career, the co-ownership of a heritage project was truly shared among all its key stakeholders. This marked the birth of the first ecomuseum in Croatia.

The concept of the permanent exhibition of the interpretation center “The House of Batana/Casa della batana” completely relied on the testimonies of the living transmitters of traditions and their personal emotions concerning the *batana*, with the ship as the main link and the guiding principle of interpretation and presentation of Rovinj’s identity. The ecomuseum soon branched out around its *oikos* in the wider town area, it revitalized the heritage points and encouraged activities that were primarily based on recreating intangible culture. In each museum project that accepts the model and vision of ecomuseum as its direction, the intangible culture of its people becomes an important part of its overall mission (Boylan 2006). While in our permanent exhibition we were creatively designing the presentation of intangible aspects of the culture developed around the *batana*, their real recreation had to occur “here and now”, in the real context of the town’s life and its residents. This way, “Spacio Matika”, “Small shipyard” locally called Peício squèro and the Rovinj regatta of traditional ships with lug and lateen sails became integral parts of the Batana Ecomuseum. Through them we achieved the safeguarding of the local Istrian speech, “bitinada”, and skills and crafts of making the *batana*, the three phenomena included in the List of Intangible Heritage of the Republic of Croatia.

In this way, already in the first two years since the opening of the interpretation center, the Batana Ecomuseum, built on the enthusiasm and motivation of more than thirty of its active members, impressively branched out its operation. Since 2006 it has been registered as an NGO, with more than one hundred members.

Finally, as an incentive to the development of locally managed projects that involve safeguarding of intangible culture, such as the case of the Kastavština bell-ringers, I present the recommendation by Peter Davis, renowned British expert in ecomuseums (Davis 2011:285). This is a sort of a tool that can be useful for all types of heritage and culture management at the local level committed to applying the bottom-up principle, as a guideline and indicator. This is called the “21 Principles” (Corsane 2007) or the MACDAB method (Borelli 2008), after the initials of its authors. The following apply to ecomuseums, as well as any other bottom-up heritage and culture management project:

1. Originated and steered by local communities;
2. Allow for public participation in a democratic manner;
3. Joint ownership and management – double input system;
4. Emphasis on process rather than on product;
5. Encourages collaboration with network of partners;
6. Dependant on substantial active voluntary efforts;
7. Focus on local identities and sense of place;
8. Encompasses a “geographical” territory, which can be determined by different shared characteristics;
9. Covers both spatial and temporal aspects – diachronic rather than simply synchronic;
10. Fragmented “museum” with network of hub and antennae of buildings and sites;
11. Promotes preservation, conservation and safeguarding of heritage resources *in situ*;
12. Equal attention given to immovable and movable tangible and intangible heritage resources;
13. Stimulates sustainable development and responsible use of resources;
14. Allows for change and development for a better future;
15. Encourages an ongoing program of documentation of past and present life and interactions with environmental factors;
16. Promotes research with different inputs – from local “specialists” to academics;
17. Promotes multi-disciplinary and inter-disciplinary approaches to research;

18. Promotes a holistic approach to interpretation of culture/nature relationships;
19. Illustrates interconnectedness between: nature/culture; past/present; technology/individual;
20. Provides for an intersection between heritage and responsible tourism;
21. Brings benefits to local communities e.g. sense of pride, regeneration, and economic, social and cultural capital.

PETER SIMONIČ

Department of Ethnology and Cultural Anthropology,
Faculty of Philosophy, Ljubljana

The article titled *Culture or Heritage? The Problem of Intangibility* is a comprehensive case study of ethnological dilemmas which accompanied the implementation of UNESCO's Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (2003). The author has vividly described motivations and responses of different actors in the process of safeguarding the masked processions of *Zvončari* (bell-ringers) in the Kastav region (Croatia).

It was a wish of Croatian Government to put Croatian intangible heritage on the world map. This was especially important to the new state, striving to integrate into the European and world community. *Zvončari* were selected by the Minister of Culture, who was probably following the advice of his experts. The author of the article was rather critical towards the political decisions which were made in the national capital. The marked political and national enthusiasm has caused Croatia to be the state with the biggest number of protected intangible heritage sites in Europe and has even reached the third place in the world. Cultural diversity is, of course, an important basis for such an achievement, but, on the other hand, the question arises whether there were other motivations for this abundance (comp. Fikfak 2003).

Some pre-existing regional differences in the carnival practices were straightened after *Zvončari* (bell-ringers) were confirmed to be one of the twelve most important elements in the Croatian Registry of Intangible Heritage. The author describes the newly arisen conflicts over the outfits, protocol and the ownership of bell-ringers masks and processions. Performers or participants (local male groups) felt they now had a bigger

responsibility towards the international community to continue with the custom. In a way, they stepped outside themselves and wished to repeatedly perform a social practice that has now been codified. This process of creation of a frozen culture has been described as “folklorisation” (see Stanonik 1990). It was therefore logical to exclude women and to homogenise organisation under a strict leadership and marketing (branding), and to pose other restrictions on tradition, which has always before been a matter of creativity — and change. Mardi Grass has shifted from marginality of “*communitas*” (Turner 1967) to the very core of national culture. Creativity and even spontaneous humour have been taken away from local communities; instead they gained an (inter)national recognition and funds. Local culture has been transferred into economic capital, useful for regional and national self-representation and tourism industry. Custom became a sign in postmodern political economy (comp. Baudrillard 1981).

This is actually true for tangible and intangible heritage in general, and has been going on since the very beginning of the romantic descriptions of folk or primitive culture and, later on, has continued with the nationalisation of culture (Löfgren 1989). UNESCO declaration is just a “logical step” forward, biased in socio-economic conditions and values (commodification, globalisation etc.). In my opinion, the author has made a wise decision not to overemphasize the impact of UNESCO declaration in general, but she rather precisely described confusing power relations and negotiations in the specific setting of her work. Being a balanced intellectual is not easy (comp. Schumpeter 1994), especially when you have to deal with real people, as ethnographers do. Nikočević wrote a historical note on the whole process and contextualisation is the most she could do.

Comparison with the “jealous protection” of local intangible heritage in Vodnjan (Istra) is, in my opinion, not appropriate, since there were also ethnical/national differences at play. The issue of hiding local heritage could probably be understood better, if we include political history of this peninsula, the contemporary Italian foreign policy and the local attachment to it. It was not just a matter of cultural ownership, but also of ethnic/minority survival.

I would like to add some other aspects of the problematic nature of (intangible) heritage, based on my own fieldwork. Hopefully it will be of use to the respected author. Nikočević writes that the intangible cultural heritage has started to replace “folklore” as a scientific concept and a social fact, in the course of the last fifteen years. In my opinion, there was also a shift from “tradition” to “heritage”, marking a transfer from local and national cultural process and belonging to the ownership of artefacts and

practices. This change was symptomatic of the increased commodification of culture, especially under the framework of neoliberal paradigm (comp. Lowenthal 1998; Jezernik 2010).

Secondly, the Convention for Safeguarding of Intangible Heritage (2003) brought nothing new to (Slovenian) ethnology, as far as research was concerned. In my opinion, this could be related to the “epistemological turn” defined by a Slovenian ethnologist Slavko Kremenšek (1985), who preferred studying people instead of artefacts. Social relations, transmissions of skills and knowledge, social organisations and contexts, and the “way of life”, were much more interesting to him (and to Slovenian ethnology afterwards). Novelty of UNESCO convention is in its international political relevance and its obligatory status for all the signatory countries. Convention has straightened the position of ethnology, which deals with the subjects of the Convention. But Nikočević shows how instrumental and servile ethnology becomes when politics embraces and reduces the new paradigm of intangible heritage.

An additional explanation, that intangible heritage deals with the “living traditions” (CSICH 2003) proved to be problematic when applied by the national commissions. Namely, they were exclusively interested in the performativity and the public aspects of culture, leaving the familiar or household levels of society aside. As we know, households/families are basic or, at least, the primary units of social continuity and transmission. I cannot decide, whether this approach to registry of (intangible) heritage is good or bad. Anyway, intangible heritage is related to the public sphere (community) and could or should therefore be replaced by culture, as Nikočević rightly noticed.

Finally, local knowledge, cosmology and skills are not isolated, primitive or exotic, even though Convention tries to present them in this way. People are in a permanent contact and exchange with other people and communities, they read books, watch television. Local traditions are, on many instances, not so unique at all, because they interact under the framework of much broader cultural and political entities (Baskar 2005). Assumption that the Bellmen represent long-lasting and unchanged tradition is then a very naïve one. Even their uniqueness is questionable, since one can find variations of similar furry masks ranging from Bulgaria to Switzerland. Ethnologists surely know that, practitioners of culture probably know that. Political economy makes us forget (comp. Gross 2000).

TVRTKO ZEBEC

Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb

Since the very birth of their disciplines, ethnologists and folklorists have been dealing with the issues of the intangibility of culture, folklore, traditional music, dance, customs, games, beliefs, different types of oral literature, artifacts, traditional knowledge and the way of embodiment and materialization, as well as the problems in writing down, interpretation and reception of the studied cultural phenomena. The initial collecting activities and comparative research soon resulted in theoretical analyses, while the development of specific professions ensued thanks to the progress in methodological procedures and critical discussions that laid ground – in line with global trends – for a gradual change in terminology as well.

The issues of terminology are in fact the problems inside a profession that even the involved parties are often not ready to follow or adapt to. This is exactly the point of critical analyses, so I believe this discussion is also welcome in this sense. Of course, we must bear in mind that many terms that we are using in our profession also have a much wider meaning in everyday life, so it is difficult to expect that the general public will always understand them in the meaning that we assign to them in the professional, metatheoretical sense. This gets even more complex if different disciplines interpret the same terms differently.

In her introduction, Nikočević pointed to the problems with understanding *heritage* in Croatia's ethnology and folklore research. She refers to the leading cultural anthropologists dealing with these topics, analyzing the "construction of heritage" and the attribution of new values and meanings based on older ones, thus shaping the symbolic capital. Regina Bendix (2009:255) uses the English term *heritagization*. It is true that the emphasis on "intangible cultural heritage" over the past few years, as a result from the implementation of the UNESCO *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*, has brought a number of problems and different interpretations. However, the "construction of heritage" is not exclusively "reserved" for the people at certain positions of power. What largely contributed to this impression was the "top-down" approach, inevitable in the process of implementation of an international legal convention. Nevertheless, just as we create our own identities and attribute certain meanings to them according to our desires or needs, the same holds true for the implementation and emphasis of certain aspects of heritage. That is why smaller or larger "local communities", as UNESCO calls the bearers of traditions, however heterogeneous they might be, par-

participate in the construction of heritage as much as “powerful individuals” do. These processes are not new. The processes of the “invention of tradition” and fostering one and/or repudiating another tradition have existed since the period of nation-building, and they depend on the political and social context at a certain time in the life of a community, country or nation. At first it might seem that these processes are triggered from the top down, from the positions of power. However, prior to the selection or to the fostering of a certain tradition, someone has to create and transfer it systematically; it has to be to a certain extent established, noticeable, and publicly acknowledged in order to be selected at all at a higher level. Hence, those are two-way and mutual processes. There are many levels, sometimes undiscernible and inseparable, and it is sometimes difficult to assess the different roles or contributions by the participants in those processes.

Art historians have been using the term *heritage* for more than 50 years without any reservations, so the text about the history of the Institute of Art History in Zagreb underlines its great share in the “research and presentation of the national art heritage” (Pelc 2011:9). The classical tradition of conservation was based on the “legacy of urban culture” and the experience of art historians. This tradition was considering “intangible heritage” as early as the late 1960s, emphasizing also the need to put this type of heritage in a position equal to that of tangible heritage, on the occasion of the inclusion of “ethnographic monuments in the Law” (Gotthardi Pavlovsky 1969:399-400). By avoiding the terms such as *tradition* and *folklore* (which have different meanings in disciplinary interpretations in different parts of the world), and the attempts to determine the “indigenoussness” and “top value” of specific cultural elements and phenomena through the emphasis on intangible culture (because all of them should be equally important), they have been gradually developed and changed in UNESCO’s headquarters as well, thanks to the contribution of the experts who participated in drafting the *Convention* and in the shaping and development of its basic starting points and terminology. It is therefore clear that we as experts have the duty to analyze the settings and consequences of the implementation of cultural policies that follow the global model of UNESCO. While doing so, it is difficult to escape terminological pitfalls. Even if we agree that it is better, professionally speaking, to avoid the term heritage in intangible culture, this does not solve the problem of the relations towards branding or fostering a specific instance of intangible culture at the expense of another. Also, the problem of unequal relationship towards that culture would still remain, again at different levels. There should be no dispute that heritage is something we have inherited from past generations, as this is a “living tradition”, a tradition that is not

vanishing. On the other hand, it is true that this does not eliminate the paradox of the paradigm, because, as Nikočević says, if something is a living tradition, why there exists the need for safeguarding? However, in a wider context of the policy of the UNESCO conventions, in which the fostering of the master pieces of natural, as well as tangible and artistic heritage and architecture was for many years primarily reserved for the “northern hemisphere” and the Western world, the *Convention* that deals with the fostering of intangible culture should be perceived in the light of the criteria set by the UNESCO in its evaluation. These criteria serve to provide the “others”, less represented cultures in the field of global monument heritage, a higher degree of visibility and representation. Unfortunately, the implementation of the *Convention* is increasingly showing that even with the best efforts and a number of UNESCO campaigns aimed at “training” the less developed countries, these processes take a lot of time, but give minimum results. This mostly refers to the poor representation of African countries, although it is often said at UNESCO conferences that this *Convention* is a perfect opportunity for them.

There are five basic criteria that define elements of the living intangible culture (UNESCO 2012). According to the first one, it is necessary to show who are the bearers of a certain tradition and where they are located, what domains of intangible culture this tradition encompasses; in other words, is it a part of practices, representation, expression, knowledge and skills, or instruments, items and cultural spaces connected with them; do communities, groups or individuals recognize it as part of their own cultural heritage and what functions and meanings it has for them today; is it transmitted from generation to generation and do communities create it in harmony with the environment and in interaction with nature and history; does it fulfill the communities with feelings of identity and continuity and is it in line with existing international regulations on human rights, taking into account mutual respect between communities and sustainable development. The second criterion should provide for the visibility and care for transmitting, and it should also be obvious that the inscription on the UNESCO lists would encourage dialogue among communities at local, national and international levels, respecting cultural diversity and human creativity. The third criterion seeks well established and designed measures for protecting the past, existing and future heritage, which the local community has been involved in from the very start, as the bearers of the heritage that is fostered from local to the national, and eventually international level. Another requirement is to have an obvious contribution and support by the country that has signed the *Convention*. The fourth criterion is aimed at seeking confirmation of participation of the bearers and local communities, NGOs, local governments and experts, all in line

with the established practices of the community and bearers. The fifth criterion is the confirmation of inscription of the element in official registries at national level, along with the evidence that these registries are being regularly updated with the approval and participation of local communities, groups and NGOs. The criteria defined this way should ideally allow for visibility and recognizability of the fostered and selected heritage at all levels. Yet, we are aware that there are many ways and sideways on the path from the idea to the realization and that what seems realistic on paper can be utopian in reality. It is all up to the people who are acting on the ideas and we are aware that the universally set standards are rarely enforceable in real life. It is also a fact that according to the experiences of the implementation of the *Convention*, evaluations of the set criteria are modified over time, they are updated, adapted and are becoming stricter in a way, so the application forms are constantly changing, seeking better documentation and more detailed data. It is therefore necessary to constantly keep an eye on the development of the *Convention*, while using our own experience at national and local levels to contribute to a better understanding of the problem at all levels.

The problems that we encounter after the selection and inscription of specific cultural elements that are in this way inevitably torn out and isolated from their real-life context and environment are well described on the example of the bell-ringers from the Kastavština area. Every example of the “inscribed” intangible culture will disclose new problems and issues, specific and unique, depending on a multitude of impacts, local power relations and relations in smaller or bigger groups, communities or among individuals, transmitted through the media and administrative restrictions and frameworks. Yet, it is clear already from the introduction that the intentions to standardize and re-traditionalize are not only the consequence of the UNESCO’s policy in selecting the culture that is fostered, but it also stems from the very communities, through better organization, drafting statutes and setting the rules that implicitly result from shaping organizations. Thus, the process is not entirely top-down, but adopts the opposite direction simultaneously. Administratively set criteria should always be viewed critically, but sometimes – without justification – the responsibility is turned over to the implementation of ideas “as set by UNESCO”. One should always bear in mind that the UNESCO conventions are signed by member states and that through their national and local policies they are creating their own policies and realize their own national, regional and local interests, in different ways. The responsibility is thus transferred from higher to lower levels, and vice versa. Since the implementation of this *Convention* has much more pronounced political issues than is the case with conservation of tangible monuments

– as the living intangible culture is part of the social and cultural life of a community (Blake 2009:46) – experts involved in the implementation or even creation of such policies have an additional responsibility towards the profession, society and their own conscience. It seems that the *heritage* context and construction in the sense of meaning – as set forth by Nikočević – is impossible to leave aside, as it represents not only the terminological, but also the essential problem that will always be raising questions and doubts, regardless of how professionals or the public call it.

REPLY

LIDIJA NIKOČEVIĆ

Regardless of the evident local lack of ethnological texts dealing with the results of the implementation of UNESCO's mechanism of safeguarding intangible cultural goods, there are evidently some elaborate thoughts on these and similar interventions in "living traditions". Jadran Kale, and especially Ljiljana Gavrilović deal with the position of ethnologists in the practice of evaluation and safeguarding intangible cultural heritage, rightly labeling it as schizophrenic (Gavrilović) considering the variety of frequently opposed or at least uncoordinated positions.

In my case, one of these positions is implied in the area of cultural tourism, emphasized by Daniela Angelina Jelinčić. It is cultural tourism that frequently underlines the problems I dealt with in the introductory text. Cultural practices staged for tourists are often overemphasized in some of its segments, in an attempt to make them more attractive or comprehensible. What is more, in some communities certain "heritage" phenomena are staged for tourists, while some other forms are practiced within the community.

However, when dealing with the topic of the community and the ideal of its inclusion in the acknowledgment and safeguarding of intangible cultural goods, it should be pointed out that problems become more complex if we bear in mind that the community's attitudes are often not uniform, but polyphonous. The one speaking in the name of the whole community is frequently speaking in their own name or in the name of a smaller group within the community, making its voice louder (Nikočević 2007).

Even though Daniela Angelina Jelinčić holds an opinion that local communities often have the need to develop intangible cultural goods (which can contribute, in her view, to the confluence of objectives between cultural tourism and public policies), sometimes the opposite is the case: in the time of rapid and radical change, certain segments of heritage become havens, unchangeable and static. For example, in certain villages in Istria those active in folklore associations or less formal groups dedicated to fostering songs and dances in some cases do not want any changes in those practices. By dressing in folk costumes and singing songs, just like their parents and grandparents did, they feel safe, accepted and temporarily protected from challenges and changes. In this context (but in other contexts as well) the bearers of intangible cultural goods are not always happy with their transference from the margins of the "communitas" (as

noted by Peter Simonič, drawing from Turner) to the center and the core of national culture, perceiving their cultural practice as something intimate. As Simonič writes, local culture is frequently converted into economic capital, useful for the regional and national representation and tourism industry. When it comes to “living traditions”, these spheres emphasize the performative, public aspects of these cultural goods, instead of their private and intimate meanings. The bell-ringers’ saying – “*Carnival is for poor men and drunks*” – suggests an attitude that the practice should stay on the margins, which is obviously (no longer) the case.

Expectedly, as noted by Tvrtko Zebec, each example of a cultural good from the domain of intangible culture inscribed on the UNESCO list reflects different and specific relations within a community towards the respective cultural element, and wider social facts. Surely, every cultural good requires an individual approach, as pointed out by D. A. Jelinčić. What is more, a nuanced approach should be one of the crucial characteristics of work with intangible culture, whether it is done in the Ministry of Culture, a museum, or a university department.

The Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage underlines the importance of communities, stating the following in Article 15:

Within the framework of its safeguarding activities of the intangible cultural heritage, each State Party shall endeavor to ensure the widest possible participation of communities, groups and, where appropriate, individuals that create, maintain and transmit such heritage, and to involve them actively in its management.¹

In his interpretation of the Convention, Richard Kurin sees the community as an alternative power center in relation to the state, especially in the postmodern era of weakening national principles and the strengthening of transnational relations and links (Kurin 2007:15). However, Doroty Noyes thinks that this enthusiasm directed at the local community does not necessarily imply the understanding of its internal dynamics. As with the bell-ringers, the realization of tradition as heritage controlled by the community represented a challenge for one of the most important local traditional practices – collective negotiation and conflict resolution within the community (Noyes 2006:28). Outsider perspective on the community, she thinks, is often idealized, containing elements of urban romanticism,

¹ A more detailed analysis of the Convention can be found in the text “*Nematerijalni aspekti kulturne baštine i njihovo mjesto u muzejima : pogled etnologa*” [Intangible aspects of cultural heritage and their place in museums: An ethnologist’s perspective]. *Informatica museologica* 34 (2003), 3-4; 61-69.

whereby communities are often perceived as solidary and economically disinterested, and internal relationships and power balances are overlooked. The small, dense communities (especially the poor ones) are often the scenes of unsparing struggle for resources, one of which is certainly folklore, or intangible culture/heritage, and its performance is a manner of fostering and maintaining social power (Noyes 2006:32). Noyes also holds that the “narcissism of minor differences”, no matter how minor, among groups/folklore practices plays an important role in maintaining internal boundaries. She provides an example: *le Patum* from the Catalan town of Berga was inscribed on the list of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of the Humanity in 2005. Observing the work of the local cultural bureaucracy in the inscription process, she noticed that the protagonists most skilled in global issues, but that are the least “authentic”, impose themselves in the process of identification of the bearers (owners) of tradition and appointment of representative bodies. Outside global observers know little of local realities, and the bearers of tradition who are in good positions are those that will claim the right to the tradition, which leads to intervention, commercialization, corruption and control; intervention because something must be done with the tradition in order to demonstrate activity and safeguarding – tradition can’t continue without “management” (which is also the condition for inscription on the UNESCO list). What ensues is the establishment of a bureaucratic mechanism which perpetuates itself through the commercialization of the cultural good, and the process easily leads to the development of individual interest and concentration of power (Noyes 2006:35-6).

As is the case with bell-ringers, the collective performance of *Patum* in Berga is the attempt of a communal realization. This realization is the more valuable the harder it is to accomplish. During *Patum* the multivocality of the community and internal tensions give way to a fragile equilibrium which, however temporary it may be, is remembered long enough to be maintained until the following year. Since the tradition starts to provide an opportunity for individual promotion and progress, segregation occurs, whereby certain groups separate and withdraw from the community. Thus, *Patum’s* local loss will exceed its global gain, intensifying social conflict – which is all a realistic threat the bell-ringers face. Moreover, those who took control over *Patum* resist any changes, as they would imply the change in their positions. Therefore, the present performance of the custom is mostly fixed and unchanging, creative innovations are not welcome. Towards the end of her text Noyes addresses the rigidity and unsuitability of the concept and law of intellectual property which can not, in its present form, be adjusted in such a way as to include the

cumulative and cooperative character of these cultural practices (Noyes 2006:44).

Tvrtko Zebec points out that the concept of cultural heritage should not be contested in the nomination of intangible heritage, since it is a “living tradition”. Indeed, the UNESCO Convention underlines that the nominated practices ought to be living cultural practices. However, once they are acknowledged and inscribed on heritage lists, they start manifesting the characteristic of standardization and unchangeability, as illustrated by the examples from Kastavština and Catalonia.

T. Zebec is right, along with Mirela Hrovatin, in his opinion that the tendencies of standardization and retraditionalization, and subsequent conflicts in the community are not solely the result of UNESCO’s policy, but also of a number of contemporary factors and organizational forms affecting the quality of living cultural practices. So, they can perhaps, along with Richard Kurin, conclude that UNESCO’s approach embodied in the Convention is not without problems, but at the moment it is the best we have (Kurin 2007:18).

In the same text Kurin points to institutions most suitable for the implementation of the Convention. Analyzing governmental bodies and institutions, as well as university departments, he lists the positive and negative sides to their involvement in the process. The third type of organization he finds suitable are museums. Despite their limitations, museums are in themselves cultural institutions that frequently cover the areas listed in the Convention. They have official power, but not of the kind governmental institutions possess. Like universities, they possess professional competence in research and documenting. They cooperate with students, and frequently with highly motivated volunteers that can take over some of the activities. Museums can be exceptionally skilled in the promotion of interests and appreciation of a cultural tradition. Dragana Lucija Ratković illustrates this well in her account of the activities of the ecomuseum in Rovinj. This prompted the Ethnographic Museum of Istria in Pazin to design a more integral engagement with intangible culture, which led to the establishment of the Center for Intangible Culture of Istria in Pićan.² The word “heritage” was not included in its name because

² The Center includes the following departments: research, archive and documentation, consultative and educational department, and production. Taking into consideration the cultural context, these areas of work safeguard and accomplish the following:

- the consistency of living traditions and development of creativity
- documenting, storing and analyzing existing material whose content relates primarily to Istria, and which is stored in Croatia or abroad
- the establishment and development of new collections of documents on the intangible heritage of Istria

of its undertones (which was explained in this as well as in the introductory text), which can suggest a culture that existed primarily in the past, which is unchangeable and fixed, and recognized by an authority as valuable and representative. In a multicultural region such as Istria, a county with two official languages, a region which was a part of five different states over the course of the twentieth century, the issue of recognition and nomination of heritage by state authorities can cause disputes and doubts, especially when it comes to a “top-down” approach. However, it is crucial that the Center wants to deal with other forms of culture, those that are as yet not deemed as heritage, such as new musical traditions, intangible culture of workers in shipyards, or the craft of filigrees in tourist centers. Since the younger population is one of the target groups, it was considered opportune to underline that culture is here understood as a process in which they can take part with their creative contribution. This makes the Center a platform for a new communication with the members of local communities, whereby they can participate in the acknowledgment, safeguarding and interpretation of their cultural identities.

In addition to UNESCO's dominant paradigm of the approach to intangible cultural heritage or intangible culture, one should seek for new ways and methods, especially considering the specific social situation in specific communities and the society as a whole.

-
- educational programs and counseling for those who deal with Istria's intangible culture in their work
  - scientific congresses, programs and events
  - production and publishing
  - local, regional, national and international cooperation with institutions and individuals:

<http://www.emi.hr/index.php?grupa=1&stranica=27&jezik=hr> (20/10/2012).

Literatura / References

- Baskar, Bojan. 2005. "Avstro-ogrška zapuščina. Ali je možna dediščina multinacionalnega imperija". U/In *Dediščina v očeh znanosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 41-52.
- Baudrillard, Jean. 1981. *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. St. Luis: Telos Press.
- Bendix, Regina. 2009. "Heritage Between Economy and Politics. An Assesment from the Perspective of Cultural Anthropolpogy". U/In *Intangible Heritage*. Laurajane Smith i/ and Natsuko Akagawa, ur/eds. London, New York: Routledge, 253-269.
- Blake, Janet. 2009. "UNESCO's 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage. The Implications of Community Involvement in 'Safeguarding'". U/In *Intangible Heritage*. Laurajane Smith i/and Natsuko Akagawa, ur/eds. London, New York: Routledge, 45-73.
- Bouchenaki, Mounir, ur/ed. 2004. *Museum International* 56/1-2. Oxford: Blackwell Publishing.
- Borelli, N., G. Corsane, P. Davis i/and S. Maggi. 2008. "Valutare un ecomuseo. Come e perche. Il metodo MACDAB". Istituto di Ricerche Economico Sociali vdel Piemonte, Torino, Italy.
- Boylan, J. Patrick. 2006. "The Intangible Heritage. A Challenge and an Opportunity for Museums and Museum Professional Training". *International Journal of Intangible Heritage* 1:53-65.
- Brown, Michael F. 2005. "Heritage Trouble. Recent Work on the Protection of Intangible Cultural Property". *International Journal of Cultural Property* 12:40-61. http://www.indiana.edu/~mlcp/working_groups/Brown,%20Heritage%20Trouble,%20IJCP,%202005.pdf.
- Buchli, Victor. 2002. "Introduction". U/In *The Material Culture Reader*. Victor Buchli, ur/ed. Oxford, New York: Library of Congress Cataloging-in-Publication Dana, 1-22.
- Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2003. Paris: UNESCO.
- Corsane, G., P. Davis, S. Elliot, M. Maggi, D. Murtas i/and S. Rogers. 2007. "Ecomuseum Evaluation. Experiences in Piemonte and Liguria, Italy". *International Journal of Heritage Studies* 13/2:101-116.
- CSICH. 2003. Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. UNESCO <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01852-EN.pdf> (20.4.2010).
- Čiča, Zoran. 2010. Komentar na tekst Marijane Belaj: "Antropolog na hodočašću. O problemu razumijevanja i tumačenja iskustava". *Etnološka tribina* 33:7-44.
- Čolović, Ivan. 2006. *Etno*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Davis, Peter. 2011. *Ecomuseums. A sense of Place*. 2nd revised edition. London, New York: Continuum International Publishing Group Ltd., 93.
- de Varine, Hugues. 1978. "L'Ecomusée". *La Gazette* (Association des Musées Canadiens) 11:28-40.
- Duggan, Betty J. 1997. "Tourism, Cultural Authenticity, and the Native Crafts Cooperative. The Eastern Cherokee Experience". U/In *Tourism and Culture. An Applied Perspective*. E. Champers, ur/ed. New York: State University of New York Press, 31-57.
- Fikfak, Jurij. 2003. "Od tradicije do produkcije lokalnosti – nekatera izhodišča in pogledi". U/In *O pustu, maskah in maskiranju*. Ljubljana: ZRC SAZU, 9-20.
- Galla, Amareswar. 2009. "Locating Culture in Sustainable Development". U/In *Culture, Local Governments and Millennium Development Goals. Agenda 21 for Culture*. Barcelona.
- Galla, Amareswar. 2010. "Editorial". *International Journal of Intangible Heritage* 5:8-9.

- Garces Cang, Voltaire. 2007. "Defining Intangible Cultural Heritage and Its Stakeholders. The Case of Japan". *International Journal of Intangible Heritage* 2:46-55.
- Gavrilović, Ljiljana. 2010. "Nomen est omen: baština ili nasleđe – (ne samo) terminološka dilema". *Etnoantropološki problemi* n.s. 5/2:41-53.
- Gavrilović, Ljiljana. 2011. "Potraga za osobenošću. Izazovi i dileme unutar koncepta očuvanja i reprezentovanja nematerijalnog kulturnog nasleđa". *Etnoantropološki problemi* n.s. 6/1:221-234.
- Global Code of Ethics for Tourism. 1999. http://www.unwto.org/ethics/full_text/en/pdf/Codigo_Etico_Ing.pdf (1.8.2012.).
- Gotthardi Pavlovsky, Beata. 1969. "Folklorna građa i pitanje njezine zaštite". *Makedonski folklor, Provi međunarodni simpozij balkanskog folklor*, Ohrid, 7.-8. 7. 1969. Skopje: Institut za folklor, 397- 406.
- Gross, David. 2000. *Lost Time. On Remembering and Forgetting in Late Modern Culture*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Hewinson, Robert. 1987. *The Heritage Industry*. London: Methuen.
- <http://www.glassrpske.com/kultura/knjizevnost/Nenad-Grujicic-Becarac-je-srpska-bastina/lat/70023.html>.
- http://www.politika.rs/index.php?lid=lt&show=rubrike&part=list_reviews&int_itemID=204788.
- <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-HR-PDF.pdf>.
- <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?cp=JP&topic=lht>.
- <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00007>.
- <http://www.unesco.org/culture/ich/>.
- ICOM Curricula Guidelines for Museum Professional Development: the text is hosted and maintained online by the Smithsonian Institution at: <http://museumstudies.si.edu/ICOM-ICTOP/index.htm>.
- Jelinčić, Daniela Angelina. 2008. *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Meandarmedia.
- Jezernik, Božidar. 2005. "Preteklost in dediščina". U/In *Dediščina v oči znanosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 11-24.
- Jezernik, Božidar. 2010. "Slovenska kulturna dediščina in politika". U/In *Kulturna dediščina in identiteta*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 7-29.
- Kremenšek, Slavko. 1985. "Način življenja 1". U/In *Etnološki razgledi in dileme 2*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Oddelek za etnologijo (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva), 102-167.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 1995. "Theorizing Heritage". *Ethnomusicology* 39/3:367-380. <http://www.nyu.edu/classes/bkg/web/semheritage.pdf>.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 2004. "Intangible Heritage as Metacultural Production". *Museum International* 56/1-2:52-65. http://www.nyu.edu/classes/bkg/web/heritage_MI.pdf.
- Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. 2003. <http://www.nn.hr/sluzbeni-list/mugovori/index.asp> (9.6.2006).
- Kurin, Richard. 2007 "Safeguarding Intangible Cultural Heritage. Key Factors in Implementing the 2003 Convention". *International Journal of Intangible Heritage* 2:9-20.
- Leček, Suzana. 1995. "Između izvornog i novog – 'Seljačka sloga' do 1929. godine". *Etnološka tribina* 18:103-123.
- Löfgren, Orvar. 1989. "The Nationalization of Culture". *Ethnologia Europea* 19/1:5-24.
- Lowenthal, David. 1998. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marković, K. 2001. "Kultura je važno sredstvo ruralnog razvoja". *Informatica museologica* 32/1-2:139-144.

- Mountcastle, Amy. 2010. "Safeguarding Intangible Cultural Heritage and the Inevitability of Loss. A Tibetan Example". *Studia ethnologica Croatica* 22:339-359. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=93296.
- Nas, Peter J. M. 2002. "Masterpieces of Oral and Intangible Culture. Reflections on the UNESCO World Heritage List with CA Comment". *Current Anthropology* 43/1:139-148.
- Nikočević, Lidija. 2007. "Konstrukcije identiteta i muzeološka interpretacija kulture zajednica u Istri". *Etnološka tribina* 30:21-28.
- Nishimura, Yukio. 1995. "Changing Concept of Authenticity in the Context of Japanese Conservation History". U/In *Nara conference on authenticity in relation to the World Heritage Convention*. K. E. Larsen, ur/ed. Pariz, Tokio, Rim i/and Trondheim: UNESCO, Agency for Cultural Affairs, ICCROM, ICOMOS i/and Tapir Publishers.
- Noyes, Dorothy. 2006. "The Judgment of Solomon. Global Protections for Tradition and the Problem of Community Ownership". *Cultural Analysis* 5:27-56.
- Pelc, Milan. 2011. "Skica za povijesni portret". U/In *Baština u fokusu/Heritage in Focus. 50 godina Instituta za povijest umjetnosti 1961.-2011./50 years of the Institute of Art History 1961-2011*. Studije i monografije Instituta za povijest umjetnosti, vol. 41. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 9-23.
- Ratković, Dragana Lucija. 2012. "Batana Ecomuseum, Rovinj-Rovigno. Croatian Ecomuseology "at the Backdoor". U/In *Proceedings of the 1st International Conference on Ecomuseums, Community Museums and Living Communities*. Seixal: Green Lines Institute for Sustainable Development, 305-315.
- Rivière, Georges-Henri. 1992. "L'Ecomusée, un modèle évolutif (1971 – 1980)". U/In *Vagues. Une anthologie de la nouvelle muséologie I*. A. Desvallées, ur/ed. Mâcon: éditions W, 440-445.
- Schumpeter, Joseph Alois. 1994. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London, New York: Routledge.
- Silverman, Helaine i/and D. Fairchild Ruggles, ur/eds. 2007. *Cultural Heritage and Human Rights*. New York: Springer.
- Skledar, Nikola. 1999. "Etničnost i kultura". U/In *Kultura, etničnost, identitet*. J. Čačić-Kumpes, ur/ed. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 41-50.
- Stanonik, Marija. 1990. "O folklorizmu na splošno". *Glasnik SED* 1-4:20-42.
- Šola, Tomislav. 2003. *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji. Prema kibernetičkom muzeju*. Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM.
- Turner, Victor. 1967. *Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. Cornell University Press.
- UNESCO 2012. Forms for nominations, proposals, assistance requests and periodic reporting: ICH-02 Representative List <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=372>>.
- UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2001. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf> (1.8.2012.).
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. 1999. <http://www.nn.hr/sluzbeni-list/sluzbeni/index.asp> (7.4.2004).

Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti

Sažetak

Autorica se zalaže za uporabu sintagme “nematerijalna kultura” umjesto “nematerijalna kulturna baština”. Riječ “baština” podrazumijeva određenu fiksnost i nepromjenljivost te pretpostavlja da su određeni autoriteti prepoznali i imenovali baštinu. Fokus na nematerijalnu kulturu pružilo bi i šansu za otklon od UNESCO-ovog modela očuvanja nematerijalnih kulturnih fenomena, čija primjena donosi i određene probleme. Kako se oni iskazuju u praksi, autorica je ilustrirala primjerom zvončara koji su uvršteni na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

[*nematerijalna kultura, baština, UNESCO, zvončari, intelektualno vlasništvo*]